

Сураи Тавба

Сураи 10-уми Қуръон буда, дар Мадина нозил шуда,
аз 129 оят иборат аст

Барои он ин сура «Тавба» номида шудааст, ки дар баъзе оятҳои он калимаи тавба, баёни тавбаи муъминон ва тавбаи шахсоне, ки дар ғазои Табук иштирок накарданд, ба назар мерасад. Дигар номи машҳури ин сура «Бароат» аст, зеро он бо калимаи «Бароат» (безорӣ аз мушрикон) оғоз шудааст. Ба ғайр аз ин, олимони муҳтарам ин сураро бо номҳои гуногун чун: «Мубаъсира» (фожанандаи рози мунофиқон), «Муқашқаша» (эълони безорӣ аз нифоқ), «Мушаррада» (барҳамзанандаи мунофиқон ва мушрикон), «ал-Мухзия» (хоркунанда), «ал-Фазиҳа» (расвокунандаи мунофиқону мушрикон), «ал-Мусира», «ал-Ҳофира», «ал-Мункала», «ал-Мудамдама» (торумор-кунандаи кофирон ва мушрикон) ном бурдаанд. Ҳамчунин ин сураро сураи «Азоб» низ гуфтаанд.

Яке аз хусусияти ин сура он аст, ки он мисли дигар сураҳо дар оғоз ҷумлаи «Бисмиллоҳир Раҳмонир Раҳим»-ро надорад. Дар бораи сабаби бо «Бисмиллоҳ» оғоз нашудани ин сура чандин ривоят аст:

1-ум: Аз Расулаллоҳ (с) ба котибони ваҳй то охири умрашон амре нашудааст, ки онҳо дар авали ин сура ҷумлаи «Бисмиллаҳир раҳманир раҳим»-ро нависанд. Бинобар ин, Усмон (р) низ дар вақти фароҳамоварӣ ва мураттабсозии Қуръон «Бисмиллоҳ»-ро нанавиштаанд. Асҳоб (р) низ ба амиралмуъминин Усмон (р) иқтидо карда, дар нусхаҳои баъдӣ низ ҷумлаи «Бисмиллоҳ»-ро дар оғози сураи «Бароат» ҷой надоданд.

Аз Усмон (р) пурсида шуд, ки чаро дар аввали сураи «Бароат» чун дигар сураҳо «Бисмиллоҳ»-ро нанавиштед? Усмон (р) дар ҷавоб гуфт: Аксари вақт, то реҳлати Расулаллоҳ (с) ҳамроҳ будем, локин дар ин муддат ӯ (с) ҳеҷ нагуфт, ки сураи «Бароат» ҷузъи сураи «Анфол» аст ё не. Аммо сураи «Анфол» дар қатори аввалин сураҳоест, ки дар Мадина нозил шудаанд ва сураи «Бароат» бошад, аз охири сураест, ки дар Мадина нозил шуд. Аз тарафи дигар, достони сураи «Бароат» шабеҳи достони сураи «Анфол» аст. Ман пиндоштам, ки шояд «Бароат» ҷузъи сураи «Анфол»

бошад. Бинобар ин, ду сурано бо ҳам пайвастам ва байни онҳо ояти «Бисмиллоҳ»-ро нанавиштам.

2-юм: Ибни Аббос (р) гуфтааст: Алӣ (к)-ро пурсидам, ки чаро дар аввали сураи «Бароат» ояти «Бисмиллоҳ» навишта нашудааст? Ӯ (к) дар ҷавоб гуфт: Ҷумлаи «Бисмиллоҳ» барои амонист. «Бароат» ҳукми шамшер дошта, бекор сохтан ва пас фарохондани паймонҳоро дар бар гирифтааст, лизо дар он амонӣ нест.

Бо ривоятҳои муътабар сураи «Тавба» дар соли нухӯми ҳиҷрат, яъне як сол баъд аз фатҳи Макка нозил шудааст. Муфасссирон чунин гуфтаанд: «Вақто ки Расулуллоҳ (с) аз ғазои Табук баргаштанд, андешаи сафари Ҳаҷ карданд. Локин ба ёд оварданд, ки дар ин сол мушрикони ҳамчун солҳои пеш хонаи Каъбаро бо тани бараҳна тавоф мекунанд, эҳсоси кароҳат карданд, ки дар зиёрати хонаи Каъба ҳамроҳи онҳо бошанд. Аз ин рӯ, дар он сол то маносики Ҳаҷро ҳамроҳи мардум ба ҷо оранд, Абӯбакри Сиддиқ (р)-ро амири Ҳаҷ таин карданд. Вақто ки Абӯбакри Сиддиқ (р) ба қасди Макка Мадинаро тарк намуд, баъди муддате чанд, думболи ӯ (р) Расулуллоҳ (с) ҳазрати Алӣ (к)-ро ҳамроҳи 10-ояти сураи «Тавба» ҳамчу мубаллиғ фиристод, то ин ки он оятҳоро ба мардуми Макка ва ба ҳамаи мардуми дар Ҳаҷ ҷамъомада хонаду расонад. Дар он асно аз тарафи мушрикони паймоншиканӣ бисёр буд. Дар чунин ҳол барои мусалмонон дар аҳди худ боқӣ мондан аҳамият надошт. Чун ҳазрати Алӣ (к) бадон ҷо расиданд, мувофиқи мазмуни он 10-оёте, ки ҳамроҳи худ доштанд, ба мардум эълон намуданд:

1-ум: Ба ғайри инсони муъмин дигар ҳеҷ кас ба Ҷаннат дохил шуда наметавонад. 2-юм: Аз ин баъд набояд ҳеҷ кас хонаи Каъбаро бо тани бараҳна тавоф кунад. 3-юм: Баъди гузаштани ин сол набояд мусалмонҳо ва кофирон бо ҳам дар Масҷидулҳаром ҷамъ оянд. 4-ум: Ҳар касе бо Расулуллоҳ (с) паймон баста бошад, аҳдномааш то поёни муддат эътибор дорад. 5-ум: Ҳар касе бо Расулуллоҳ (с) аҳду паймон надорад, муҳлати аммонии вай ҷаҳор моҳ асту бас. «Майли Ибни Касир бар он аст, ки оғози муддати эълонкардаи Алӣ (к) рӯзи Ҳаҷи Акбар, яъне 10-уми зулҳиҷҷа, соли нухӯми ҳиҷрий ва поёни он даҳӯми моҳи рабиулоҳир, соли даҳӯми ҳиҷрий буд».

Хулоса, сураи мазкур ду ҳадафи асосиро баён кардааст: 1-ум: Таъини як қонуни исломӣ барои муъомила бо мушрикони кофирони

аҳли китоб. 2-юм: Зоҳир намудани ҳар он чи ки дар дилҳои мардум аз нифоқ, ё имон нуҳуфтааст.

بِرَأْيِهِ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

**Барӯату-м миналлоҳи ва расулиҳи ила-л-лазина
ъаҳаттум-м мина-л-мушрикун. 1.**

1. Эълони безорӣ ва лагви аҳдҳо аз тарафи Аллоҳ ва Расули Ӯ ба сӯйи шахсоне ки бо онҳо аҳд бастаед, аз ҷумла мушрикони, ошкоро омад.

Расулуллоҳ (с) соли 6-уми ҳиҷрат бо мушрикони Қурайш сулҳ бастанд ва он бо сулҳи Ҳудайбия машҳур аст. Дар он ҳангом бани Ҳузоъа ба тарафдории мусалмонҳо ва бани Бакр ба тарафдории қурайшиҳои мушрик дар сулҳнома имзо карданд. Муддате чанд гузашт. Бани Бакр бар хилофи аҳди бастаи худ бар бани Ҳузоъа юриш бурд. Мушрикони Қурайш бошанд, онҳоро бо силоҳ ва ғайра кӯмак расониданд, ки хилофи банди сулҳнома буд. Дар он асно Расулуллоҳ (с) низ бо баъзе қабिलाҳои араб бо муддат ва бо баъзе бемуддат аҳднома баста буданд.

Инчунин аз арабҳо қабиласе буданд, ки онҳо бетараф буданду Расулуллоҳ (с) бо онҳо ҳеҷ аҳде набаста буд. Дар он асно баъзе аз тоифасе, ки бо Расулуллоҳ (с) паймон баста буданд, чун бани Бакр, бани Назир, бани Қурайза ва амсоли онҳо аҳдро шикастанд ё дар садади шикастани аҳднома қарор доштанд. Хулоса, вазъият тақозои онро пайдо кард, ки бо тамоми гурӯҳҳо бекор кардани аҳдномаҳо эълон карда шавад.

Ҳамоно Аллоҳтаъоло оятҳои ин сураро алайҳи қабиласе аҳдшкан нозил кард ва дар нахустин оятҳои он Расули Худ (с)-ро фармуд, ки алайҳи мушрикони эълон кунад, ки ай мушрикони, аз тарафи Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) эълон ин аст, ки мо аз он аҳду паймоне, ки байни мо ва шумо имзо шуда буд, бо сабаби паймоншикании шумо безорем. Мо дигар намехоҳем онро давом диҳем. Дар ин муддат ё шумо бо мусалмонҳо бародар шавед ва ё макони тавҳид (Макка)-ро падруд гӯед ва инак, омодаи пойкор бошед. Ояти зер муддати аз амал боздоштани аҳдномаро таъин мекунад.

فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ

اللَّهُ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ﴿٢٠﴾

**Фасиҳу фи-л-арзи арбаъата ашҳури-в ваъламӯ аннакум
гайру муъҷизиллаҳи ва анналлоҳа мухзи-л-кафирин. 2.**

**2. Пас, дар Замин чаҳор моҳ бигардед ва бидонед, ки бе шак, шумо
Аллоҳро оқизкунанда нестед! Ва батаҳқиқ, Аллоҳ расвокунандаи
кофирон аст.**

Дар давоми хондани оят Алӣ (к) ба мушрикони чунин гуфт:

Баъди он, ки Аллоҳтаъоло ва Расули ӯ (с) он аҳдномае, ки бо ӯ (с) баста будед, бекор намуданд, он дигар эътибор надорад, шумо метавонед чаҳор моҳи дигар озодона ва бо амнияти комил дар рӯи Замин сайругашт ва фикру андеша кунед. Ҳар ҷо ки меҳоҳед, биравед. Ё имон ореду бо муъминон бипайвандед ва ё барои ҳимояи худ омодаи ҷанг бошед. Лекин инро бидонед, ки муҳлати чаҳор моҳи эълоншуда аз рӯи оқизи мусалмонон нест, он барои маслиҳат ва ҷавонмардист, то касе метавонад, тавба кунад. Локин шумо бояд бидонед, ки бо он чи ки ҳоло барои шумо ваъда шуд, наметавонед Аллоҳтаъолоро оқиз гардонед. Ва бидонед, ки Худованд касонеро, ки доимо дар куфри худ пофишорӣ мекунад, дар дунё бо куштан ё ба асир афтодан расво мегардонад ва дар охираат бо азоби Ҷаҳаннам мубтало мекунад.

Дар ояти зер баёни ҳукмҳои идома дорад.

وَأَذِّنْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ

مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ

فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابِ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾

**Ва азъанум миналлоҳи ва расулиҳи ила-н-наси явма-л
ҳаҷҷи-л-акбари анналлоҳа барӣу-м мина-л-мушриқина ва
расулуҳ. Фа ин тубтум фа ҳува хайру-л-лакум. Ва ин**

таваллайтум фаъламӯ аннакум гайру муъчизилләҳ. Ва башшири-л-лазӣна кафару би ъазъбин алӣм. 3.

3. Ва аз Аллоҳ ва Расули ӯ ба сӯйи мардум ба рӯзи ҳаҷчи Акбар эълон аст, ки батаҳқиқ, Аллоҳ ва Расули ӯ аз мушрикони безор аст. Пас, агар аз куфр тавба намоед, он тавба барои шумо хайр аст. Ва агар (аз Исломи) рӯй гардонидед, пас бидонед, ки батаҳқиқ, шумо оқизкунандагон Аллоҳ нестед. Ва он касонеро, ки кофир шуданд, аз азоби дарднок мужда деҳ.

Хулоса, чуноне ки дар муқаддима гузашт, Алӣ (қ) 10-ояти ин сураро барои фаҳмонидани мардум бо худ оварда буд ва то чанде метавонист, ҳаддалимкон эълони Худо ва Расули ӯ (с)-ро ба мардуми ба Ҳаҷ омада мерасонд. Ҳатто рӯзи Ҳаҷчи Акбар яъне рӯзиҳои 8-9-10-ум дар Мина ва дар Арафот бо таври умум ва бо овози баланд гуфтанд, ки ай мушрикони, аз тарафи Аллоҳ ва Расули ӯ (с) бе ягон ихтисоси қавм ё гурӯҳ, дар ин рӯзи Ҳаҷчи Акбар барои шумо эълон ин аст, ки Аллоҳтаоло аз шумо ва аз аҳду паймони шумо безор аст ва Расули ӯ (с) ҳам безор аст. Пас, агар шумо дар ин муддат (4-моҳ) аз куфру ширк тавба намуда ба сӯйи дини Исломи, ки он дини яққаҳудӣ ва яқтопарастӣ, боз гардед, барои шумо беҳтару хубтар аст. Агар дар куфри худ боқӣ бимонед, инро бояд бидонед, ки хоҳ дар макони худ истеду хоҳ не дар иҷрои ҳукме, ки Аллоҳтаоло барои шумо ирода кардааст, ӯ таъолоро очиз гардонидани наметавонед. Дар ҷумлаи охир барои истехзои мушрикони гуфтааст, ки ай касоне, ки кофир шудаед, барои шумо «хушхабар» ин аст, ки азоби дарднок дар интизори шумост. Оре! Фармони Худо қатъӣ аст, касоне, ки дар муддати ин 4-моҳ имон наоварданд, мубориза алайҳи онҳо аз тарафи мусалмонҳо оғоз шуд. Акнун чанд сухан дар маънои Ҳаҷчи Акбар.

Назди аксари уламо Ҳаҷчи Акбар Ҳаҷчи фарзӣ ва Ҳаҷчи Асғар Ҳаҷчи Умра аст.

Вақто ки Ибни Сиринро аз Ҳаҷчи Акбар пурсиданд, ӯ (р) гуфт: «Ҳаҷчи фарзие, ки ба рӯзи Ҳаҷчи фарзии Расулуллоҳ (с) рост ояд, он ҳаҷро Ҳаҷчи Акбар гӯянд». Ибни Ҷарир бо асноди саҳеҳ аз Абдурраҳмон ибни Абӯбакр ва ӯ аз падари худ ривоят кардааст, ки падараш гуфтааст: «Вақто ки он рӯз расид, Расулуллоҳ (с) болои уштури худ нишастанд ва мардум лиҷоми онро дар даст гирифтанд, пас Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **“Ин рӯз кадом рӯз аст?”** Абӯбакр (р) гуфтааст, ки мо бо гумоне ки номи дигареро барои ин

рӯз мегузорад, сукут кардем. Пас, Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **“Оё ин рӯз, рӯзи Ҳаҷҷи Акбар нест?”**.

Назди Имом Молик рӯзи Ҳаҷҷи Акбар рӯзи иди Қурбон, яъне рӯзи 10-ум аст. Назди Имоми Аъзам ва Имом Шофеъӣ рӯзи Арафа, яъне рӯзи 9-уми зулҳиҷча аст. Валлоҳу аълам.

Он чаҳор моҳе, ки ҳазрати Алӣ (к) барои мушрикони муҳлат эълон кард, то дар ин рӯзҳо худро омода созанд, чунин буд; аз рӯзи 20-уми зулҳиҷча оғоз шуда, моҳи муҳаррам, моҳи сафар ва рабиъул-аввал пурра ва 10-рӯзи рабиъул-охирро дар бар мегирад, ки ҷамъулҷамъ 4 моҳ аст.

Дар оятҳои гузашта натиҷаи кори мушриконро Аллоҳтаъоло қаблан маълум сохт, ки он хабарҳо бесаранҷомкунандаи кофирон ва сабаби хотирҷамъии муъминон шуданд. Ҳоло ояти зер баъзе паҳлӯҳои истисноии ин эълоннома, ки дохили ин 4-моҳ нестанд, баён мекунад.

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ

الْمُتَّقِينَ

Илла-л-лазӣна ъаҳаттум-м мина-л мушриқина с̣умма лам янқусукум шай-ав ва лам юзӯҳиру ъалайкум аҳдаи фа атимму илайҳим ъаҳдаҳум илā муддатиҳим. Инналлоҳа юҳиббу-л муттақин. 4.

4. Магар бо он мушриконе паймон кардед, ки ба шумо дар ҳеҷ чизе камӣ накарданд ва бар (зидди) шумо касеро мадад надоданд, пас, бо онҳо паймонашонро то муддати муқаррарашон тамоми кунед. Албатта, Аллоҳ парҳезгоронро дӯст медорад.

Аз мазмуни оятҳои қаблӣ маълум шуд, ки дар он асное, ки ҳазрати Алӣ (к) эълоннома ро дар даст доштанд, гурӯҳе аз мушриконе буданд, ки бо мусалмонон аз 4-моҳ кам ё 4-моҳ ё аз 4 моҳ зиёд аҳднома баста буданд ва ё гурӯҳҳое буданд, ки умуман аҳднома надоштанд. Локин алайҳи мусалмонон хиёнатҳо карда буданд. Муддати аҳдномаи ҳамаи онҳоро ба ғайри як гурӯҳ, бо эълони ҳазрати Алӣ (к) мувафиқи ояти 2-юми ҳамин сура то 4-моҳ

махдуд кунонида шуд. Он гурӯҳе, ки бо онҳо аз 4-моҳ зиёд аҳд баста шуда буд ва онҳо бо эҳтиёткорӣ ҳурмати аҳдномаро риоя намуда, хилофи аҳднома ҳатто хурдтарин амале накарданд ва ҳамчунин онҳо ба касоне, ки алайҳи мусалмонҳо юриш бурданд, кӯмак ё пуштибонӣ накарданд, аз ҳукми ин эълон истисно шуданд. Яъне фармони Аллоҳ ин буд, ки бигзор чанд солу моҳе бошад, бояд мусалмонон то охири муддати аҳднома дар аҳду паймони худ бовафо бошанд. Зеро ба аҳд вафо кардан шоҳае аз парҳезгорист. Худованд шахсони парҳезгарро дӯст медорад. Баъди гузаштани 4-моҳ бо гурӯҳи боқимондаи мушрикони бояд чи гуна муъомила кард, ояти зер эзоҳ медиҳад.

فَإِذَا أَنْسَلَخَ الْأَشْهُرَ الْحَرَّمَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ
وَاْخْذُوهُمْ وَأَحْصُرُوهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ إِن تَابُوا وَأَقَامُوا
الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

**Фа и^зансалаха-л-ашҳуру-л-ҳуруму фақтулу-л-мушрикӯна
ҳайшӯ ваҷаттумӯҳум ва ҳузӯҳум ваҳсуруҳум вақъудӯ
лаҳум кулла марсад. Фа и^н табу ва ақому-с-салата ва
атаву-з-заката фахаллу сабилахум.**

Инналлоҳа Ғафуру-р-Раҳим. 5.

**5. Пас, чун моҳҳои ҳаром бигзаранд, пас, ҳар чое ки мушрикони
ёфтед, бикушед ва онҳоро бигиред ва онҳоро ихота намоед ва
барои онҳо дар ҳар камингоҳ бинишined. Пас, агар (аз куфр)
тавба кунанд ва намозро устувор доранд ва закотро бидиҳанд,
пас, роҳи онҳоро бигзоред. Албатта, Аллоҳ бахшандаву
меҳрубон аст.**

Худованд дар ин оят ба мусалмонон дастур дод, ки чун он 4-моҳи ваъдашуда, ки онҳоро «Ашҳурул-ҳаром» (чанг дар ин моҳҳо манъ) меғуянд, гузарад, дар ҳар маконе, ки мушрикони ёфтед, бо он дастуре, ки Худованд дар чангидан ба шумо таълим додаст, ба истиснои чанд гурӯҳе аз онҳо, дигар ҳамаи онҳоро аз пой дароред, ба асорат гиред, онҳоро ҳабс кунед ва онҳоро дар шаҳрҳои мусалмонҳо аз гаштугузор манъ кунед. Ё онҳо Ислом оранд ва ё ба

марг розӣ шаванд. Давоми оят фармудааст, ки барои таҳти назорат гирифтани чунин тоифа камингоҳҳою дидбонҳо бисозед. Дар онҳо нишаста мушрикону корҳои онҳоро назорат кунед. Пас, агар онҳо аз мушрикӣ ба оғӯши Ислом боз гарданд, ончиро, ки Аллоҳ барои мусалмонон фарз гардонида аст, адо кунанд, яъне намозро барпо доранд закоти молашонро диҳанд. Ва чуноне ки дар ояти 11-уми ҳамин сура омадааст, онҳо бародари динии шумоанд. Дигар шумо ба изо додан ва ё куштори онҳо даст назанед. Зеро раҳмату мағфирати Аллоҳтаъоло барои касе, ки тавба кунад, бисёр васеъ аст. Ҳарчи пеш аз имон оварданашон анҷом дода бошад, мавриди афви Парвардигор қарор мегиранд.

Дар зоҳир ҳукми ояти мазкур ба таври умум барои аз пой даровардани мушрикон бошад ҳам, локин дар ҳадисҳое, ки оид ба қитол бо мушрикон аст, ба таври истисно омадааст, ки дар чунин ҳолат ба чанд тоифа аз мушрикон бояд мусалмонҳо озоре нарасонанд. Аз он ҷумла, занон, кӯдакони ноболиғ, шахсони очизу нотавон, ки қувваи ҷангидан надоранд ё доранду чун роҳибон аз мардум дар канор шуда ғӯшанишиниро ихтиёр кардаанд ва аҳли китобе, ки ба мусалмонон ҷизя медиҳанд.

Ояти мазкур назди муфасссирон ояти «сайф» ё «қитол» ном дорад. Яъне бо нозил шудани ин оят, оятҳое, ки дар баробари кофирон мусулмононро ба сабр даъват мекарданд, ҳама мансӯх (аз амал манъ) эълон шуданд. Дар Саҳеҳайн бо ривояти Ибни Умар (р) чунин омадааст. Расулulloҳ (с) гуфтаанд: **«Маъмур шудам, то ба мардум (мушрикон) биҷангам, то он ки гувоҳӣ диҳанд, ки гайри Худои ягона маъбудӣ барҳаққе нест ва Муҳаммад Расули Ёст ва намозро барпо доранд ва зақотро пардохт кунанд ва агар инҳоро карданд, хун ва моли онҳо аз ҷониби ман дар паноҳ аст. Магар ба ҳаққи Ислом ва ҳисоби корашон бо Худост».**

Мазмуни ояти мазкурро оятҳои 29-36-73-и ҳамин сура ва ояти 193-и сураи «Бақара» ва ояти 39-и сураи «Анфол» ҳамчунин ояти 9-и сураи «Ҳучурот» таъкид мекунанд.

Баъди баромадани чунин ҳукми қатъӣ дар ояти зер барои мушрикон роҳи дигаре нишон дода шудааст.

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ

أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

**Ва ин аҳаду-м мина-л-мушрикӯнастаҷарака фа аҷирҳу
ҳаттā ясмаъа калāmаллоҳи сӯмма аблиғҳу маъманаҳ.
Зāлика би аннаҳум қавму-л лā яъламу́н. 6.**

6. Ва агар яке аз мушрикон аз ту амон хоҳад, вайро амон деҳ, то каломи Аллоҳро бишинавад, пас, ўро ба ҷои эминияш бирасон! Ин ба сабаби он аст, ки онҳо қавмеанд, ки намедонанд.

Чуноне ки оят хабар медиҳад, мақсади оятҳои қаблӣ тамоми навъи мушрикони қатъиян аз пой даровардан нест, балки оятҳои қаблӣ барои онҳо эълоне буд, то ҳушёр ва омода бошанд. Ҳоло дар ояти таҳти назар Аллоҳтаоло фармудааст, ки агар касе аз мушрикони (ҳатто бигзор аз он мушриконе бошанд, ки амр ба қитолу тасарруфи молҳои онҳо шуда бошад) амон хоста, аз ту паноҳ талаб кунад, ўро паноҳ деҳ, то вай Каломи Аллоҳ (Қуръон)-ро шунавад ва то бар ў ҳуҷҷат шавад. Шояд, ки онҳо имон оранду ба ватанашон баргарданд ва сабаби ҳидояти дигарон шаванд. Зеро онҳо касоне ҳастанд, ки чи будани ҳақиқати дини Исломо намедонанд. Ин гуна амондиҳии шумо амри шаръӣ буда то замоне давом ёбад, ки онҳоро ба шаҳр ё бошишгоҳашон дар ниҳояти оромӣ расонед. Баъди ба диёри худ расиданашон, ҳукми амондиҳии шумо ҳам ба охир мерасад ва бо онҳо чун пештара муъомила сурат мегирад. Ҳукми оят паноҳ ва амонталабкунандагони сиёсӣ, тоҷирон ва аз дини Ислам таҷриба омӯзандагонро низ дар бар мегирад.

Назди уламои ҳанафӣ шахсонӣ ғайримусалмон метавонанд то муддати 4-моҳ дар давлати исломӣ дар амон ва ҳимояи мусалмонон монанд. Баъди адои 4-моҳ ба онҳо амр мешавад, то диёри мусалмонҳоро тарк кунанд. Агар тарк накунанд, баъди 4-моҳ ба онҳо амр мешавад, ки ҳар моҳ ё ҳар сол чун аҳли кофири зиммӣ ҷизя супоранд.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلَّا

الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَمُوا لَكُمْ

فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ مُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾

Кайфа якуну лил мушрикӯна ӯаҳдун ӯиндаллоҳи ва ӯинда расӯлиҳи илла-л-лазӯна ӯаҳаттум ӯинда-л-Масҷиди-л-ҳаром. Фа мастақомӯ лакум фаствақимӯ лаҳум. Инналлоҳа юҳиббу-л муттақин. 7.

7. Чӣ гуна барои мушрикон назди Аллоҳ ва назди Расули ӯ аҳде бошад? Магар он касоне ки назди Масҷиду-л-ҳаром бо онҳо аҳд карда будед. Пас, модоме ки ба аҳди шумо собит бошанд, ба аҳди онҳо истиқомат кунед. Албатта, Аллоҳ парҳезгоронро дӯст медорад.

Аллоҳтаъоло дар ин оят иллати лағви аҳдномаро бо мушрикон баъди 4-моҳ бо саволи инкорӣ чунин баён кардааст, ки ба мушриконе, ки хилофи Аллоҳ ва хилофи Расули ӯ (с) ва хилофи аҳдномаи имзошуда аҳдшиканӣ мекунанд, чӣ гуна амон додан мумкин аст? Онҳо бо ин хилофкориашон чӣ гуна интизорӣ мекашанд, ки мусалмонҳо дар аҳдашон вафо мекунанд? На! Барои ин гуна шахсони аҳдшикан дигар ҳеҷ аҳде боқӣ намондааст. Дар ҷумлаи дувуми ояти мазкур бо таври истисно фармудааст, ки магар дар баробари гурӯҳе дар аҳдатон бовафо бошед, ки бо онҳо назди Масҷиду-л-ҳаром паймон бастаед. Модоме ки дар аҳди худ бо шумо вафодор боқӣ монданд, шумо низ то охири муҳлати аҳднома аз худ вафо нишон дода, набояд аҳдшиканӣ карда эълони ҷанг кунед. Ҷумлаи охир ишора ба шахсони хирадманд буда, фармудааст, ки дар аҳду вафо устувор мондан ин кор хоси шахсони худотарс аст, Аллоҳтаъоло шахсони худотарсро дӯст медорад.

Вақто ки бани Бакр, (ҳампаймони қурайшиҳо) муқобили бани Хузоъа, (ҳампаймони Расулаллоҳ (с)) юриш бурданд, қурайшиҳо аҳди худро шикаста ҳампаймони худро кӯмак расониданд. Расулаллоҳ (с) низ алайҳи он аҳдшиканон ба по хестанд, Моҳи Рамазони соли ҳаштуми ҳиҷрӣ Маккаро фатҳ карданд. Ва лиллоҳил ҳамд. Ояти зер ин маъноро идома медиҳад.

كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ

بَأْفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨﴾

Кайфа ва ий яъҳару ʔалайкум лā ярқубу фйкум илла-в ва лā зиммаҳ. Юрзӯнакум би афвāҳихим ва таъбā қулубухум ва аксарухум фāсиқун. 8.

8. Чӣ гуна барои мушрикони сулҳ бошад? Ҳол он ки агар бар шумо даст ёбанд, дар боби шумо на қаробатро ва на аҳдро нигоҳ надоранд. Шуморо бо даҳонҳои худ розӣ мекунанд ва дилҳояшон қабул намекунад ва бештари онҳо фосиқонанд.

Аллоҳтаъоло дар ин оят, чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, такроран дар бораи мушриконе, ки дар аҳди худ собит намонданд, фармудааст, ки чи гуна мусалмонон риъояи паймон ва эҳтироми мушриконро кунанд, ки мушрикони агар шароит барои онҳо фароҳам шавад, на аҳдро риоя мекунанду на хешовандиро? Онҳо гурӯҳе ҳастанд, ки барои дилҳои шуморо ба даст овардан ва шуморо розӣ нигоҳ доштан бо даҳону забонашон (рӯякӣ) бо шумо хушгӯӣ мекунанду сулҳ мебанданд. Локин забонашон дигар асту дилҳояшон дигар. Дилҳои онҳо пур аз кинаву ҳасад буда, чизеро мепарваранду орзу мекунанд, ки бар зиёни шумо бошад. Зеро аксари онҳо паймоншикан, дар куфр варзидан бебок, дар кори гуноҳ ҷасур, дар паймоншиканӣ аз доираи ҳақ берунанд. Решаи аслии ва сабаби ҳама одатҳои номардумии онҳо дар он аст, ки онҳо гурӯҳи фосиқанд ва аз сарҳадҳои муайянкардаи Аллоҳтаъоло хориҷанд.

Ояти зер низ дигар нишонаи фосиқии чунин инсонҳоро баён мекунад.

أَشْتَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ۚ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا

كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾

Иштара-в би āйāтиллāҳи с̄аманā қалйлан фa с̄аддӯ ʔан сабйлиҳ. Иннаҳум с̄ā mā kāну яъмалун. 9.

9. Оятҳои Аллохро ба қимати андак фурӯхтанд, пас, (мардумро) аз роҳи Аллоҳ манъ карданд. Ҳамоно кори бадест, ки онҳо мекарданд.

Ояти қаблӣ мушриконе, ки аҳдшиканӣ карданд, фосиқ хонд. Ҳоло ояти мазкур умуман мутобиқ ба ҳар даври замон нишонаи дигаре аз фосиқонро баён карда, таҳти ваъид (ваъдаи ҷазо) қарор додаст. Яъне Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки чӣ гуна ба аҳди мушрикон вафо шавад, ки онҳо бисёре аз оятҳои Қуръонро, ки барои риояи аҳду паймон нозил шудаанд, нодида гирифтанду бо андак матоъ ва баҳои ночизи дунёи гузаро фурӯхтанд, аз роҳи ҳаққи ҳидоят рӯй тофтанд, мардумро низ аз чунин роҳи саодат боз доштанд. Онҳо чунон кори бадеро анҷом доданд, ки ҳам худро аз роҳи ҳидоят маҳрум сохтанд ва ҳам дигаронро.

Онҳо худро чӣ гуна хирадманд меҳисобанд, ки ҳам бори гуноҳи худро бар дӯш гирифтаанду ҳам бори гуноҳи дигаронро?

Одати номардумии мушрикони аҳдшиканро такроран ояти зер баён кардааст.

لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلَّا لًّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾

Лā ярқубуна фӣ муъминин илла-в ва лā зиммаҳ. Ва улāика хуму-л муътадуън. 10.

10. Дар бораи ҳеҷ муъмине на ҳаққи ҳешовандиро ва на аҳдро риёя намекунанд. Ва онҳо аз ҳад таҷовузқунандагонанд.

Ояти мазкур бори дигар гуфтаҳои қаблӣро таъкид кардааст. Таърих гувоҳ аст, ки мушрикон, агар даст ёбанд, дар бораи ҳеҷ муъмин камтарин мулоҳиза ва ҳатто фикри ҳешовандиро дар сар ҷой намедиханд ва ҳеҷ аҳдиро риёя намекунанд. Онҳо бо дигарон аҳду паймонро риёя мекунанд, аммо аслан онҳо, ки гурӯҳи таҷовузкоранд ва бо муъминҳо зиддияти шадиди ақидави доранд, бо ёрони Расулалоҳ (с) ва дигар муъминон дар аҳди худ вафо нишон намедиханд. Чӣ гуна метавон шахсонро, ки дорои чунин сифатанд, амин ҳисобид ва чи гуна мусалмонон ба онҳо боварӣ кунанд? Ҳарчанд чунин бошад ҳам, ҳолатҳое мешавад, ки мусалмонҳо онҳоро, чуноне ки ояти зер ишора кардааст, мебахшанд ва онҳоро ба оғӯш кашида, ба бародарӣ қабул мекунанд.

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا فِي الدِّينِ

وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾

Фа ин тaбӯ ва ақому-с-салāта ва āтаву-з-закāта фа ихвāнукум фи-д-дйн. Ва нуфас̣силу-л-āйāти ли қавми-й яъламун. 11.

11. Пас, агар тавба кунанд ва намозро барпо доранд ва закотро бидиҳанд, пас бародарони динии шумоанд. Ва Мо барои қавме, ки медонанд, оятҳоро равшан баён мекунем.

Ояти мазкур мушрикнро ба роҳи дуруст фаро хонда фармудааст, ки агар мушрикон тавба кунанд ва аз парастии бутҳо даст кашанд ба ваҳдонияти Аллоҳ ва ба барҳаққ будани Расули Аллоҳ (с) гувоҳӣ диҳанд, намозро барпо доранд ва закоти молашонро диҳанд, дар гузашта шуморо ҳарчанд ҷабру зулм карда бошанд ҳам, мавриди афв қарор мегиранд. Пас аз он дигар байни шумо душманӣ нест, онҳо бародарони динии шумоанд. Он чи ки ба ғоидаи шумост, ба ғоидаи онҳост, он чи, ки бар зарари шумост, бар зарари онҳо низ ҳаст. Яъне баъди имон овардан мусалмонҳоро ҳалол нест, ки алайҳи онҳо биҷанганд. Аз Ибни Аббос (р) ривоят шудааст, ки эшон фармуданд: «Ояти мазкур бо аҳли намоз ҷангидану резондани хуни мусалмонҳоро ҳаром гардондааст».

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки мо оятҳои худро барои гурӯҳе, ки аҳли хираданд, равшан баён мекунем, пас бояд дар оятҳои мо бо тааммул андеша кунанд. Абӯбақри Сиддиқ (р) бо таъа ба ин ва дигар оятҳои мисли он, бар зидди гурӯҳе, ки аз закот додан даст кашиданд, муборизаи беамон бурд.

وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِّنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَتِلُوا

أَيُّمَةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿١٢﴾

Ва ин-н-накас̣ӯ аймāнаҳум-м миъ баъди таҳдиҳим ва таъанӯ фи дйникум фа қотилӯ айммата-л-куфри иннаҳум лā аймāна лаҳум лаъаллаҳум янтаҳун. 12.

12. Ва агар баъд аз аҳд карданашон қасамҳои худро бишкананд ва дар дини шумо айбҷӯӣ кунанд, пас бо пешвоёни куфр ҷанг кунед, бешак, онҳо (шахсоне ҳастанд, ки дигар) барои онҳо аҳду паймоне нест, шояд онҳо бозистанд.

Аллоҳтаъоло дар ин оят барои мусалмонон тарзи муомила бо мушрикони иршод фармуда, бори дигар гуфтааст, ки агарчи мушрикон бо шумо бо савганд аҳд баста бошанд, локин савгандшикани худро идома дода паймони худро зеро по мекунанд, илова бар он, диндорӣ ва оини шуморо айб гирифтаву масхараву мазаммату таън мезананд, метавонед аввал бо пешвоёни онҳо чун Абӯҷаҳл, Утба, Шайба ва Умайя ибни Халаф ва дигарон биҷангед, зеро онҳо имон надоранд. Савганди онҳо дар зоҳир савганд бошад ҳам, аммо ҳеҷ арзише надорад. Онҳо қадри савгандро наметонанд, то дар ҳимояи савганд худро ва молашонро дар амон нигоҳ доранд. Оре! Ин гуна гирумон бо мушрикон барои он аст, ки шояд онҳо аз куфру паймоншиканӣ ва таън дар дин задан боз истанд. Аз ҳамин сабаб, (наъзу биллоҳ) касе аз мусалмонҳо Расулуллоҳ (с)-ро дашном диҳад, ё дини Исломо таън зада гӯяд, ки дини Исломо ноқис аст, агар тавба накунад, чунин шахс кофир аст.

أَلَا تَقْتُلُونَ قَوْمًا نَّكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ
بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ

مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

**Алā туқотилуна қавман-н-накасӯ аймāнаҳум ва ҳамму би
ихроҷи-р-расули ва ҳум бадаукум аввала марраҳ.
А-тахшавнаҳум. Фаллоҳу аҳаққу ан тахшавху ин
кунтум-м муъминин. 13.**

**13. Оё бо қавме ки аҳду паймони худро шикастанд ва ба берун
кашидани Расул аз Макка қасд карда ва бо қитол (-и шумо)
аввалин бор ибтидо намуданд, корзор намекунад? Оё аз онҳо
метарсед? Пас, агар муъмин ҳастед, Аллоҳ ба он сазовортар
аст, ки аз Вай битарсед.**

Мумкин аст, ки баъзе аз мусалмонҳо ба Расулуллоҳ (с) савол диҳанд, ки чаро ба қавми худ ҷанг мекунем?

Бинобар ин, ояти мазкур баъзе сабабҳои даргир шудани мусалмонҳо бо мушрикони баён карда, ҷавоби саволро бо савол дода, мусалмонҳоро дар ҳаяҷон дароварда фармудааст, ки оё бо гурӯҳе, ки дар аҳду вафои худ наистода, савгандҳои худро шикастанд, барои аз Макка берун кардани Расул (с) ё куштани ӯ (с) (дар Дору-н-нудваашон) машваратҳо оростанд, бо ҳамаҳудҳои шумо чун қабилаи Ҳузоъа аввалан ҷангро оғоз намуданд, ҷанг намекунед? Оё шумо аз онҳо метарсед? Аз ҷони худ хавф бурда, бо онҳо намеҷангед? На! Агар шумо муъмини ҳақиқию азоби ӯ таъолоро тасдиқкунанда бошед, Худованд ҳақдортар аст, ки аз азобу уқубати ӯ битарсед, то мабодо тарки амри ӯ накарда бошед!

Бо ибораи дигар: Мушрикҳо бо мусалмонон дар хусуси он ки бо ҳам ҷанг намекунанд, аҳди сулҳ бастанд. Локин онҳо ҳамеша хилофи бандҳои сулҳи кардагиашон ҳаракат мекарданд, аз он ҷумла, дар сулҳи ал-Ҳудайбия ба муддати 10-сол бо Расулуллоҳ (с) сулҳ бастанд, ки бо ҳам дар ин байн намеҷанганд. Аммо ин аҳдро онҳо шикастанд. Пеш аз ин, ба мусалмонҳо тазйиқ оварданд, ҳатто Расулуллоҳ (с) бо ногувориҳо ба Мадина ҳиҷрат намуд. Онҳо якӯмин шуда барои нобуд сохтани мусалмонҳо ҷанги Бадрро оғоз карданд. Аз ин боис ҳарчи қадар мусалмонҳо бо онҳо дар ҷанг шаванд, сазовор аст.

Хулоса, дар ояти мазкур агар Аллоҳ таъоло мусалмонҳоро ба мубориза алайҳи чунин мушрикҳо рамзан ишора карда бошад, дар ояти зер алайҳи мушрикҳо ошкоро ба ҷанг даъват кардааст.

قَتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَتُخْزِيهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ

صُدُّوا قَوْمٌ مُّؤْمِنِينَ

Қотилуҳум юъаззибҳумуллоҳу би айдикум ва юхзиҳим ва янсуркум ъалайҳим ва яшфи судура қавмим-м муъминин.14.

14. Ҷанг кунед бо онҳо, то онҳоро Аллоҳ бо дастҳои шумо азоб кунад ва онҳоро расво созад ва шуморо бар онҳо нусрат диҳад ва синаҳои қавми муъминонро шифо бахшад -

Дар ин оят Худованд ба мусалмонҳо ваъдаи пирӯзӣ дода, онҳоро амр кардааст, ки ай ҷамоаи мусалмонҳо ҳоло бо чунин мушрикҳои аҳдшикан дар ҷанг шавед. Худованд онҳоро бо зарби дастҳои шумо азоб мекунад ва шуморо бар онҳо ғолиб қарор дода, онҳоро асири шумо гардонид, расояшон месозад ва дили шумо, муъминҳоро бо сабаби фатҳу зафарҳо ва ҷилвагар шудани парчами Ислом шифо мебахшад. Оре! Дили бандаи муъмин ҳамеша аз фишори гурӯҳи сангдили беимон ва ивази он қурбонӣҳое, ки додаст, бемор аст. Вақто ки пирӯз шуд, хурсандӣ дили ӯро чунон шод месозад, ки гӯё аз беморие шифо ёфтааст. Ояти зер ин маъноро идома медиҳад.

وَيَذِٰبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ ٱللَّهُ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾

**Ва юзҳиб ғайза қулубиҳим. Ва ятубуллоҳу ʔалā ма-й
яшāʔ. Валлоҳу ʔалūмун Ҳаким. 15.**

**15. ва андӯҳи дилҳои муъминонро бибарад! Ва Аллоҳ бар ҳар касе
ки хоҳад, тавба медиҳад. Ва Аллоҳ доно ва ҳаким аст.**

Ҳамчу таъкид барои шифои дили муъминон дар ин оят бори дигар Аллоҳтаъоло гуфтааст, ки дар партави пирӯзӣ ба хотири Ислом ва Пайғамбар (с) ва шикасти душманҳо он ҳашму ғзабе, ки солҳо дар дилҳоятон ҷӯш мезад, фуру менишинад. Чун рӯзи фатҳи Макка Худованд тавбаи Абӯсуфён ва дигаронро қабул кард, инчунин тавбаи касеро сазовор бинад, қабул мекунад. Зеро ӯ таоло аз нияти бандагони Худ ва аз он чи, ки барои салоҳи кори онҳост, огоҳ аст. Ҳар суҳанҳоро, ки ӯ таъоло барои бандагони Худ тақдим кардааст, аз ҳикмати ӯст. Ҳар чи хоҳад, мекунад ва чиро ирода дошта бошад, аз ҳеҷ кас бим надошта ҳукм мекунад.

Дуои дафъи ғзаб ин аст: «**Аллоҳумма раббанбиййи Муҳаммадин иғфир занби ва изҳаб ғайза қалби ва аҷирни мин мазаллатил фитан**».

Ояти зер ҳикмати он чиро, ки дар ду ояти боло амр шуда буд, эзоҳ медиҳад.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُوا مِنكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِن

دُونِ ٱللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلِجَنَّةَ ۖ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

**Ам ҳасибтум ан тутракӯ ва ламмā яъламиллāху-л-
лазӣна чāҳадӯ миңкум ва лам яттахизӯ миң дӯниллāҳи
ва лā расулиҳи ва ла-л муъминина валиҷаҳ. Валлоҳу
хабирум би ма таъмалун. 16.**

16. Оё мепиндоред, ки ба ҳоли худ вогузор мешавед, ҳол он ки мушаххас (чудо) насохтааст Аллоҳ касонеро, ки аз шумо набард карданд ва ба ғайри Аллоҳ ва Расули Вай ва ба ғайри муъминон ҳеч дӯсти пинҳонӣ нагирифтанд? Ва Аллоҳ ба он чӣ мекунад, хуб хабардор аст.

Аллоҳтаъоло дар ин оят гуфтааст, ки ай муъминҳо, оё шумо ҳисоб мекунад, ки Мо шуморо бе ягон имтиҳон муҳмал мегузорем, азми росих ва дурӯғи шуморо намесанҷем? Ҳол он ки муъмину мунофиқ аз ҳам мушаххас нашудаанд! На!

Давоми оят аз чиҳоду муҷоҳидони ростин сухан карда гуфтааст, ки оё шумо мепиндоред, ки шахсоне, ки дар ҳақиқат чиҳод кардаанд, ғайри Аллоҳ ва Расули ӯ (с) ва ғайри муъминонро маҳрами рози худ нагирифтанд, сирру асрори мусалмонҳоро назди мушрикони пинҳонӣ фош накардаанд, аз муҷоҳиде, ки ин гуна сифатҳо дар ӯ нест, назди Аллоҳ номушаххас ва номаълум мемонад? На! Мисоли дигар. Ҳангоми даъват бисёр инсонҳо дар доираи Исломи мебароянд, ҳатто ҳаракат мекунанд, ки худро мусалмон нишон диҳанд. Вале чун имтиҳони Аллоҳ болояшон ояд, ҳатто аз мусалмон будани худ пушаймон мешаванд, то метавонанд бо аҳли ҳақ зиддият намуда тарафдори гурӯҳи дигар мешаванд. Оё чунин шахс аз имтиҳони илоҳӣ гузашт? Ҳаргиз! Худованд Зотест, ки кору кирдори шуморо пурра фарогиранда аст ва аз баду неки қаблӣ ва баъдии шумо огоҳ аст, дар баробари амалҳои содиркардаатон шуморо ҷазои мувофиқ медиҳад.

Мазмуни ояти мазкурро оятҳои 1-2-3-юми сураи “Анкабут”, ҷузъи ояти 214-уми сураи “Бақара” ва ояти 179-уми сураи “Оли Имрон” таъкид мекунанд.

Ояти зер масъалаи иштироки мушриконро дар ободии масҷидҳо баён мекунад.

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ

بِالْكَفْرِ أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ

**Мā кāна лил мушрикiна ай яъмурӯ масъчидаллоҳи
шāҳидiна ъалā анфусиҳим би-л куфр. Улāика ҳабитат
аъмāлуҳум ва фи-н-нāри ҳум ҳолидун. 17.**

**17. Барои мушрикон сазовор нест, ки масҷидҳои Аллоҳро обод
кунанд, дар ҳоле ки бар нафсҳои худ куфрро гувоҳӣ медиҳанд.
Онҳо гурӯҳе ҳастанд, ки амалҳои онҳо табоҳ шудааст. Ва онҳо
дар оташ ҷовидонанд.**

Дар оятҳои гузашта баён шуд, ки рӯзи Ҳаҷчи Акбар лағви аҳднома бо мушрикони аҳдшикан эълон гардид, ба онҳо барои қабули шартҳои Аллоҳтаъоло муҳлат дода шуд, бо гурӯҳе, ки шартҳои мазкурро қабул намеkunанд, чиҳод эълон гардид ва инчунин эълон шуд, ки онҳо минбаъд набояд ба Масҷидулҳаром наздик шаванд. Аз мазмуни ояти мазкур фаҳмида мешавад, ки ҳама кас салоҳият надорад, ки ободии масҷид дар уҳдаи ӯ бошад. Саволе ба миён омаданааш мумкин, ки чаро онҳо дигар ба Ҳаҷ наоянд ё дохили масҷид нашаванд, ҳол он ки кӯмаки онҳо низ мояи ободии бинои масҷиду таъмири он буд.

Ояти мазкур ба ин савол ҷавоб дода гуфтааст, ки онон (тавре аз тарзи суҳанронӣ ва рафтору амалҳояшон маълум аст) кофиру мушриканд, дигар барои онҳо лоиқу сазовор нест, ки чи аз чиҳати маънавӣ (бо ибодат) ва чи иқтисодӣ масҷидро обод нигоҳ доранд. Зеро масҷид хонаи Худост. Онҳо ду ибодати бо ҳам муҳолифро дар якҷо ҷамъ месохтанд. Бутҳои худро беруни хона росто мегузоштанд. Чун аз тавофи Каъба урён берун мешуданд, пеши бутҳои худ сачда мекарданд ва онҳоро низ тавоф мекарданд.

Давоми оят қадру қиммати чунин шахсонро баҳо дода фармудааст, ки шахсоне, ки амалҳои солеҳ ва ширкро баробар (якранг) ҳисобида, дар амал ҷорӣ меkunанд, шахсоне ҳастанд, ки ба сабаби мушрик буданашон амалҳои солеҳи худро аз бехубун ҳабата ва ботил сохтаанд ва барои ҳамешагӣ макони худро дар Ҷаҳаннам омода кардаанд.

Ояти зер баён мекунад, ки масҷиди Худоро обод сохтан, яъне ин шараф насиби дигар шахсон аст, на мушрикон.

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ ءَامَرَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ
وَأَتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنْ

الْمُهْتَدِينَ

**Иннамā яъмуру масъҷидаллоҳи ман āмана биллāҳи ва-л-
явми-л-āхири ва ақома-с̣ салāта ва āта-з-закāта ва лам
яхша иллаллоҳ. Фа ъасā улāика ай якунū мина-л-
муҳтадин. 18.**

**18. Ин аст, гайри ин чизи дигаре нест, ки масҷидҳои Аллоҳро
касоне обод мекунанд, ки ба Аллоҳ ва ба рӯзи охир имон овардаанд
ва намозро барпо доштаанд ва зақотро додаанд ва гайр аз Аллоҳ
аз ҳеҷ кас натарсидаанд. Пас, умед аст, ки ин ҷамоа аз
ҳидоятёфтагон бошанд.**

Аллоҳтаъоло дар ин оят панҷ сифати шахсонеро, ки чи моли
ва чи маънавӣ, ба обод сохтани масҷиди Худо лоиқанд, баён
кардааст. Барои обод сохтани масҷид танҳо шахсоне сазоворанд,
ки ваҳдонияти Аллоҳтаъолоро тасдиқкунандаву яқинкунанда ва ба
рӯзи растохез боваркунандаанд. Зеро бузургтарин рукнҳои имон
ҳамин дуи аввал аст.

Оре! Ин ду сифат ҷанбаи эътиқодӣ дошта, зербинои ҳамаи
амалҳои инсон доништа мешаванд. То агар онҳо дуруст набошанд,
ҳар амали поку шоистае аз инсон сар занад, олудаи ғаразҳо буда,
дар охират ба соҳиби худ ҳеҷ ғоидае расонида наметавонанд.
Сифати сеюм ва ҷаҳоруми шахсоне, ки барои ободии иморати
масҷиди Худо лоиқанд, ин аст, ки онҳо тамоми намозҳои фарзиро
бо пуррагӣ меҳонанд. Зеро намоз сутуни дин аст. Ҳар кас намозро
барпо дорад, дини худро барпо доштааст. Агар зақот фарз шуда
бошад, адои зақот амри Худост, гуфта ба мустаҳиққи он зақоти
фарзшударо медиҳанд.

Иҷрои ин ду амали бузург қувватбахши имон ба Аллоҳ ва
боварӣ ба рӯзи охират аст. Ояти мазкур панҷумин сифати
шахсонеро, ки сазовори обод ниғаҳ доштани хонаи Худо ҳастанд,
баён карда гуфтааст, ки онҳо дар баробари фармонҳои илоҳӣ
эҳсоси масъулият намуда дилашон аз ишқи илоҳӣ пур буда, ба

ғайри Аллоҳ аз ҳеҷ кас наметарсанд. Дар ҷумлаи охир омадааст, ки шахсоне, ки дорои чунин сифатҳои ҳамидаанд, шояд, ки рӯзи қиёмат дар зумраи ҳидоятёфтагон бошанд.

Муфасссирон чун ибни Аббос (р) ва Абӯ Ҳайён гуфтаанд: «Калимаи “асо”, ки ба маънои шояд аст, барои қатъи тамаъи мушрикони мебошад. Зеро бо вуҷуди он панҷ сифати ҳамидае, ки мусалмонон доранду сазовори ободии масҷиди Худо ҳастанд, Худованд барои онҳо гуфт, ки шояд онҳо аз ҷумлаи ҳидоятёфтагон бошанд». Акнун мушриконе, ки бо даъвои худ ободкунандагони Масҷидулҳароманд ва ҳеҷ яке аз ин сифатҳо дар онҳо нест, чӣ гуна аз ҳидоятёфтагон бошанд? Дар дигар ривоятҳо гуфтанд, ки калимаи «асо»-е, ки дар Қуръон ба мусалмонон нигаронида шуда аст, ба маънои «воҷиб» аст. Яъне ваъдаи Худо, албатта, иҷро мешавад.

Ояти зер даъвои он мушрикони, ки худро ҳомӣ ва ниғаҳбони Масҷидулҳаром ҳисобиданд, ошкоро ботил месозад.

﴿أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ

وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا

يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾

✽ **А-ҷаъалтум сиқоята-л-ҳаҷҷи ва ӯимāрата-л Масҷиди-л-ҳароми ка ман āмана биллāҳи ва-л-явми-л āхири ва қāҳада фӣ саби́лиллāҳ. Лā яставуна ӯиндаллоҳ. Валлоҳу лā яҳди-л-қавма-з-зōлимин. 19.**

19. Оё об додани ҳоҷиёро ва ободии Масҷиду-л-ҳаромро бо амалҳои он касе, ки ба Аллоҳ ва ба рӯзи охир имон овардааст ва дар роҳи Аллоҳ набард кардааст, баробар гардонидаед? Назди Аллоҳ баробар нестанд ва Аллоҳ гурӯҳи золимонро ҳидоят намекунад.

Аз мазмуни оятҳои қаблӣ маълум шуд, ки мушрикони Макка хизмати Каъба ва хизмати ҳоҷиёро қабила ба қабила, байни худ тақсим карда, дар иҷрои вазифаи хеш байни ҳамдигар фахр ҳам мекарданд. Масалан; агар қулфу калиди хонаи Каъба ба

дасти қабилае бошад, хизмати ҳоҷиёнро як қабила ва аз об сероб сохтани ҳоҷиён ба ихтиёри дигар қабила буд. Хулоса, аз вазифадории худ фахр карда баъзан байни ҳам барои вазифаи ҳамдигарро гирифтани кашмакашҳо низ мекарданд. Ҳоло ояти мазкур қадру қиммати чунин тоифаро бо саволи инкорӣ баҳо дода ба он ифтихоркунандагон бо сарзаниш гуфтааст, ки оё мушриконе, ки ба ҳоҷиён об медиҳанд ва ё Масҷидулҳаромро обод нигоҳ медоранд, амали худро ҳаммонанди амали касоне қарор додаанд, ки онҳо ба Аллоҳ ва рӯзи қиёмат имон оварда ва дар роҳи ризои Ӯ таъоло ҷиҳод кардаанд? На! Ин ду гурӯҳ ҳеҷ вақт назди Аллоҳ баробар нест. Касе масҷидро обод нигоҳ дорад, дар хизмати ҳоҷиён бошад, онҳоро аз об сероб созад, локин худӣ ӯ мушрик бошад ба ӯ чи фоида? Ҳарчи қадар мушрикон амали хубро анҷом диҳанд ҳам, ҷумлаи охири оят онҳоро золим гуфтааст. Худованд ҳеҷ вақт золимонро, то он вақте ки онҳо ҳақиқатро намениносанд, ҷидоят намекунад. Фазли муъминҳоро ояти зер баён мекунад.

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ

أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾

Ал-лазӣна аману ва ҳаҷару ва ҷаҳаду фӣ сабилиллаҳи би амвāлиҳим ва анфусиҳим аъẓаму дараҷатан ъиндаллоҳ. Ва улāика ҳуму-л-фāизун. 20.

20. Ононе ки имон оварданд ва ҳиҷрат карданд ва дар роҳи Аллоҳ бо молҳои худ ва ҷонҳои худ набард карданд, назди Аллоҳ дар дараҷа бузургтаранд. Ва онҳо комёбанданд.

Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки шахсоне, ки нафсҳои худро аз чирки ширк бо овардани имон пок карданд ва аз ватан барои ризоии Аллоҳ ҳиҷрат карданд, бо сарфи молҳои худ ва ҷонҳои худ дар роҳи ризои Раҳмон ҳолисона ҷиҳод карданд ва ин гуна сифатҳои бузургро соҳиб шуданд, назди Парвардигорашон нисбат ба шахсоне, ки бо обод сохтани Масҷидулҳаром ва бо ободани ҳоҷиён фахр мекунанду лекин дар асл мушриканд, соҳиби дараҷаҳои баланд буда растагоранд. Муждаи шахсоне, ки ба Аллоҳ ва ба рӯзи охират имон доранд ва бо нафсу моли худ дар

роҳи Аллоҳ ҷиҳод карданду комёб шуданд, дар ояти зер идома дорад.

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّتِ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿٢١﴾

**Юбашшируҳум Раббуҳум би раҳмати-м минҳу ва
ризвāни-в ва ҷаннāти-л лаҳум фӣҳā наъиму-м муқим. 21.**

**21. Парвардигорашон онҳоро ба раҳмате аз ҷониби Худ ва
ризомандӣ ва Ҷаннатҳое мужда медиҳад, ки барои онҳо дар он ҷо
неъматҳо доимӣ бошад,**

Аллоҳтаоло дар ин оят шахсонеро, ки имон оварданд, аз ватани худ ҳиҷрат карданд ва бо молу ҷони худ дар роҳи ризои Ӯ ҷиҳод карданд бо се мукофоти бузург муждаи сарфарозӣ додааст. Аз он ҷумла гуфтааст, ки башорат бод барои шахсоне, ки имон оварданд, онҳо аз раҳмати Мо баҳрааманд мешаванд. Оре! Ягона мақсади олии касе, ки худро бандаи Худо мешуморад, он аст, ки коре кунад, ки лоиқу сазовори раҳмати илоҳӣ гардад. Пас, шахсоне, ки имон надоранд, аз раҳмати Аллоҳ маҳруманд. Дувум мукофоти бузург барои шахсоне, ки дорои он се сифатанд, ин аст, ки онҳо хушнудӣ ва ризомандии Аллоҳро бо сабаби ҳиҷрат ё дигар амалҳои солеҳ дар ёфтаанд. Ин ҳам баландтарин мақомӣ бандагист. Башорати савум барои онҳо ин аст, ки ба таври доимӣ боғҳое аз Биҳишт дар ихтиёри онҳо гузошта мешавад, ки сифати неъматҳои он аз тасавури инсон берун аст. Муждаҳо барои шахсони номбурда дар ояти зер идома дорад.

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾

**Ҳолидӣна фӣҳā абадā. Инналлоҳа ъиндаҳӯ аҷрун
ъаъим.22.**

**22. дар онҳо ҳамеша ҷовидон бошанд. Бе шак, аҷри бузург назди
Аллоҳ аст.**

Аллоҳтаоло дар ин оят таъкидан муждаи худро барои шахсоне, ки сифаташон дар ояти қаблӣ гузашт, идома дода гуфтааст, ки барои шахсоне, ки барои ризои Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) тарки хонаву молу диёр карда, бо молу ҷон дар роҳи ризои Аллоҳ ҷиҳод карданд, аз ватанашон дида ватани беҳтар ва аз хонаашон

дида, хонаҳои беҳтар - қасру кӯшкҳо дар Ҷаннат дода мешавад. Онҳо дар он ҷо бо камоли озоиш, то абад зиндагии бардавом хоҳанд кард. Ҳаргиз дигар касе онҳоро бо ҳиҷрат ҷабр карда наметавонад. Илова бар ин, боз назди Аллоҳтаъоло подошҳои бузурге ҳаст. Ин подошҳо дар баробари амалҳои солаҳашон ба онҳо бахшида мешавад ва дигар мукофотҳои иловагиро, ки онҳо соҳиб мешаванд, Аллоҳ медонад.

Оятҳои зер сифати шахси муъминин ҳақиқиро баён мекунанд. Шахси муъмин барои нигоҳ доштани диёнати худ бояд ҳама амалҳояшро ҳолисона барои ризогии Аллоҳ иҷро кунад.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا ءَابَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ
 اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ مِّنكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ
 الظَّالِمُونَ

**Йа айюҳа-л-лазӣна аману лā таттахизӯ аббаакум ва
 ихвāнакум авлийаа унистаҳаббу-л-куфра ъала-л-имāн. Ва
 ма-й ятаваллахум-м минкум фа улāика ҳуму-з
 зōлимун.23.**

*23. Эй касоне, ки имон овардаед! Падарони худро ва бародарони
 худро, агар онҳо куфрро бар имон писандидаанд, дӯстон магиред.
 Ва ҳар касе аз шумо онҳоро дӯст дорад, пас онҳо ситамгаранд.*

Масъалаи имону эътиқод, дину диёнат барои шахси мусалмон аз ҳама чиз болотар аст ва барои он, ки дар дил ақида ҷой дода шавад, дили соф лозим аст. Барои ин лозим мешавад, ки аз баъзе манфиъатҳо чашм пӯшид. Хулоса, дар оятҳои қаблӣ зикр шуд, ки афзалтарини амалҳо ҷиҳоди фи сабилиллоҳ (барои ризогии Аллоҳ) ва ҳиҷрат аз дорулкуфр (давлати куфр) ба дорулислом (давлати исломӣ) аст. Локин мешавад, ки алоқаи ҳешутаборӣ барои иҷрои ин гуна амалҳо монеа эҷод кунанд. Аз ин рӯ, Аллоҳтаъоло нидо намуда аст, ки эй касоне, ки имон овардаед, агар хешовандони наздики шумо чун падар, модар, бародар ва ғайра дар куфр боқӣ мондани шуморо нисбат ба имон овардан беҳтар донанд, онҳоро ёру ёвар ва дӯсти худ қарор додан бар маҳал аст. Мешавад бо онҳо алоқа ва муъомила кунед, локин дар

дил меҳри онҳоро ҷой додан мумкин нест. Зеро тақозои ақидаи шахси мусалмон он аст, ки бояд дили худро аз дӯст доштани шахсони кофир холис нигоҳ дорад.

Хулоса, кофиронро дӯст доштан намунае аз шоҳаҳои ширк аст. Баҳои касоне, ки ба мазмуни ин оят амал надоранд, дар охири оят зикр гардидааст. Яъне агар ҳар касе аз шумо кофиронро дӯст гирад, ба худ зулм кардааст. Шахсе хоҳад, ки аз ҷумлаи золимон набошад, ҷуноне ки ояти зер ба ин мазмун ишора дорад, амри Аллоҳро бояд итоат кунад. Сабаби нузули ояти мазкурро Қалбӣ ҷунин гуфтааст: «Вақто ки Расулуллоҳ (с)-ро амри ҳиҷрат ба Мадина шуд, баъзе афрод падару бародару ҳамсари худро хабар доданд, ки мо ҳам ба ҳиҷрат амр шудем. Баъзе аз онҳо дар ин кор шитоб карду ҳиҷрат кард. Баъзеро зану фарзандонашон гуфтанд: «Ба Аллоҳ қасамат медиҳем, ки агар моро танҳо гузорӣ, мо ҳамма зойеъ мешавем». Дар дилашон барои онҳо раҳм пайдо шуду ҳамроҳи онҳо нишастанд. Ҳамоно буд, ки ояти мазкур ҷун итоб барои онҳо нозил шуд». («Асбоби нузул». с.140)

Мазмуни ин оят ва ояти баъдиро ояти 58-уми сураи Муҷодала таъкид мекунад.

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ
وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ
إِلَيْكُمْ مِنْ أَلْفِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ
أَلْفُ بِأَمْرِهِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ٢٤

Қул ин кона аббаукум ва абнаукум ва ихвонукум ва азваҷукум ва таширатукум ва амвалун-иқтарафтумуха ва тичаратуни тахшавна касадаҳа ва масакину тарзавнаҳа аҳабба илайкум-м миналлоҳи ва расулиҳи ва ҷиҳадин фи сабилиҳи фа тараббасу ҳатта яътияллоҳу би амриҳ. Валлоҳу ла яҳди-л-қавма-л-фасикин. 24.

24. Бигӯ: (эй Муҳаммад). Агар падарони шумо ва писарони шумо ва бародарони шумо ва занони шумо ва хешовандони шумо ва молҳое, ки онро касб кардаед ва тиҷорате, ки аз адами ривочи он метарсед ва ҷойҳои сукувате ки онҳоро дӯст медоред, барои шумо аз Аллоҳ ва Расули Ӯ ва аз набарди дар роҳи Аллоҳ маҳбубтар бошанд, пас, интизорӣ бикашед, то Аллоҳ уқубати худро биёрад». Ва Аллоҳ ҳидоят намекунад гурӯҳи фосиқонро.

Дар ин оят Аллоҳтаъоло рӯйи суханро ба Пайғамбари худ гардонида амр кардааст, ки ай Муҳаммад (с), ба онҳо бигӯ ки, агар падарон, фарзандон, бародарону ҳамсарон, хешутабор ва молҳое, ки онҳоро касб карда пайдо кардаед, инчунин тиҷорате, ки ба сабаби гузаштани вақт хавфи касодашро мебаред ва илова бо ин хонаву даре, ки писанди шумоанду бо онҳо моиледу машғули онҳо ҳастед, назди шумо аз Худо ва Пайғамбари Ӯ (с) ва ҳамчунин аз ҷиҳоди дар роҳи ризои Аллоҳ маҳбубтар бошанд, мунтазир бошед, ки Аллоҳтаъоло мувофиқи ҳукм ва хости Худ азобу муҷозоти Худро болои шумо меорад.

Оре! Ояти мазкур ишора ба он дорад, ки барои инсон дар ин дунё қадрноктар ҳашт чиз будааст ва аз ҳама маҳбубтари инҳо Аллоҳ ва Расули Аллоҳ (с) ва ҷиҳод дар роҳи ризои Аллоҳ будааст. Агар дӯстии ғайри ин се дар дили инсоне ғалаба кунад, имони чунин шахс ноқис аст. Худованд ӯро ҳидоят намекунад ва ӯ аз гурӯҳи фосиқон аст. Мисол: Барои инсон падару модар боқадратарин инсонҳо ҳисобида шудаанд. Барои накӯӣ кардан ба онҳо дини Ислом аҳамияти бузург додааст. Локин, дӯст доштану муҳаббати онҳо набояд ба муҳаббати Аллоҳ, Расули Ӯ (с) ва ҷиҳоди фи сабилиллоҳ ғалаба дошта бошад. Ҳукми муҳаббати фарзандон, бародарон, ҳамсар, наздикон, касбу мол ва тарси касоди тиҷорат мисли ҳамин аст. Худое нахоста, агар муҳаббати яке аз онҳо болои муҳаббати Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) ва ҷиҳоди фи сабилиллоҳ ғалаба кунад, чунин шахс фосиқ аст. Худованд фосиқонро ҳидоят намекунад. То инсон ин се чизро аз ҳама зиёдтар дӯст надорад, имонаш комил нест. Акнун ҳадисе барои қувватбахшии эзоҳи ояти мазкур:

Имом Аҳмад ибни Ҳанбал (р) аз Заҳрӣ ва ӯ аз бобоҳои худ чунин ривоят кардааст, ки рӯзе Расулуллоҳ (с) дасти Умар ибни Хаттоб (р)-ро дошта буд, Умар (р) гуфт:

«Эй Расули Аллоҳ, ба Худо қасам, ба ғайри нафси (ҷони) худам дигар аз ҳама ашё назди ман маҳбубтаред!».

Расулуллоҳ (с) гуфтанд: «Агар ман назди шумо ҳатто аз нафси худатон маҳбубтар набошам, муъмин шуда наметавонед».

Умар (р) гуфтанд: «Эй Расули Аллоҳ, ба Аллоҳ қасам, ки акнун шумо назди ман аз нафси худам ҳам маҳбубтаред!»

Расулуллоҳ (с) гуфтанд: «Ана кор ба ҷойи худ расид».

Ба ин мазмун дигар ҳадисҳо низ мавҷуданд.

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ
كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا

رَحَبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾

**Лақад насаракумуллоҳу фӣ мавāтина кас̣рати-в ва явма
ҳунайнин из аъҷабаткум кас̣ратукум фа лам туғни
ъайнукум шай-ав ва зӯқат ъалайкуму-л-арзу би мā раҳубат
сумма валлайтум-м мудбирин. 25.**

**25. Батаҳқиқ, Аллоҳ шуморо дар бисёр мавзеъҳо ва рӯзи Хунайн
мадад кард, чун ба шиғифт андохт шуморо бисёриатон, пас, он
бисёри дар дафъи душман аз шумо чизеро ғоида накард ва Замин
бо фароҳии худ бар шумо танг гашт, пас, пуштдода баргаштед.**

Хунайн водииро гӯянд, ки байни Макка ва шаҳри Тоиф қарор дорад. Баъди фатҳи Макка ба мусалмонҳо хабар расид, ки қабिलाҳои Ҳавозан ҳамроҳи дигар қабिलाҳо бо лашкари чаҳорҳазорнафара бо қабилаи сақифиҳо ҳамгом (ҳамқадам) гашта алайҳи мусалмонҳо омодаи ҷанг шудаанд. Мусалмонҳо ҳамроҳи навмусалмоншудагон ҳамагӣ дувоздаҳ ҳазор нафар бо фармони Расулуллоҳ (с) алайҳи онҳо низ омода шуданд. Баъзе аз саҳобагон гуфтанд бо ин ҷамъияти бесобиқае, ки имрӯз мо дорем, ҳеҷ гоҳ шикаст нахоҳем хӯрд. Мутаассифона, ба ғайри иддае чанд, ки атрофи Расулуллоҳ (с) чун Абӯбакр (р), Умар (р), Алӣ (р), Аббос (р), Фазл ибни Аббос (р), Абӯсуфён ибни ал-Ҳорис (р), Айман ибни умми Айман (р), Усома ибни Зайд (р) ва дигарон буданд, дигар ҳама дар ҳамлаи аввали душман ба ақибнишинӣ маҷбур шуданд. Баъдан бо ёрии Аллоҳтаъоло ва тадбирҳои Расулуллоҳ (с) бозгашта алайҳи душман ба пеш ҳаракат карданд. Аллоҳтаъоло

дар ин оят хитоб намуда гуфтааст, ки дар ҳақиқат дар бисёрии ғазоҳо ёрии Худро ба шумо расонидем, инчунин дар ғазои Ҳунайн ҳам. Одатан мусалмонҳо дар ғазоҳои қаблӣ бо каму бешии лашкари хеш шоду шигифтзада намешуданд. Аммо дар ғазои Ҳунайн бо тақдири илоҳӣ мусалмонҳо бо бисёрии лашкар таъаҷҷуб карда, андак ба ғурур роҳ доданд. Мутаассифона, то нусрати илоҳӣ ба ёрии онҳо наширофт, бисёрии лашкар ба онҳо ҳеҷ ёрӣ расонида наватавонист. Тарси душман дар дили онҳо чунон ҷой шуд, ки пушт сӯи душман карда, ҳатто Замин бо ин паҳноияш дар назари онҳо танг менамуд.

Хулоса, онҳо фаҳмиданд ки пирӯзӣ бо бисёрии адади лашкар набудааст, балки нусрат, чуноне ки дар ғазои Бадр гузашт, аз назди Аллоҳ таъоло будааст, ки бо иродаи Худ лашкари камро болои лашкари чандинқарата зиёд ғолиб гардонд. Оятҳои зер ин ҳодисаро идома медиҳанд.

ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ ۖ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا

لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾

Ҷумма анзалаллоҳу сакина таҳу ъала расулиҳи ва ъала-л-муъминина ва анзала ҷунӯда-л лам таравҳа ва ъаззаба-л-лазина кафару. Ва зāлика ҷазъу-л-кафирин. 26.

26. Пас, Аллоҳ таскини худро бар Расули Хеш ва бар муъминон фуру фиристод ва лашкарҳое, ки онҳоро надида будед, фуру фиристод ва ононро, ки кофир шуданд, азоб кард ва ҳамин аст ҷазои кофирон.

Баъди шикасти муваққатӣ, Аллоҳ таъоло як оромиро аввалан ба Расулуллоҳ (с) ва шахсоне, ки атрофи ӯ (с) буданд, фиристод, ки онҳо дар ҷойи худ собит монданд. Сипас Расулуллоҳ (с) гуфт: **«Ай мардум! Пайгамбар будани ман дурӯғ нест. Ман писари Абдулмуталлибам. Эй бандагони Аллоҳ, ман Расули Аллоҳам, бо мо бипайвандед!»** Ин суҳанҳоро бо овози баланд чандин маротиба такрор карданд. Баъдан Расулуллоҳ (с) амаки худ, Аббос (р)-ро, ки овози баланд дошт, фармуд: **«Эй соҳибони дарахт!» - гуфта фарёд кун!»** (Соҳибони дарахт - гурӯҳе, ки дар ҳодисаи сулҳи Ҳудайбия зери сояи дарахте бо Расулуллоҳ (с)

байъат карда буданд). Чун Аббос (р): «Эй соҳибони дарахт!» - гуфта фарёд кард, ҳама лашкар лабайк гӯён (шутури касе, ки ба пеш рафтан ҳаракат накард, соҳиби он ҷавшан пӯшиду пиёда) ба тарафи Расулуллоҳ (с) омаданд. Вақто ки онҳо ҷамъ шуданд, Расулуллоҳ (с) бо як ҳамлаи дастҷамъӣ амр намуд. Бо шунидани ин суханҳо дар дили, ҳам саҳобагони назди Расулуллоҳ (с) ва ҳам ақибнишастагон, як хотирҷамъие ба вуҷуд омад ва тарсу ваҳм аз дили онҳо дур шуд. Ҳамзамон Аллоҳтаъоло сипоҳиёнеро, ки онҳоро мусалмонҳо намедиданд, яъне фариштагонро фиристод. Ин ҳам оромии дили онҳоро зиёд кард ва сабаби пайдо шудани ҷуръати нави онҳо алайҳи душман шуд. Ҳама бо ҳам таҳти фармони Расулуллоҳ (с) алайҳи душман ҳамла карданд. Душман ба шикаст рӯ овард, ҳама молҳо ва зану фарзандҳое, ки ҳамроҳи худ оварда буданд, аз даст доданд. Баъзе аз лашкари душман кушта шуда баъзеи онҳо асир афтод.

Дар давоми оят ишора шудааст, ки ин аст ҷазои кофирони таҷовузгар. Соҳиби «Сафвату-т- тафосир» аз Табарӣ дар ҷузъи 10-ум, саҳифаи 103-юм, равоят кардааст, ки аз Барро ибни Озиб пурсида шуд, ки Расулуллоҳ (с) рӯзи Ҳунайн дар чӣ ҳолат қарор дошт? Барро гуфт: «Ман шоҳидӣ медиҳам, ки Расулуллоҳ (с) ба ҳеҷ тараф фирор накард. Дидам, ки аз хачири сафеди худ фаромад, Абӯсуфён лаҷоми ўро дошт, Расулуллоҳ (с) қабзаи хокеро гирифту дар он дамид ва ба тарафи душман пошид, ҳама душман ба молидани чашмҳои худ овора шуданд».

ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

**Сумма ятубуллоҳу миъ баъди зълика зъалā ма-й яшāъ.
Валлоҳу Ғафӯру-р-Раҳӯм. 27.**

27. Сипас, Аллоҳ баъд аз ин аз ҳар шахсе ки хоҳад, тавбаро мепазирад ва Аллоҳ бахшояндаву меҳрубон аст.

Ояти мазкур ба имон овардани қабилаи Ҳавозан ишора карда, гуфтааст, ки Худованд омӯрзандаву меҳрубон аст. Ҳеҷ гоҳ дарҳои тавбаро ба рӯйи касе напӯшидааст. Тавбаи касеро, ки шоиста бинад, қабул мекунад ва аз раҳмати густурдаи Худ касеро навмед намегардонанд. Пас аз ин воқеа, касе ки аз қабилаи Ҳавозан буду имон овард, имону тавбааш қабул шуд. Аллоҳтаъоло қабули исломо дар дили боқимондаи онҳо илҳом кард. Бо

гузаштани бист рӯз ҳамаи онҳо бо хилъати (либоси) ислом ба мулоқоти Расулуллоҳ (с) шитофтанд.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ

الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ

فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

**Йӓ айюҳа-л лазина ӓманӯ иннама-л-мушрикӯна наҷасун
фа лӓ якрабу-л-Масҷида-л-ҳарома баъда ӓамиҳим ҳӓзӓ.
Ва ин хифтум ӓайлатаи фа савфа юғникумуллоҳу ми
фаълиҳи ин шӓъ. Инналлоҳа ӓалимун ӓақим. 28.**

**28. Эй шахсоне ки имон овардаед, чуз ин нест, ки мушрикони
налиданд, пас, ба Масҷиду-л-ҳаром баъди ҳамин солашон (дигар)
наздики наишаванд. Ва агар аз дарवेशӣ метарсед, пас, ба зудӣ,
Аллоҳ агар хоҳад, ба фазли Худ шуморо гани месозад. Ҳаройина,
Аллоҳ доно ва соҳиби ҳикмат аст.**

Шоёни зикр аст, ки чун Расулуллоҳ (с) Абӯбакри Сиддиқ (р)-ро, чуноне ки дар оятҳои аввали ҳамин сура гузашт, амири ҳоҷиён таъин кард, баъдан чанд ояте аз ин сураро ба Алӣ (к) супурд, ки раваду байни мардуме, ки барои Ҳаҷ омодаанд, эълон кунад. Он сол соли нуҳуми ҳиҷрӣ буд. Яке аз он оятҳои эълонкардаи ҳазрати Алӣ (к) ҳамин ояти 28-ум аст. Аллоҳтаъоло дар он ба мардуми имондор мартабаи мушрикҳоро баён карда, нидо кардааст, ки ай касоне ки имон овардаед, мушрикҳо наҷас (нопок)-анд баъди ин сол (соли 10-уми ҳиҷрӣ) ба Масҷидулҳаром асло наздики накунад. Яъне ба онҳо иҷозат дода намешавад, ки мутобиқи ойини мушрикии худ, ки (аз рӯйи маъно) нопоканд Ҳаҷ ё Умра кунанд. Сабаби назули ояти мазкурро чунин гуфтаанд, ки дар маросими Ҳаҷ, ё Умра мушрикони бо ашъи тиҷоратӣ ё ғизоӣ воридаи Макка мешуданд. Инро сабаби фаровонии ризқу рӯзии аҳли Макка мегуфтанд. Вақто ки қисми ояти мазкур барои манъи онҳо нозил шуд, шайтон дар дили мусалмонҳои онҷобуда тарси фақру гуруснагиро васвос кард. Ҳамоно буд, ки қисми дувуми ояти мазкур нозил шуд. Дар он Аллоҳтаъоло фармуд, ки агар шумо бими фақру гуруснагӣ дошта бошед, Аллоҳтаъоло бихоҳад ба зудӣ аз фазли

Худ шуморо бо роҳҳои писандида тавонгар мегардонад. Дар ҷумлаи охири ояти мазкур омадааст, ки ҳамоно Худованд донову ҳаким аст. Оре! Худованд ҳар дастуре, ки диҳад, барои маслиҳату фоидаи бандагон аст. Он ҳикмате аз ҳикматҳои Ёст. Зеро Ё таъоло аз натиҷаи ояндаи бандагони Худаш комилан огоҳ аст.

Икрина (р) гуфтааст, ки баъди эълони ояти мазкур Аллоҳтаъоло мусалмононро бо боронидани боронҳои пай дар пай ва рӯёндани сабзаҷот, ҳосилхез сохтани заминҳо, Ислои овардани қабилаҳои араби атроф, ки ҳамроҳи ашъи мавриди ниёзи мардум вориди Макка мешуданд ва бо молҳои ғанимату муфт ва ҷамъовариҳои қизя тавонгар сохт.

Бо нозил шудани ҳамина оят он масъалаҳои, ки ба муомилаи байни ҷамъияти исломӣ ва мушрикони тааллуқ дошт, ба охир расид. Дар ояти баъдӣ он алоқа ва муомилае, ки мусалмонҳо бо аҳли китоб доранд, баён гаштааст.

قَتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا

حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا

الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

Қотилу-л-лазӣна ла юъминуна биллаҳи ва ла би-л-явми-л-аҳири ва ла юҳарримӯна ма ҳаррамаллоҳу ва расулуҳу ва ла ядинӯна дина-л-ҳаққи мина-л-лазӣна уту-л-китаба ҳатта юъту-л-қизята ға-й ядив ва ҳум соғирун. 29.

29. Ҷанг кунед бо ононе ки (аз тарафи Аллоҳ) ба онҳо Китоб дода шуд, на ба Аллоҳ имон доранд ва на ба рӯзи охират ва он чиро, ки Аллоҳ ва фиристодаи Ё ҳаром сохтааст, ҳаром намешуморанд ва дини ростро қабул намеkunанд, бо онҳо ҷунон ҷанг кунед, ки ҳатто аз дасти худ қизя диҳанд, дар ҳоле ки хор бошанд.

Ибораи аҳли китоб дар ин оят барои ифодаи тобеони ҳазрати Мӯсо (а), ки ҳоло онҳоро яҳудӣ ва табеони ҳазрати Исо (а), ки онҳоро насронӣ мегӯянд, истифода шудааст.

Мо имон ба он дорем, ки Аллоҳтаъоло дар замони ин ду пайёмбари улулазм китобҳои муқаддасе чун Таврот ва Инҷилро барои ин пайғамбарон фиристодааст. Онҳо мувофиқи тақозои замони худ бо ин китобҳо мардумро ба роҳи росте, ки ризои Аллоҳ дар он аст ва роҳе, ки онҳоро бо ҳаёти абадие ки ба сӯйи Ҷаннат ҳасту мепайвандад, даъват кардаанд. Чун ин пайғамбарон аз олам гузаштанд, пас аз муддате чанд давраи фуруд омадани Қуръону Пайғамбари охируззамон даррасид. Акнун ҳама мебоист ба Қуръон ва Муҳаммад (с) имон меоварданд. Гурӯҳе аз тобеъони пайғамбарони номбурда ба Қуръону Расули охирин (с) бовар накарданд. Онҳоро аҳли китоб ё кофири китобӣ гуфта мешавад.

Охирон юрише, ки аз тарафи душман алайҳи мусалмонҳо шуд, ин юриши қабилаи Ҳавозан ҳамроҳи сақифиҳо буд, ки он ҳодиса дар таърих ғазои Ҳунайн ном дорад. Ҳоло дар ин оят аҳли китоб нисбати дигарон бисёртар мавриди сарзаниш қарор гирифтанд. Ин ба хоҳири он аст, ки онҳо дар Тавроту Инҷил ҳақиқатро ошкоро хонда буданд, бо вучуди он ба Қуръон имон наоварданд. Аллоҳтаъоло дар ин оят Пайғамбари Худ (с)-ро амр кард, ки алайҳи аҳли китоб, ки ба Аллоҳ ва рӯзи қиёмат имон намеоранд ва он чиро, ки Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) ҳаром ҳисобидаанд, ҳаром намедонанд ва дини ҳақ (Ислом)-ро қабул надоранд, то онҳо бо камоли хорӣ, бидуни он ки касе вакили онҳо шавад, бо дастҳои худ қизя супоранд, мубориза барад. Моли қизяе, ки аз онҳо гирифта мешавад, моли Байтулмоли мусалмонҳо буда, барои эҳтиёҷоти умумии онҳо сарф мешавад.

Оре! Решаи ҳамаи бадихое, ки дар рӯйи Замин пайдо мешавад, ин ба яғонагии Аллоҳ ва ба рӯзи қиёмат бовар надоштан аст. Агар ҳама бовар медоштанд, ивази ҳама бадихо хубихоро дар рӯйи олам қорӣ мекарданд. Касе, ки ба дини Ислом итоъат намекунад, гӯё ба ҳеҷ дин итоат накардааст. Вазифаи мусалмон он аст, ки чунин шахсонро ба дини ҳақ даъват кунад. Агар мубориза бо ғайри аҳли китоб оғоз шавад, аз онҳо қизя қабул нест. Ҳукми онҳо дар китобҳои фикҳ муфасссал баён шудааст. Ояти зер омилҳои тарзи муомила бо аҳли китобро муайян мекунад.

Аввалин касоне, ки қабл аз вафоти Расулulloҳ (с) қизя пардохтанд, аҳолии Шом (Сурия) буданд. Тарзи қизя додани аҳли китобро, ки байни мусалмонон зиндагонӣ мекунанд, аз китобҳои аҳодис ва фикҳ чӯё шавед!

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصْرَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ
ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ
قَتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ

**Ва қолати-л-яхуду Ёузайрубнуллоҳи ва қолати-н-насорал
Масиҳубнуллоҳ. Ўзалика қавлуҳум би афвāҳиҳим. Юзōҳиуна
қавла-л-лазйна кафару миъ қабл. Қоталаҳумуллоҳ. Аннā
юьфакун. 30.**

**30. Ва яҳудиён гуфтанд: «Узайр писари Аллоҳ аст» ва насоро
гуфтанд: «Масеҳ писари Аллоҳ аст». Ин гуфтори онҳост, ки бо
даҳонҳояшон мегӯянд. Мушобеҳ мекунанд сухани худро ба
гуфтори ононе ки аз ин пеш кофир шуданд. Аллоҳ онҳоро ҳалок
кунад! Чӣ гуна (аз роҳи ҳақ) баргардонида шуданд?**

Дар ояти қаблӣ аз омилҳое, ки сабаби мубориза алайҳи аҳли китоб ё ҷизя пардохтани онҳо мегарданд, сетоаш баён шуд. Ҳоло ояти таҳти назар омили чаҳорумро баён кардааст, ки яҳудиҳо ҳазрати Узайр (а)-ро ба Аллоҳ шарик ҳисобида гуфтанд: «Ў писари Худост». Ривоят шудааст, ки ин суханро яҳудиҳо ҳангоме гуфтаанд, ки онҳо Тавротро билкул фаромӯш карда буданд. Узайр (а), ки Тавротро аз ёд медонист, барои онҳо аз сари нав онро навишт. Мисли онҳо насоро ҳам диданд, ки ҳазрати Исо (а) мурдагонро зинда мекунад ва ҳоли онҳоро мепурсад ва диданд, ки ў (а) бепадар ба дунё омадааст, ў (а)-ро бе ягон далелу ҳуҷҷат писари Худо эълон карданд ва шарикӣ Худо ҳисобидаанд.

Давоми ояти мазкур баҳои чунин шахсонро баён карда гуфтааст, ки ин гуна суханҳои беарзишу бефоида суханҳои онҳост, ки фақат бо даҳони бефарози худ мегӯянд. Ин гуна сухан ҳеҷ эътиборе надорад. Зеро дар китоби аслии яҳудиён ва насронӣён (ки ҳоло аз байн рафтаанд) ин гуна ақида ва сухан набуд. Онҳо чунин ақидаро аз ақидаи мушрикҳои юнонӣ, румӣҳо, ҳиндуҳо ва мисриҳо гирифтаанд. Яъне яҳуду насоро дар суханашон монанд ба касоне шудаанд, ки пеш аз инҳо дар ҳолати кофирӣ аз олам гузаштаанд.

Дар охир Аллоҳтаъоло чунин инсонҳоро нафрин хонда гуфтааст, ки Худо онҳоро бикушад (лаънат кунад), ки чӣ гуна баъди ошкор шудани ҳақ, онҳо аз ин роҳ рӯ гардониди, роҳи ҳақро дурӯғ ҳисобида, худро дар ботил заданд? Аз ривоятҳо маълум мешавад, ки дар он рӯзгор, агарчанде ҳамаи яҳудиён пайрави ақидаи фарзанди Аллоҳ ҳисобидани Узайр (а) набошанд ҳам, локин гурӯҳе буд, ки дар ин ақида буд. Дар замони кунунӣ ҳам, бо ривояти баъзе уламо дар сарзамини Фаластин қабилаи яҳудиҳое вуҷуд дорад, ки онҳоро қабилаи Узайрия меноманд.

Ояти зер омили панҷумро, ки аҳли китобро маҳкум ба таслим шудану ҷиза супоридан гардонид, баён мекунад.

اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ

ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

سُبْحَنَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦١﴾

**Иттахазӯ аҳбараҳум ва руҳбанаҳум арбаба-м мин
дуниллāҳи ва-л-Масиҳабна Маряма ва мā умирӯ иллā
лияъбудӯ Илāҳа-в Вāҳидā. Лā илāҳа иллā ҳу. Субҳāнаҳу
ъаммā юшрикун. 31.**

**31. Уламои худро ва обидони худро аз ғайри Аллоҳ худоҳо
гирифтанд ва Масеҳ писари Марямро (низ), ҳол он ки ба онҳо
амр нашуда буд, магар ин ки Аллоҳи ягонаро ибодат кунанд. Зеро
нест маъбуде барҳақ ғайри Ӯ. Аз он чӣ шарикӣ Ӯ муқаррар
мекунанд, пок аст.**

Оятҳои қаблӣ ширки эътиқодии аҳли китобро бо чаҳор сабаб баён карданд, ҳоло ояти мазкур сабаби панҷумро, ки он ширки амалии (ибодатии) онҳост, баён кардааст. Калимаи “аҳбор” ҷамъи “ҳибр” ба маънои донишманду олим истифода мешавад. Калимаи “раҳбон” шакли ҷамъи роҳиб аст. Шахсро роҳиб меноманд, ки ӯ тарки дунё карда, дар даир (монастир)-ҳо сукунат карда, доимо ба ибодат машғул аст. Мувофиқи маънои ояти мазкур яҳудӣ насоро барои он ба лаънати Худо гирифтор шуданд, ки ба ғайри Аллоҳ донишмандон ва роҳибони дар байнашонбуда ва Масеҳ (а) писари Марямро баробари Парвардигор қарор доданд. Яъне онҳо то

дараҷае гумроҳ буданд, ки бо аҳқоми китобҳои осмонӣ сару коре надошанд. Ҳар он чиро ки донишмандон ва роҳибҳо барои онҳо ҳалол ё ҳаром мегуфтанд, агарчи хилофи шарияташон мебуд ҳам, итоъат карда, ҳукми пешвоҳояшонро мояи наҷоти худ меҳисобиданд. Аҳбору роҳибҳо бошанд, барои ба даст овардани андак сармоя ҳукми шаръро дигаргун месохтанд. Ҳоло ривояте барои шарҳи ин гуфтаҳо: Адӣ (р) писари Ҳотами Тойи, ки машҳур ба саховат аст, меғӯяд: «Рӯзе хизмати Расулуллоҳ (с) расидам. Ҳамоно дар гардани ман салибе (крест) аз тилло овозон буд. Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **«Эй Адӣ, он бутеро, ки дар гардани туст, онро парто!»** Ман дарҳол онро афгандам. Адӣ меғӯяд: «Ҳамзамон Расулуллоҳ (с) ояти мазкурро қироат карданд. Ҳангоме ки оятро ба охир расониданд, гуфтам: «Мо ҳеҷ гоҳ пешвоёни худро наменарастем». Расулуллоҳ (с) фармуданд: **«Оё шумо касоне нестед, ки он чиро, ки Аллоҳ ҳалол ҳукм кардааст, агар пешвоёни шумо ҳаром ҳукм кунанд, шумо низ онро ҳаром меҳисобед? Ё ҳаромкардаи Аллоҳро ҳалол ҳукм кунанд, шумо низ ҳалол мешуморед?»** Гуфтам: «Оре!» Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **«Ҳамин аст парастии шумо пешвоёни худро!»** Маълум аст, ки яҳуду насоро дар баробари уламо ва раҳбониҳои худ сачда намекарданд ё барои онҳо намозу рӯза ва ё дигар ибодатҳоро анҷом намедоданд, локин дар итоъати онҳо, ки бидуни қайду шарт қарор доштанду иҷрои ҳукмҳои онҳоро, ки хилофи ҳукми Худо ҳам буд, воҷиб медонистанд, зеро итоби ин оят қарор гирифтанд.

Ин пайравии кӯркӯронаи онҳоро Қуръон **«Уламои худро ва обидони худро аз ғайри Аллоҳ худоҳо гирифтаанд...»** номидааст. Гузашта аз ин, ҳатто Исо (а), Мӯсо (а), Узайр (а) маъмур набуданд, ки ба ғайри Худои ягона, он Худое, ки ғайри Ӯ ҳеҷ кас шоистаи парастииш нест ва аз он чизҳое, ки мушрикони онҳоро шарикӣ Вай қарор медиҳанд, пок аст, бипарастанд, пас чи гуна онҳо лоиқӣ парастииш бошанд? Маълум шуд, ки ҳама шахспарастӣҳо бидъат, хуруфот ва ҳукмҳои онҳо амре аз тарафи Аллоҳ нест, балки бофтаи онҳост.

Шашумин омило, ки сабаби мазаммати аҳли китоб аст, ояти зер баён мекунад.

يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّأ أَن يُتِمَّ نُورَهُ

وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾

**Юридӯна ай ютфиу нураллоҳи би афвāҳиҳим ва
яьбаллоҳу иллā ай ютимма нӯраху ва лав кариха-л
кафирун. 32.**

**32. Мехоҳанд ин ки нури Аллоҳро бо даҳонҳои худ фурӯ нишонанд
ва Аллоҳ қабул намекунад, магар он ки нури Худро тамои кунанд,
агарчи кофирон кареҳ шуморанд.**

Талоши ин гумроҳон (яҳуду насоро ва муҳолифони Ислом) ин будааст: онҳо мехоҳанд нури Худро бо ҷидолу суханҳои ботилу беасоси худ аз байн баранд. Бояд онҳо донанд, ки Аллоҳтаъоло онҳоро бо ин ҳол намегузорад. Аллоҳтаъоло ирода кардааст, ки нури Худро, то ин ки паҳноии ҷаҳонро фаро гирад ва агарчи кофирон нахоҳанду макрӯҳ шуморанд ҳам, нуронитар созад. Бояд тамоми ҷаҳониён аз партави нури он баҳра гиранд. Албатта, он чи Худо хоҳад, он мешавад. Агар хоҳем, ки маънои ин оятро бештар дарк кунем, бояд ба таърихи муборизаҳои аҳли китоб бар зидди мусалмонҳо назар андозем. Мебинем, ки аз даврони қадим то имрӯз бунёдгарони масеҳӣ чи қадар маблағу сармояҳои бисёрро алайҳи Ислом ба масраф мерасонанд. Локин дини Ислом дар қурраи Замин акси ҳоқиқи онҳо то ҳол густариш дорад.

Аҳли китоб бояд бидонанд, ки агарчи ин талошҳои доманадори онҳо тӯл кашад ҳам, локин онҳо ба мақсади ниҳони худ намерасанд. Зеро Аллоҳтаъоло дар ояти зер сароҳатан гуфтааст:

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ

كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

**Ҳува-л-лазӣ арсала расулаҳу би-л ҳудā ва дини-л-ҳаққи
ли юзҳираҳу ʔала-д-дини куллиҳи ва лав кариха-л-
мушрикун. 33.**

33. Ўст он Худое ки Расули Худро бо ҳидоят ва дини рост фиристод, то онро бар ҳама динҳо ғолиб созад, агарчӣ бад бинанд муширикҳо.

Аллоҳтаъоло чунин Зотест, ки пайғамбари Худ, Муҳаммад (с)-ро бо ҳидоят ва ҳамроҳи муъҷизаҳо ва ҳамроҳи он аҳкоме, ки барои бандагони Худ шариъат гардонидаасту ба василаи онҳо мардум ҳидоят меёбанд ва ҳамчунин ҳамроҳи дини ростине, ки мардумро аз ҳар гуна шахспарастӣ ниғаҳ медорад, фиристод. Зеро Ў таъоло хостааст, ки дини худро агарчи муширикҳо нахоҳанд ҳам, бар ҳамаи динҳо пирӯзу ҳукмкунанда гардонад. Аҳли китоб, ки ин дини ҳақро нашинохтанд, хилофи хоҳиши Аллоҳтаъоло ва алайҳи Ислому хилофи фитрати инсонӣ ҳаракатҳо карданд. Ҳатто алайҳи мусалмонҳо, то ин ки дини Ислом оламгир нашавад, то ҳол ҷангҳои бисёреро оғоз карданд ва карда истоданд, тухматҳо ва иғвоҳоро ба роҳ монданд, локин ваъдаи Худо ҳақ аст, дер ё зуд ва ҳеҷ набошад, баъди нузули ҳазрати Исо (а) ҳатман дар рӯи Замин Ислом ҳукмронӣ мекунад.

Эй кош, ин мутаассибоне, ки ҳоло алайҳи Ислому мусалмонҳо мубориза мебаранд, дар он замон зинда мебуданду бо чашми худ медиданд.

Аммо аз рӯи маъно сухани ҳақ, адолат, далелу бурҳон бар хиради шахсони боақл кайҳо боз ғалаба дорад.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لِيَآكُونُوا أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

✽ **Йӓ айюҳа-л лази́на аманӯ инна каџира-м мина-л-аҳба́ри ва-р-руҳба́ни ла яькулуна амва́ла-н-на́си би-л ба́тили ва ясуддуна ъан саби́лиллаҳ. Ва-л-лази́на якнизуна-з-заҳаба ва-л-физи́зата ва ла̌ юнфикунаҳа фи саби́лиллаҳи фа башширҳум би ъазāбин алим. 34.**

34. Эй касоне, ки имон овардаед! Батаҳқиқ, бисёре аз уламо ва обидони аҳли Китоб молҳои мардумро ба ноҳақ меҳӯранд ва мардумро аз роҳи Аллоҳ манъ мекунанд. Касоне ки тилло ва нуқраро захира мекунанд ва онҳоро дар роҳи Аллоҳ харч намеkunанд, пас соҳиби онҳоро ба азоби дарднок башорат деҳ

Яке аз амалҳои ширки аҳли китоб он буд, ки амри пешвоёни худро аз амри Аллоҳ болотару муҳимтар меҳисобанд. Пешвоёни онҳо, агарчи роҳбариро ба уҳда доштанд, локин дар асл назди хирадмандони онҳо шоистаи ин мақом набуданд. Аз ин хотир, таҳти мазаммати оятҳои қаблӣ қарор гирифтанд.

Ҳоло ояти мазкур хилофкориҳои онҳоро баён карда, аҳли имонро нидо кардааст, ки ай мусалмонҳо, бисёре аз уламои аҳли китоб ва роҳибон моли мардумро бо роҳи ботил меҳӯранд ва бе ҳисоб мол сарф карда, мардумро аз роҳи ҳақ (дини Ислом) боз медоранд. Онҳо ҳақиқати ойини Масеҳӣ ва дини Мӯсо (а)-ро, то ин ки тобеъони онҳо ба дини нав ворид нагарданд ва манфиъатхояшон ба хатар рӯбарӯ нашавад, рӯпӯш кардаанд. Дар ин мавзӯ дар оёти 41-79, 174-уми сураи “Бақара” ва ояти 41-усраи “Моида” шарҳи бештаре дода шудааст. Яъне онҳо аз мардум ришва меситониданд ва ба ғайри ин ҳуқуқро моли худ эълон кардаанд. То ба имрӯз аз мардуми содда ва ғайрибӯрода маблағ ситонида, гуноҳи онҳоро ғӯе мебахшанд ва онҳоро ҷаннатӣ эълон мекунанд. Бе шак, метавон гуфт, ки гуноҳи кулли ғайрибӯродагон, ки бо талқини онҳо дар қуфр боқӣ мондаанду ворида дини Ислом нашудаанд, бар дӯши онҳост.

Дар давоми оят Худованд ба Расулulloҳ (с) мефармояд, ки чун ин пешвоёни дунёпарастӣ яҳуду насоро бо ҳазина сохтани тангаву тилло пардохтанду онҳоро дар роҳи ризои Аллоҳ сарф накарданд, ба онҳо хабар деҳ, ки ба азоби дарднокӣ Ҷаҳаннам мубталоанд. Баъзе аз муфассирон гуфтаанд: «Агар чунин сифат дар мусалмоне бошад, ӯ низ таҳти ваъиди ояти мазкур дохил аст». «Канз» молро ғӯянд, ки болои ҳам ҷамъ карда мешаваду аз он закот дода намешавад. Ҳарчанд мол бисёр шавад, вале закоти он дода шавад, канз ҳисобида намешавад. «Башорат» сухани хушро ғӯянд. Дар ин ҷо барои таҳқир ва истехзои онҳо омадааст.

Ибни Касир аз Уяйна ривоят кардааст, ки ҳар олими мусалмоне фосид шавад, ба яҳудиҳо ва ҳар обиди мусалмон гумроҳ шавад, ба насрониҳо монанд аст.

Чигунагии азоберо, ки дар ояти мазкур зикр шуд, ояти зер баён мекунад.

يَوْمَ تَحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فُتْكُوىٰ بِمَا جَبَاهُمْ وَجُنُوبُهُمْ
وُظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كُنْتُمْ لَا أَنْفُسَكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾

**Явма юҳма ъалайҳа фи нāри Ҷаҳаннама фа туквā биҳā
чибāхуҳум ва чунубуҳум ва ӯҳуруҳум. Ҳāзā мā каназтум
ли анфусикум фа зӯқу мā кунтум такфирун. 35.**

**35. ба рӯзе ки он молҳоро дар оташи Ҷаҳаннам гарм карда шавад,
пас, бо он пешонаҳо ва паҳлуҳои онҳоро ва пуштҳои онҳоро доғ
карда шавад. Бар онҳо гуфта шавад: «Ин аст он чӣ ки барои худ
хазина мекардед, акнун вуболи он чиро, ки захира кардед,
бичашед!».**

Ояти мазкур бори дигар бо таъкид ин ҳақиқатро баён кардааст, ки амали инсон аз байн намеравад. Дар он дунё баробари соҳибаш он зоҳир гардонида мешаванд ва он амал ё сабаби хурсандӣ ва ё сабаби ранҷи соҳибаш мешавад. Ҳоло ояти мазкур хабар медиҳад, ки рӯзе фаро хоҳад расид (дар он ҷаҳон), ки он тангаву тиллоеро, ки пешвоёни яҳуду насоро бо роҳи ботил дастрас карданд ба муҳтоҷон сарф накарданд, дар оташи Ҷаҳаннам тасфонида, бо онҳо пешона, пушт ва паҳлуи соҳибонашон доғ кунонида мешавад. Илова бар ин, дар он асно фариштагони азоб ба онҳо бо истеҳзову сарзаниш меғоянд, ки ин аст он ашёе, ки хазина кардеду дар роҳи Худо сарф накардед. Акнун оқибати шуми онро бичашед!

Бо ривояти Имом Абӯ Довуд, вақто ки ояти мазкур нозил шуд ва мусалмонҳо онро шуниданд, ҳукми оят ба онҳо вазнинӣ карду гуфтанд: «Барои фарзандон баъди сари мо ҳеҷ чиз боқӣ наmemондааст-да?» Чун Умар (р) сухани ёрони худро шунид, ваъда дод, ки ман ёрии худро ба шумо мерасонам. Ў (р) хизмати Расулуллоҳ (с) ҳозир шуда аз ӯ (с) пурсид: «Эй Расули Аллоҳ, ҳукми ояти мазкур дар назари саҳобагон мисли як чизи вазнин намудор шудааст». Расулуллоҳ (с) гуфтанд: «**Аллоҳтаъоло**

закотро беҳуда нафармудааст, балки барои покиза сохтани молҳои шумо фарз гардондааст. Тақсими моли мерос баъди гузаштани ҳар яки шумо фарз шудааст». Баъдан Расулulloҳ (с) суханашонро идома дода гуфтанд: «**Оё гӯям, ки барои мард беҳтарин хазина чӣ чиз аст? (Беҳтарин хазина барои мард) зани солиҳае, ки чун ба ӯ назар кунад, шавҳарашро хурсанд созад, агар коре фармояд, итоъат кунад, агар шавҳараш гоиб шавад, худро ва моли шавҳари худро муҳофизат намояд**». Ривояте аз Умар (р) шудааст, ки эшон дар тафсири ояти мазкур гуфтаанд: «Чун закот фарз шуд, Аллоҳтаъоло онро поккунандаи молҳо гардонид. Агар ба андозаи кӯҳи Уҳуд тилло дошта бошам, шумори онро бидонам, закоти онро диҳам ва онҳоро дар роҳи ризои Аллоҳ сарф кунам, ҳеҷ боке надорам».

Муфасссирон гуфтаанд дар ояти мазкур зикри пешона, паҳлӯ ва пушти инсон омадааст, ба маънои он аст, ки чун шахси бахил камбағалро бинад, пешонаи худро чин мекунад, агар наздаш ояд, паҳлӯи худро тарафи ӯ мегардонад ва агар чизеро аз ӯ талабад, пушти худро мегардонад. Аз ин рӯ, се аъзои шахси бахил бо молҳояш доғ монда мешавад, ки бисёр аламовар аст.

Дар “Саҳеҳ”-и Муслим омадааст: «Дарозии рӯзи қиёмат, то он ки аз мардум ҳисоб гирифта шавад, панҷоҳ ҳазор сол аст. Молҳои шахсе, ки закоти молашро надодааст, чизи гармӣ қабулкунанда гардонида шуда, бо он дар ин муддат пешона, паҳлӯ ва пушти ӯ доғ кунонида мешавад. Он шахс баъди гузаштани ин муддати дароз, роҳи худро ё ба сӯйи Ҷаннат ва ё ба тарафи дӯҳаз баръало мебинад».

Муфасссирон гуфтаанд, ки чун румиҳо алайҳи мусалмонҳо артиши худро муҷаҳҳаз сохтанд, мусалмонҳо низ алайҳи онҳо ҷиҳоди оммавӣ эълон карданд. Он ҳангом моҳи раҷаб буд. Он яке аз моҳҳои буд, ки ҷанг дар он ҳаром аст. Мусалмонҳо зери таънаи аҳли китобу мушрикҳо қарор гирифтанд. Онҳо гуфтаанд: «Мусалмонҳоро бинед, ҳатто дар моҳҳои ҳаром низ ҷанг эълон карданд». Ояти зер ба ин масъала равшанӣ меандозад:

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا

تَظْلِمُوا فِيهِمْ أَنْفُسَكُمْ ۚ وَقَتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا
يُقْتُلُونَكُمْ كَافَّةً ۚ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

Инна љиддата-ш шуҳури љиндаллоҳисна љашара шаҳраи фӣ китабиллаҳи яема халақа-с-самавати ва-л-арза минҳа арбаъатун ҳурум. 36. Залика-д-дину-л-қаййим. Фа ла таълиму фихинна анфусакум. Ва қотилу-л мушриқина кәффатан камә юқотилунакум кәфффаҳ. Ваъламӯ анналлоҳа маъа-л-муттақин. 36.

36. Ҳаройина, шумори моҳҳо назди Аллоҳ аз рӯзе, ки осмонҳо ва Заминро офарид, дар Китоби Аллоҳ дувоздаҳ моҳ аст, аз он ҷумла ҷаҳор моҳ, ки (дар онҳо ҷанг) ҳаром аст. Ин аст дини рост. Пас, ситам нақунед дар он ҷаҳор моҳ бар нафсҳои худ. Ва бо ҳамаи мушрикони ҷанг қунед, ҷуноне ки бо ҳамаи шумо ҷанг меқунанд. Ва бидонед, ки албатта, Аллоҳ ҳамроҳи муттақийн аст.

Ояти мазкур аз эҳтироми моҳҳое, ки дар онҳо ҷанг ҳаром аст, сухан карда, дар оғоз гуфтааст, ки аз он рӯзе, ки Аллоҳтаъоло Замину Осмонро халқ кард, теъдоди моҳҳое, ки дар китоби Аллоҳтаъоло (Лавҳулмаҳфуз) сабт шудааст, дувоздаҳ моҳ аст, на ҷаҳордаҳ моҳ, ҷуноне ки мушрикони одат доштанд. Аз ин дувоздаҳ моҳ ҷаҳор моҳи он чун зулқайда, зулҳиҷа, муҳаррам ва раҷаб моҳҳои муҳтараму муъаззаманд. Савоби тоъатҳое, ки дар ин моҳҳо ҳосил мешавад, хеле зиёд ва ҷанг дар ин моҳҳо ҳаром аст. Ин барои он аст, ки то заминаи сафар ва баргузори маносики Ҳаҷ ва Умра ба ҳубӣ фароҳам шавад. Яъне то ҳоқиқат тавонанд ба сафар омода шаванд, бо оромӣ Ҳаҷчу Умра қунанд ва бо оромии қомил ба диёри худ баргарданд. Дар ҷумлаи баъдӣ гуфтааст, ки ин аст дини устувору ростин. Яъне ҳурмат гузоштан ба онҳо дини росту дуруст ҳисобида шудааст. Сипас изофа карда гуфтааст, ки дар он моҳҳо (ё дар тамоми моҳҳо) бо содир кардани гуноҳ ё ҷанг нисбат ба онҳо беҳурмати карда, бар худ ситам нақунед, ки ҷазои гуноҳ дар ин моҳҳо (ҷуноне ки дар ояти 25-уми сураи «Ҳаҷ» меғузарад) қандин баробар зиёд аст. Лоқин ҷуноне ки дар ояти 194-уми сураи «Бақара» гузашт, агар ҳаром эълон кардани қиҳод дар ин ҷаҳор моҳ сабаби қасорат ва ҳамлаи душман шавад, дар

чунин сурат дар тамоми моҳҳо ҳатто дар моҳҳои ҳаром низ бе ягон монеъа ҳама мусалмонҳо метавонанд бо ҳамдастии якдигар, чуноне ки мушрикони бо ҳамдастии ҳамдигар (чун қабिलाи Ҳавозан ва Сақиф ва дигар қабиларо, ки бо онҳо пайваста) алайҳи мусалмонҳо ҷанг эълон карданд, алайҳи онҳо бичанганд. Дар ин ҳолат ҳеҷ гуноҳи ҳурматшикание барои онҳо набошад.

Дар ҷумлаи охир Аллоҳтаъоло ба тақводорон башорат дода гуфтааст, ки бидонед, албатта, Аллоҳтаъоло ҳамроҳи худотарсон аст. Онҳоро аз ҳар гуна дасиса нигоҳ медорад ва ҳамеша онҳоро нусрат медиҳад. Яъне шахсоне, ки амалҳои исломиро дақиқан риёя мекунанд, дар замонаи Аллоҳтаъоло дохиланд.

Ногуфта намонад, ки низоми кунуние, ки дар ҳаракати Офтобу Моҳтоб ва Замин дида мешавад аз аввали офариниши дунё то ҳол идома дорад. Замин бо ҳамроҳии Моҳ атрофи Офтоб аз рӯи мадори муайян дар 354 - рӯзу 8-соату 44-дақиқаю 45,6 сония як бор давр мезанад, ки ин муҳлат чун 1 сол қабул шудааст. Моҳ дар атрофи Замин дар 29 рӯзу 12 соату 44 дақиқаю 3,8 сония давр мезанад, ки ин муҳлат чун 1 моҳ пазируфта шудааст. Як сол аз 12 моҳ иборат аст. Барои осон гардонидани ҳисоби солу моҳ тақвим (календар)-ҳои гуногун мавҷуданд. Дар тақвими исломи маъмул 2 моҳ баробар ба 59 рӯз қабул шудааст.

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا مُجِلُّونَهُ عَامًا
وَمُخْرَمُونَ عَامًا لِّيُؤَاطِعُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيَحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ زَيْنَ

لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

Иннама-н-насиъу зийадатун фи-л-куфр. Юзгаллу биҳи-л-лазина кафару юҳиллунаҳу ъама-в ва юҳарримунаҳу ъама-л ли юваътиу ъиддата ма ҳаррамаллоҳу фаюҳиллу ма ҳаррамаллоҳ. Зуййина лаҳум сӯу аъмәлиҳим. Валлоҳу ла яҳди-л қавма-л-кафирин. 37.

37. Ин аст, ҷуз ин нест, ки насӣ (таъхир кардани ҳурмати як моҳ ба моҳи дигар) зиёдатӣ дар куфр аст. Гумроҳ гардонида мешавад бо он касонеро, ки кофир шуданд, як сол он моҳро ҳалол мешуморанд ва соли дигар, то бо он ҷӣ Аллоҳ ҳаром сохтааст,

мувофиқат кунанд онро ҳаром мешуморанд. Пас, (бо ихтиёри худ) ҳалол созанд чизеро, ки Аллоҳ ҳаром сохтааст. Кирдорҳои бадашонро (дар назарашон) барои онҳо орошта карда шудааст.

Ва Аллоҳ қавми кофиронро ҳидоят намекунад.

Моҳҳои соҳибэҳтиром (чанг дар онҳо ҳаром буда), чуноне ки гузашт, чаҳор моҳанд. Сеи он пайи ҳам меояд, яки он алоҳида. Ҳурмату эътибори онҳо, на ин ки дар Ислом, балки пеш аз Ислом ҳам байни мушрикон вучуд доштааст. Мушрикон ба ин моҳҳо, низ эҳтироме мегузоштанд ва дар ин моҳҳо эълони чанг намекарданд. Ё ин ки аз аввали ин моҳҳо, то ба охир расидани онҳо оташбас эълон мекарданд. Масалан, назди мушрикон ин моҳҳо чунон эҳтиром дошт, ки агар касе ба кушандаи падари худ рӯбарӯ мегардид, дар пайи интиқомгарӣ намешуд. Баъдан мушриконе чун Қаллас, ки номи ӯ дар замони ҷоҳилият Ҳузайфа ибни Абд (чаҳордахумин набераи Аднон) буд, пайдо шуданд, ки агар дар чунин моҳҳо чанг меҳостанд, ҳурмати ин моҳҳоро ба дигар моҳҳо мегузaronиданду мегуфтанд: “Фарқе надорад ин моҳҳо бошанд ё дигар моҳҳо дар як сол чаҳор моҳашро эҳтиром кунем, шуд”- ва чанг эълон мекарданд. Калимаи «насиу», ки дар ин оят омадааст, ба ҳамин маъност. Ҳоло ояти мазкур мушриконро таҳти мазаммат қарор дода, баҳои чунин шахсонро муайян кардааст. Мушрикон дар асл, дар бисёр масъалаҳои ақидавӣ кофиранд. Агар дар масъалаҳои шаръӣ, хилофи фармоиши Аллоҳ бо ихтиёри худ ҳалолеро ҳаром ва ҳаромро ҳалол ҳисобанд, ин кифри зиёдатиест, ки боли кифри онҳо афзуда (зиёд) шудааст. Яъне он сарони мушрик (мардуми беимон) худро дар гумроҳии бештар қарор додаанд. Онҳо ба хоҳиши худ, ҷуръат карда, он чаҳор моҳи муҳтарам эълонкардаи Аллоҳтаъолоро ба ғайбӣ худ як сол ҳалол ҳисобида, ба ҷойи онҳо дигар моҳҳоро эҳтиром кунанд, соли дигар боз ҳурмати моҳҳои ҳаромро ба ҷо мегузоштанд. Ҳол он ки дар асл ягона Аллоҳтаъоло ҳақ дорад, ки чизеро ҳалол ва ё ҳаром ҳукм кунад.

Хулоса, кори бад дар назари онҳо хубу кори гуноҳ чун ибодат менамуд. Аз ин рӯ, Аллоҳтаъоло дар ҷумлаи охири ояти мазкур гуфтааст, ки Аллоҳтаъоло қавмеро, ки кофир аст, ҳидоят намекунад. Оре! Мардумро ки шоистаи ҳидоят нестанд, Аллоҳтаъоло ба ҳоли худашон мегузорад.

Ояти зер ба таври умум ҳамаи мусалмонҳоро даъват ба он кардааст, ки бояд онҳо итоъати сардори худро кунанд:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتِلُمْ
إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَّعَ الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾

**Йӓ айюҳа-л-лазина ӓману ма лакум изӓ қила лакумунфиру
фу сабиллллаҳи-с̣ с̣ақалтум ила-л-арз. Аразитум би-л-
ҳайӓти-д- дунйӓ мина-л-аҳираҳ. Фа ма матӓу-л-ҳайӓти-
д- дунйӓ фи-л-аҳирати илла қалил. 38.**

*38. Эй касоне, ки имон овардаед, чист шуморо, ки чун барои шумо
гуфта шавад «берун оед дар роҳи Аллоҳ», майл мекунед ба сӯйи
Замин гарон шуда? Оё ба ивази охират бо зиндагони дунё ризо
шудед? Пас, зиндагони дунё дар баробари охират ба ҷуз матоъи
андак чизи дигаре нест.*

Муфасссирон гуфтаанд ин оят барои итоби шахсоне, ки ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) аз омода шудан барои ғазои Табук аз худ сустӣ нишон доданд, нозил шудааст. Табук заминест байни Мадина ва Шом (Димишқ), ки ҳоло он дар марзи кишвари Арабистони Саъудӣ қарор дорад. Масофа байни Мадина ва Табук тақрибан 610 км ва то Димишқ 692 км аст. Дар он замон шаҳри Шому атрофи он таҳти ҳукумати императори Рум қарор дошт. Ғазои Табук дар соли нухуми ҳиҷрӣ, тақрибан як соли баъди фатҳи Макка рӯй дод.

Хулоса, императори Рум дар шаҳри Шом сарбозони фаровонеро алайҳи мусалмонҳо ҷамъоварӣ карда, муҷаҳҳаз гардонид. Бо онҳо қабिलाҳои Лаҳм, Ҷузом, Омила, Ғассон ҳамроҳ шуданд. Гурӯҳи пешраванди онҳо аллакай ба Балқо ном макон расиданд. Румиҳо як давлати абарқудрати замон ба ҳисоб мерафтанд. Даргирӣ бо онҳо кори осон набуд. Вақти пухта расидани меваҳо ва чидану захира намудани самари меҳнати яқсолаи мусалмонҳо расида буд. Роҳ дуру ҳаво шадидан гарм буд. Болои ин ҳама хабари омад-омади пешравандагони сарбозони румӣ ба Расулуллоҳ (с) расид. Расулуллоҳ (с) барои пешгирӣ кардани ин ҳодиса, бо таври умумӣ ва ошкоро алайҳи румиҳо ғазо

эълон кард. Барои мунофиқон замина омода буд. Онҳо бо васвасаҳое чун; румиҳо империяи калонанд, роҳ дуру ҳаво гарм аст, акнун меваҳои шумо пухта истодатааст, дар сояи дарахту боғҳои худ дам гиред, байни мусалмонҳо фитна андохтанд. Чунин васвасаҳои мунофиқон барои баъзеҳо бетаъсир намонд. Ҳамоно ояти мазкур нозил шуд. Аллоҳтаъоло мусалмонҳоеро, ки таҳти таъсири мунофиқон қарор гирифта аз худ сустӣ нишон доданд, бо хитоб сарзиниш карду гуфт, ки эй касоне, ки имон овардаед! Ба шумо чӣ шуд, вақто ки ба шумо гуфта шавад, дар роҳи ризои Аллоҳ ба майдони ҷиҳод берун шавед, дар назари шумо вазнин метобад аз худ сустӣ нишон медиҳед? Бо майли дар хонаву даратон мондан, гӯё дар Замин часпидан меҳоҳед? Сипас бо посухи маломатомез дар идомаи оят омадааст, ки оё шумо дар ивази охирати ҷовидон, ба ин зиндагонии дунёи зудгузари нопойдор розӣ шудед? Оё ин дунё ва ҳастии он дар баробари зиндагонии охират як чизи ночиз нест? Ин чӣ кораст, ки шумо дунёи фониро ба дунёи боқӣ иваз мекунад? Оё намедонед, ки маҳз бо ҷиҳоди дар роҳи ризои Аллоҳ неъматҳои охиратро меёбед, на бо нишастану баҳра бурдан аз неъматҳои дунё?

Дар ҳадиси шариф бо ривояти Имом Аҳмад омадааст: **«Ин дунё назди охират ҳеҷ чиз нест. Мисли ин, ки яке аз шумо ангушти ишораи худро дар дарё мехалонад, пас бингаред, ки он ангушти шумо бо чӣ миқдор об бармегардад? Дунё он чизест, ки гузашт. Он чи боқӣ монд назди Аллоҳ аст».**

Ба шахсоне, ки барои чизи беарзиш аз савоб мегурезанд, Аллоҳ чӣ ҷазо медиҳад?

Ояти зер ҷавоби ин саволро баён мекунад.

إِلَّا تَنْفَرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلَ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا

تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

Иллā танфйру! юъаззйбкum ъазāбан алйма-в ва ястабдйл қавман гайракум ва лā таъурруҳу шай-ā. Валлоҳу ъалā кулли шай-ин қадйр. 39.

39. Агар берун наоед, шуморо бо азоби дарддиҳанда азоб кунад ва ғайри шумо қавмеро бадали шумо гирад ва Аллоҳро ҳеҷ зарар расонида натавонед. Ва Аллоҳ бар ҳар чиз тавоност.

Ояти мазкур бори дигар барои касоне, ки дунёро аз охират боло ҳисобиданд ва зери таъсири васвасаҳои мунофиқон қарор гирифтанд, ҳам хушдор ҳасту ҳам таҳдид. Маломате, ки аз ин оят шуниданд, аз маломати ояти қаблӣ вазнинтар аст. Яъне сухан нисбати ғазои Табук буда, Аллоҳтаъоло гуфтааст, ки агар шумо ҳамроҳи Расули Мо (с) ба майдони ҷанг наравед, дар дунё гирифтори дасти душман, ё дигар азобҳо мегардед ва дар охират ба оташи сӯзон мубтало гашта, бо азоби дарднок сарқӯб мешавад. Агар ба Табук наравед, дини Ислом ба қафо барнамегардад. Зеро Худованд метавонад ҳамаи шуморо ҳалок кунаду ба ҷойи шумо дигар мардумро офарад, ки онҳо дини Аллоҳро ёрӣ медиҳанд. Агар шумо ҳамроҳи Расули Мо (с) наравед ва ӯ (с)-ро ёрӣ ҳам надиҳед, ба дини мо ва ё ба Расули Мо (с) ҳеҷ зиёне расонида наметавонед. Ҳар зиёне расад, ба худӣ шумо мерасад.

Оре! Худованд бар ҳама қодир аст, ҳар гоҳ иродаи ғалабаи дини покашро кунад, бе ягон қайду шарт, бе шумо ҳам дину Пайғамбари Худ (с)-ро нусрат медиҳад ва ҳар ваъдаеро, ки додааст, қатман амалӣ мегардонад. Ояти зер барои чунин шахсон таҳдиди навбатӣ ва барои ғайри онҳо ваъдаи хубест.

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ

هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ

سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ

كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةَ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

Иллā таъсурӯху фақад насароҳуллоҳу из ахраҷаҳу-л лаъина кафару с̣āнияснайни из ҳумā фи-л-ғори из яқулу ли соҳибихи лā таҳзан инналлоҳа маъанā. Фа аъзалаллоҳу сақинатаху љалайҳи ва айядаху би чунуди-л лам таравҳā ва ҷаъала калимата-л лаъина кафару-с-

суфлā. Ва калиматуллоҳи ҳия- л-ъулйā. Валлоҳу Ўазуизун Ҳаким. 40.

40. Агар Расуло мадад накунад (ба ӯ чи зиён)? Батаҳқиқ, Аллоҳ ӯро ёрӣ додааст. Ҳангоме ки кофирон ӯро (аз ватан) берун кашиданд, дар ҳоле ки ӯ бо нафари дуввӯм дар гор буданд, он гоҳ Расул барои рафиқи худ гуфт: «Ғамгин машав, бе шак, Аллоҳ ҳамроҳи мост». Пас, Аллоҳ таскини худро бар вай фуруд овард ва ӯро бо лашкарҳое ки онҳоро намедидед, тақвият дод ва даъвати кофиронро фурутар гардонид. Ва сухани Аллоҳ ҳамон аст баландтар. Ва Аллоҳ голибу соҳиби ҳикмати бузург аст.

Аллоҳтаъоло дар ин оят шахсонеро, гирифтори муҳаббати дунё ё васвасаҳои мунофиқон гашта буданд, бори дигар ҳушдор дода гуфтааст, ки эй муъминҳо, агар шумо Пайғамбари Мо (с)-ро ёрӣ надихед, Мо ҳимоя ва ёрии худро аз ӯ (с) дарег намедорем. Дар ҳассостарин ва саҳттарин лаҳзаҳо, ки на ӯ (с)-ро ёрирасонҳо буданду на шумо будед, нагузоштем, ки душманҳояш ба ӯ (с) зиёне расонанд, акнун ба ӯ (с) зиён мерасад? На!

Бинобар ишораи ояти мазкур ҳолати ҳасостарине, ки бо Расулуллоҳ (с) руҳ дод, замоне буд, ки Расулуллоҳ (с) маҷбур шуд ба Мадина ҳиҷрат кунад. Мухтасаран зикри он қисса чунин аст.

Мушрикони Макка байни худ машварат оростанд, ки ӯ (с)-ро аз байн баранд ё ба ҳабс гиранд ва ё бадарға кунанд. Бо ёрии шайтон машварати онҳо бо қабулшавии пешниҳоди Абӯҷаҳл ба чунин натиҷа расид, ки бояд ҳамин шаб аз ҳама қабилаҳо як нафарӣ чамъ шаваду ӯ (с)-ро ба қатл расонанд. Дар ҳақиқат атрофи хонаи Расулуллоҳ (с)-ро он шаб ихота карданд, локин Аллоҳтаъоло аз макри онҳо ӯ (с)-ро наҷот дод. Яъне Расулуллоҳ (с) бо иродаи Парвардигор мувофиқи маслиҳати пештарае, ки доштанд, бо дӯсти худ Абӯбакри Сиддиқ (р) аз Макка ба тарафи ғори Савр, ки дар Ҷануби Макка воқеъ аст, чунон ҳаракат карданд, ки ҳеҷ яке аз мушрикон хабардор нашуд. Онҳо ҳамагӣ ду нафар дар ғори Савр аз мушрикон паноҳ шуданд. Мушрикон аз пайи онҳо шуданд. Кофтукови мушрикон то он ҷо низ расид. Ҳатто яке аз онҳо чунон ба ғор наздик шуд, ки агар пеши пойи худро менигарист, онҳоро медид, локин иродаи Аллоҳ дигар буд. Ӯ ба атроф нигаристу бо гумони он, ки онҳо дар инҷо нестанд, баргашт. Дар он асно Абӯбакри Сиддиқ (р) бо гумоне, ки Расулуллоҳ (с) ба дасти душман афтад, ба ӯ (с) зарар мерасонанд, дар изтироб буд. Локин Аллоҳтаъоло дар дили Расули Худ(с) чунон оромиеро

андохта буд, ки ҳар замон Абӯбакр (р)-ро ором мегардонд ва ба ӯ (р) мегуфт: «**Андӯҳгин машав, Аллоҳ бо ёрии Худ ҳамроҳи мост**». Чун кофтукови мушриконе, ки пайи онҳо буданд, қатъ шуд, баъди се рӯз Расулуллоҳ (с) ҳамроҳи Абӯбаكري Сиддиқ (р) тарафи Мадина равон шуданд. Табарӣ бо ҳамин мазмун аз Анас (р) ва ӯ аз Абӯбакр (р) ривоят кардааст, ки Абӯбакр (р) гуфт: «Замоне, ки ман ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) дар ғор будему мушрикон болои сари мо қарор доштанд, гуфтам: “Эй Расули Аллоҳ, агар яке аз онҳо қадами худро бардораду тагро нигоҳ кунад, албатта, моро мебинад.” Расулуллоҳ (с): **«Эй Абӯбакр! Ту ба ин ду нафар чи фикр дорӣ, ки Аллоҳ сеюми онҳост?»** - гуфта дили маро оромӣ бахшид».

Давоми оят гуфтааст, ки Аллоҳ онҳоро дар он ғор бо сарбозоне (фариштагоне), ки ту онҳоро дида наметавонистӣ, посбонӣ кард ва бо ҳамин Аллоҳтаъоло мушриконро ба он мақсаде, ки алайҳи Расулуллоҳ (с) дошта буданд, нарасонд ва барномаи манфури онҳо зеру забун гашт. Барнома ва гуфти илоҳӣ, ки калимаи Тавҳид ва даъвати Ислому буд, боло қарор гирифт. Бо ин калима Аллоҳтаъоло мусалмонҳоро нусрату ғалаба дод ва мушриконро хор гардониду онҳо ба мақсади худ нарасиданд.

Зеро Худованд соҳибҳикмати бузург аст, ҳар кореро ирода кунад, албатта, ӯ ғолиб аст ва роҳҳои пирӯзиро ба пайғамбараш нишон медиҳад ва бо қудрати худ ӯ (с)-ро ёрӣ мерасонад.

أَنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

Инфирӯ хифафа-в ва шиқола-в ва қāҳидӯ би амвāликум ва анфусикум фӣ сабиллilлāх. Зāликум хайру-л-лакум ин кунтум таъламун. 41.

41. Агар медонистед, ки ин барои шумо беҳтар аст, хоҳ сабукбор бошед ё гаронбор, дар роҳи Худо бароед, бо молҳои худ ва нафсҳои худ набард кунед.

Сипас Аллоҳтаъоло муъминонро ҳамаҷониба ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) ба ғазои Табук даъват карда, касонеро, ки аз худ сустӣ нишон доданд, бо сарзаниш фармуд, ки шумо узр натарошед, агар лаззати озодӣ ва ҳурмати Ислому донед, алайҳи

румиҳо, ки онҳо ҳоло душман динии шумоанд, хоҳ пир бошеду хоҳ ҷавон, фақир ҳастед ё тавонгар, пиёда ҳастед ё савора, соҳиби аёл (зан) ҳастед ё муҷаррад бо молҳо ва нафсҳои (ҷонҳои) худ дар роҳи ризои Аллоҳ ба ҷиҳод бароед! Барои шумо, беҳтар он аст, ки ба ҳимояи дини худ ва барои баланд бардоштани парчами Исломи **(Ло илоҳа иллаллоҳ)** алайҳи румиҳо ба майдони ҷиҳод равед. Агар на! Шумо нодонед!

Шаммае аз таърихи як саҳобие, ки баъди тиловати ояти мазкур дар вақти пиронсолӣ ба ҷиҳод рафтааст:

Ибни Касир нақл кардааст, ки рӯзе Абӯталҳа (р) сураи «Бароат»-ро мехонд, вақто ки ба ояти таҳти назар расид, гуфт: “Ман аз мазмуни ин оят чунин фаҳмидам, ки Аллоҳтаъоло ҳамаи моро, хоҳ пир ва хоҳ ҷавон, ба ҷиҳод хондааст. “Эй фарзандонам, маро муҷаҳҳаз кунед, то дар сафи ҷиҳод худро ҳозир кунам.” Фарзандҳояш ба ӯ (р) гуфтанд: Эй падар, Худованд бар ту раҳм кунад, охир ту ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) ҷиҳод кардӣ. Ӯ (с) реҳлат карданд, баъд аз он ҳамроҳи Абӯбакр ҷиҳод карди, ӯ (р) низ аз ин олам чашм пӯшиданд, баъдан ҳамроҳи Умар (р) ҷиҳод кардӣ, ӯ (р)-ро ба шаҳодат расониданд. Ин ҳама ҷиҳодҳое, ки кардӣ, барои ту кифоя аст. Ҳоло ту ба пирӣ расидӣ, ту биншин, мо аз ҷониби ту ба ҷиҳод меравем.” Бо ин суханҳо фарзандон хостанд ӯ (р)-ро манъ кунанд, вале Абӯталҳа (р) суханҳои фарзандонро пазируфта натавонист, муҷаҳҳаз шуду ҳамроҳи сарбозони иломи баҳрӣ, бо нияти ҷиҳод дар киштӣ нишасту сафар кард.

Ӯ(р) ба майдони ҷиҳод нарасида, дар киштӣ, байни дарё вафот кард. Мутассифона, ягон ҷазирае набуд, ки ӯ (р)-ро гӯронанд. Бо ҳамин тартиб 9-рӯз болои киштӣ монд. Бо вучуди гармии ҳаво ҷасади муборакаш дар ин муддат ҳеҷ тағйире наёфт. Баъди нӯҳ рӯз дар роҳ ҷазирае пайдо шуд. Ӯ (р)-ро дар он ҷазира ба хок супориданд. Рӯҳаш шод бод.

Ривоят шудааст, вақто ки ояти мазкур нозил шуд, марде буд хеле калонҷусса ва хеле фарбеҳу ғафс. Назди Расулуллоҳ (с) аз фарбеҳ будани худ ва аз ин сабаб дар майдони ғазо корношоям будани худ шикоят кард. Расулуллоҳ (с) шикояти ӯро напазируфт. Баъдан Аллоҳтаъоло бо меҳрубонии худ бо нозил кардани ояти 91-уми ҳамин сура ва ояти 17-уми сураи “Фатҳ” қисман ин ҳукми оятро мансӯх (аз амал манъ) кард. Яъне ҷиҳод аз шахсони ношоям соқит шуд. Валлоҳу аълам.

Ҳушдори касоне, ки барои нарафтан ба ғазои Табук иқдом карданд, дар ояти зер идома дорад:

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَا تَبْعُوكَ وَلَكِنْ بَعْدَتْ عَلَيْهِمُ
الشُّقَّةُ وَسِيَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوْ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ

أَنفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ

**Лав кона ғаразан қариба-в ва сафаран қосида-л
ла-т-табаъука ва лаким баъудат ғалайҳиму-ш шуққаҳ.
Ва саяҳлифуна биллаҳи лав-истаттаъна ла хараҷна
маъакум юҳликуна ағфусаҳум валлоҳу яъламу иннаҳум
ла кәзибун. 42.**

**42. Агар он чӣ, ки ба он онҳоро даъват мекунӣ, моли зудёб ва
сафари миёна (наздику осон)буд, албатта, туро пайравӣ
мекарданд. Валекин масофати роҳ бар онҳо дур намуд. Ва зуд ба
Аллоҳ қасам хӯранд, ки «агар қудрат медоштем, ҳаройина
ҳамроҳи шумо берун мерафтем». Онҳо нафсҳои худро ҳалок
мекунанд. Ва Аллоҳ медонад, ки албатта онҳо дурӯғ мегӯянд.**

Худованд дар ояти мазкур аз ҳоли шахсони заъифимон, ба хусус аз мунофиқон, ки доимо ба манфиати шахсии худ назар карда, худро дар сафи мусалмонҳо мегиранду худро ҳамчун мусалмон намоиш медиҳанд, хабар дода бо эълони ғазои Табук сирри онҳоро фош сохтааст. Яъне он соатҳо тақозо мешуд, ки мусалмонҳо барои барқарор кардани дину диёнати худ бояд машаққат кашанд. Шахсони заъифимон дар он асно асрореро, ки дар дил доштанд, ошкор сохта гуфтанд, ки Табук дур асту ҳаво гарм, қувваи душман калон, мо наметавонем дар ин ғазо ҳамроҳи ту бошем. Чунин шахсон бо баҳонаҳои хеле бисёр худро аз мусалмонҳо яқсӯ гирифтанду барои айби худро пӯшонидан дигаронро низ васваса карданд, ки ба ғазои Табук нараванд.

Хулоса, Аллоҳтаъоло дар ин оят шадидан онҳоро сарзаниш карда, хабар додааст, ки онҳое, ки узрҳо пеш оварданд, дурӯғ мегӯянд. Агар онҳоро барои ҷамъоварии молҳои ғанимат ба ҷойҳои наздик чун ҳодисаҳое, ки атрофи Мадина рух дода буд,

фиристӣ, не намеғӯянд. Ягон узр ҳам пеш намеоранд. Лабайк гуфта итоъат мекунанду ҳамроҳи ту мераванд. Ҳоло ки соҳиби манфиъат шуданро ақлашон намегирад, онҳоро даъват кунӣ ҳам, масофаи дурро баҳона карда, чандин узрҳо пеш меоранд. Ҳатто баъди баргашта омадан мебинӣ бо номи Аллоҳ қасамҳо меҳӯранду худро узрнок нишон дода меғӯянд, ки агар мо ҳам қодир мешудем, албатта, дур ҳам бошад, ҳамроҳи ту мебаромадем.

Оре! Ин аст ҳоли шахсони заъифу тарсончак, ки сухани дурӯғ меғӯянд, бардурӯғ қасам меҳӯранд ва то ин ки ба мақсади худ расанд, дигарҳоро низ аз роҳ мезананд. Худованд дар ҳукми онҳо гуфтааст, ки онҳо бо чунин дурӯғғуияшон худашонро ҳалок кардаанд.

Онҳо ҳалок шудаанд ва шармандаи дунё гаштаанд, шармандагии рӯзи охират ҳам барои онҳо таъин аст. Зеро Аллоҳтаъоло шахсони дурӯғғуро хуб медонад, онҳо аз маҳкамаи илоҳӣ ба ҳеҷ ҷо гурехта наметавонанд. Вақто ки заъифимонҳо узрҳои пай дар пайи худро мегуфтанд, Расулуллоҳ (с) ба зоҳирашон нигариста, ба онҳо иҷозат медод. Ҳоло ояти зер хуб набудани ин амалро баён кардааст.

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا

وَتَعْلَمَ الْكَذِبِينَ ﴿٤٣﴾

Ъафаллоҳу ъанка лима азинта лаҳум ҳаттā ятабайяна лака-л лаъина садақу ва таълама-л-каъибин. 43.

43. Аллоҳ аз ту афв кунад! Чаро онҳоро рухсат додӣ, нагузоистӣ, то ин ки барои ту ононе ки рост гуфтанд, ошкор мешуданд ва дурӯғгӯёро медонистӣ?

Чун баромадани лашкари Ислом ба ғазои Табук наздик мешуд, мунофиқоне ки мехостанд дар Мадина бимонанд, назди Расулуллоҳ (с) меомаданду узрҳо баён мекарданд. Расулуллоҳ медонист, ки аз ҳамроҳии онҳо ба ғайр аз зиён ҳеҷ фоидае нест, аз иштироки онҳо дар ғазо чашм мепӯшид. Ҳоло ояти мазкур дараҷаи қадру қимати Расулуллоҳ (с)-ро баён кардааст. Аллоҳтаъоло дар ин оят бахшишу меҳрубонии Худо пеш аз он ки ба ӯ (с) гӯяд, ки чаро ба онҳо иҷозат додӣ, ту кори хубе накардӣ, эълон карда, ба ӯ

(с) гуфтааст, ки Худо туро бахшид, чаро бо муҷарради узр хостани мунофиқон, ба онҳо иҷоза додӣ, ки дар ғазои Табук ҳамроҳи ту ширкат накунад? Чаро пеш аз он, ки ҳоли ростгӯён ва дурӯғгӯён ба ту маълум шавад, дар додани иҷоза шитоб кардӣ? Агар иҷоза намедодӣ, беҳтар буд. Аксари онҳое, ки аз ту иҷоза пурсиданд, агар иҷоза ҳам намедодӣ, ҳамроҳи ту намебаромаданд. Дар он сурат кадом кас ростгӯ ва кӣ дурӯғгӯю мунофиқ аст, ба хубӣ медонистӣ. Хонандаи муҳтарам аз ин ки калимаи «афв»-ро дар ин оят мебинед, ҳеҷ гумон накунад, ки гӯё Расулуллоҳ (с) гуноҳе кардаасту Аллоҳтаъоло ӯ (с)-ро афв карда аст. На! Инсоф он аст, ки аз Расулуллоҳ (с) ҳеҷ гуна гуноҳе содир нашудааст. Зеро аз ишораҳо дар оятҳои зер маълум мешавад, ки Расулуллоҳ (с) ба мунофиқон иҷоза медод ё не, онҳо дар ғазои (Табук) ширкат намекарданд. Агар ҳозир мешуданд, ба ғайри эҷоди мушкилӣ дигар коре намекарданд. Оятҳои зер нишонаи муъминҳо ва мунофиқонро ошкоро баён кардааст:

لَا يَسْتَعِذُّكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا

بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ^{فَل} وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ

Лā ястаъзинука-л-лазӯна юъминӯна биллаҳи ва-л явми-л-аҳири ай юҷаҳиду би амвāлиҳим ва анфусиҳим. Валлоҳу Ёалимӯм би-л-муттақин. 44.

44. Онон, ки ба Аллоҳ ва ба рӯзи охир имон доранд дар ин ки бо молҳои худ ва нафсҳои худ ҷиҳод кунанд, намеҳаҳанд (дар пас мондан) аз ту иҷозат пурсанд. Ва баҳоли тақводорон Аллоҳ донотар аст.

Ояти мазкур сифати муъминҳоро дар ҳолатҳои ҳассос баён карда, чунин гуфтааст; вақто ки ту онҳоро, ки ба Аллоҳ ва ба рӯзи охират имон доранд, ба ҷиҳод даъват мекунӣ, лаббайк гуфта, бо молу ҷонашон дар роҳи ризои Аллоҳ ба ҷиҳод мебароянд ва ҳеҷ баҳона ва узре пеш намеоранд ва ҳеҷ гоҳ иҷозаи ба ҷиҳод нарафтанро аз ту намепурсанд. Касоне, ки имон доранд, узр гуфтани ба ҷиҳод нарафтанро барои худ айбу камбудӣ меҳисобанд. Зеро дар баъзе ҳолатҳо ҷиҳод фарз аст. Касоне, ки дар чунин ҳолатҳо худро омода месозанд, нишонаи худотарсии

худро ошкор месозанд. Худованд шахсони муттақиро ба хубӣ медонад ва аз нияту амалҳои онҳо комилан огоҳ аст. Ояти зер сифати мунофиқонро баён мекунад.

إِنَّمَا يَسْتَعِذُّكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَآرْتَابَتْ

قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾

Иннамā ястаъзинука-л-лазӣна лā юъминӯна билләҳи ва-л-явми-л-аҳири вартāбат қулӯбуҳум фа ҳум фӣ райбиҳим ятараддадӯн. 45.

45. Чуз ин нест, ки ононе ки ба Аллоҳ ва ба рӯзи охират имон надоранд, аз ту рухсат металабанд, дилҳои онҳо шак кардааст, пас, онҳо дар шакки худ саргардонанд.

Сифати шахсоне, ки назди Расулуллоҳ (с) баҳона карда, барои ба ҷиҳод набаромадан аз Расулуллоҳ (с) иҷоза пурсиданд, дар оятҳои қаблӣ эзоҳи худро ёфт. Ҳоло ояти мазкур (наъзуз биллоҳ) сифати аз ҳама бадтарини онҳоро баён карда гуфтааст, ки шахсоне, ки иҷозаи ба ҷиҳод нарафтаанд аз ту мепурсанд, шахсоне ҳастанд, ки ба Аллоҳ ва ба рӯзи охират бовар надоранд. Дили онҳо нисбат ба дини Ислом пур аз шакку шубҳа аст. Онҳо роҳро ҷустуҷӯ мекунанд, ки аз ҷиҳод гурезанд. Онҳо на парвои шаҳидӣ доранду на парвои савоб. Онҳо пайваста дар ҳолати ҳайрату дудилағӣ саргардонанд, локин хабар надоранд.

﴿ وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ أَنْبِعَاثَهُمْ

فَتَبَطَّهْمَ وَقِيلَ أَعُدُّوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾

❖ Ва лав ародӯ-л-хуруҷа ла аъаддӯ лаҳу ӯуддата-в ва лāкин қариҳаллоҳум биъāсаҳум фа шаббатаҳум ва қила-қъудӯ маъа-л-қоъидӣн. 46.

46. Агар берун шуданро ирода медоштанд, ҳаройина, барои он бо асбоб тайёрӣ медиданд. Валекин Аллоҳ қиёми онҳоро нописанд

дошт, пас, онҳоро аз ҳаракат боз дошт ва гуфта шуд: «Ҳамроҳи нишастагон бинишинед».

Дар ҷумлаи охири ояти 42-юм гузашт: **«Валлоҳу яъламу иннаҳум лакозибун»**, яъне Аллоҳтаъоло медонад, ки мунофиқон, ҳар ойина, дурӯғгӯй ҳастанд. Ҳоло Аллоҳтаъо дар ин оят барои пурра сохтани ин маъно хабар додааст, ки агар нияти мунофиқон ба ҷиҳод рафтан мебуд, аз вақте ки дар роҳи ризои Аллоҳ хабари ҷиҳодно шуниданд, мебоист, ки чун дигар мусалмонҳо қаблан омода мешуданду лавозимоти ҳарбиро омода месохтанд. Акнун ки омода нестанд узурҳо метарошанд, онҳо дурӯғ мегӯянд. Зеро онҳо нияти ҳамроҳи ту ба ҷиҳод баромаданро аслан надоранд. Вагарна барои сарватмандони онҳо, чун Абдуллоҳ ибни Убай ибни Салул ва Ҷадд ибни Қайс, ки сардори қавм низ буданд, шароит муҳайё буд. Онҳо ки нахостанд бо Расулуллоҳ (с) дар ғазва ширкат кунанд, Худованд тавфиқи худро аз онҳо гирифт ва нахост, ки ин гуна шахсони торикдили мунофиқ, дар ин майдони пурифтихор ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) бошанд. Зеро Аллоҳтаъоло табиати мунофиқонро хуб медонад. Ривояте ҳам ҳаст, ки дар он асно мунофиқон гуфтанд: “Агар иҷозаи мондан ба мо нашаваду маҷбуран ба ҷиҳод моро баранд, мо ба фасодкорӣ даст зада, алайҳи муъминон душманро кӯмак мерасонем.”

Хулоса, Аллоҳтаъоло онҳоро фармуд, ки шумо низ ҳамроҳи касоне, ки ба ҷиҳод рафта наметавонанд, чун занҳо, кӯдакон, шалу кӯру пиронсолон нишинед. Аз шунидани ин сухан бар ҳеҷ оқиле махфӣ наметавонад, ки таҳқир ва тамасхур барои мунофиқон дар ҷумлаи охири ин оят нуҳуфтааст. Оре! На ҳар кас лаёқат дорад, ки кори бузургеро иҷро кунад ё лоақал ба шахсони лаёқатманд ёрӣ расонад. Тавфиқи Худованд насиби шахсоне ҳаст, ки онҳо ҳамеша соҳиби дили тозаву ихлоси поканд. Дар корҳои бузург ширкат накардани шахсони мунофиқ, чуноне ки ояти зер ишора кардааст, метавонад сабаби хушҳолии мусалмонҳо гардад.

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَا وُضِعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ

الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمْعُونَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

Лав хараҷу фўкум-м ма зādукум иллā хабāла-в ва ла авзāу хилāлакум ябғунакуму-л-фитната ва фўкум саммāуна лаҳум. Валлоҳу Ёалўмум би-џ-џолимўн. 47.

47. Агар дар миёни шумо берун мешуданд, дар шумо намеафзуданд магар фасодро ва ҳаройина, дар байни шумо (ба фасодкорӣ) метохтанд ва барои шумо фитнаро металабиданд ва дар байни шумо барои онҳо ҷосусон аст, ки сухани онҳоро меназиранд. Ва Аллоҳ ба ситамгарон доноست.

Аллоҳтаъоло бори дигар дар ин оят ҳоли мунофиқонро, ки бардурӯғ узртарошӣ карда, аз Расулulloҳ (с) иҷоза гирифтанду дар хонаҳои худ нишастанд, баён карда, мусалмонҳоро тасаллӣ додааст, ки шумо аз нарафтани онҳо хурсанд шавед. Худованд тавфиқи рафтанро барои онҳо арзонӣ нафармуд. Билфарз, агар онҳо ҳамроҳи шумо ба чиҳод мебаромаданд, аз вучуди наҳси онҳо барои шумо ҳеҷ фоидае набуд. Онҳо чунон тарсончаке буданд, ки аз худ номардӣ нишон дода, шуморо низ ҳаросон мекарданд. Ба ғайри шайтанату фасод, онҳо дигар чизеро барои шумо зиёд карда наметавонистанд ва то шумо аз ҳамдигар бовариатон нест шаваду тарседу пароканда шавед, ба фитначӯӣ мешитобиданд. Онҳо ҳоло ҳам сардорони қабилаҳои Авсу Ҳазраҷанду обрӯ доранд. Шахсоне байни шумо ҳастанд, ки онҳоро эҳтиром мекунанду чун ҷосусон хабарҳои шуморо ба онҳо мерасонад. Аз дар байни шумо будани ин гуна шахсони ситамгар ба ғайри зиён дигар фоидае нест. Худованд ҳамаи ситамгарнонро мешиносату аз дидгоҳи илмии Ӯ таъоло дур нестанд. Худованд тадбире кард, ки мунофиқон дар сафи шумо ҳозир набошанд. Ин ҳикматест, ки ба фоидаи шумо анҷомидааст.

Пеш аз ғазои Табук ҳоли мунофиқон чӣ тавр буд? Ояти зер онро эзоҳ медиҳад:

لَقَدْ ابْتَغُوا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّىٰ جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ

أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارِهُونَ

Лақад-ибтағаву-л-фитната миң қаблу ва қаллабу лака-л-умура ҳатта ҷаа-л-ҳаққу ва заҳара амруллоҳи ва ҳум кāрихўн. 48.

48. Ҳаройина, пеш аз ин барои ту фитна ҷустанд ва барои ба қафо гардонидани кори ту, маслиҳатҳо карданд, то ин ки ваъдаи Ҳақ омад ва ҳукми Аллоҳ голиб гаиш, дар ҳоле, ки онҳо хоҳон набуданд.

Аз нахустин рӯзе, ки Расулulloҳ (с) ба Мадина омаданд, мунофиқон алайҳи Ислому мусалмонҳо найрангҳо эҷод мекарданд, даступо мезаданд ва намехостанд кори Ислому муслимин ба пеш равад. Локин бо хости Худо пирӯзӣ ва ғалабаи фавқуллодаи мусалмонон дар ғазои Бадр камари куфру ширкро шикаст. Онҳо гуфтанд: «Чунон менамояд, ки мо дигар ҷилави ин корро гирифта наметавонем». Тарсиданду зоҳиран ба гуфтани калимаи имон пардохтанд. Локин куфру душманӣ дар дилашон ниҳон буд. Чун пирӯзии Исломо меиданд, рашк мебурданд, ҳасад меҳӯрданд ва дар дилашон ғазаб меҷӯшид. Дар он асно коре, ки мунофиқон бо сардории Абдуллоҳ ибни Солул дар ғазои Уҳуд карданд, хиёлати хеле назаррас буд. Муҷоҳидони исломӣ то ба Уҳуд нарасида, Абдуллоҳ ибни Солул бо васвасаи худ тавонист тақрибан 300-муҷоҳидро аз ними роҳ гардонад, ки ин зарбаи бузурге бар зидди мусалмонҳо буд. Ҳоло ояти мазкур ба кирдори шуми онҳо ишора карда гуфтааст, ки аз нарафтани мунофиқон ба ғазои Табук ҷойи таъаҷҷуб нест, зеро онҳо гурӯҳе ҳастанд, ки чун одат, пеш аз ин ҳам мехостанд байни шумо тафриқаву парокандагиро эҷод кунанд. Онҳо касонеанд, ки дар ҷанги Аҳзоб низ, чун яҳудиёни Мадина, ба кӯмаки аҳзоб алайҳи мусалмонон шитофтанд. Кори онҳо кори нав нест, онҳо аз авал то ҳозир даст ба фитнаву фасод мезананд ва то ин, ки шуморо аз ба ҷиҳод рафтан суст созанд, назариёти гуногуне созмон доданд. Онҳо то ин ки дар чашми мардум дини исломо бе қадр нишон диҳанд, ҳилаҳо ва фикрҳои гуногун меандешиданд. Локин, хушбахтона, талошҳои онҳо ба ҷое нарасид ва тирашон хок хӯрд. Ҳатто алайҳи хоҳиши онҳо ҳақ ошкор шуд, нусрати Парвардигор ба мусалмонҳо раван гашт. Исломи нисбат бар ҷамаи динҳо соҳиби мартабаи олӣ шуд. Ҳоло ҳам мунофиқон аз пешрафти Илому пирӯзии мусалмонҳо нороҳатанд. Онҳо надонистанд, ки иродаи банда дар баробари иродаи Парвардигор ҳеҷ аст. Худованд бо хосту иродаи Худ тамоми монеаҳоро аз сари роҳи Иломи бардошт. Пайғамбари Худо нусрат дод ва динашро дар атрофу канори дуру наздики Маккаи мукаррама мунташир намуд ва ин дар як муддати кӯтоҳ ба даст омад ки ақли инсон барои дарки чунин муваффақият дар чунин муддат оқиз мемонад.

Ояти зер намунаеро аз одати мунофиқоне, ки нахостанд ба Табук раванд, баён кардааст.

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ أُذْنٌ لِّي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ

جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾

Ва минҳумм ма-й якулуъза-л ли ва ла тафтиннӣ. Алā фи-л-фитнати сақатӯ. Ва инна Ҷаҳаннама ла муҳи́татум би-л-кафирин. 49.

49. Ва баъзе аз онҳо касоне ҳастанд, ки мегӯянд: «Ба ман иҷоза деҳ ва маро дар фитна маяндоз!». Огоҳ бош, ки онҳо дар фитна афтодаанд. Ва албатта, Ҷаҳаннам ихотакунандаи кофирон аст.

Сабаби нузули ояти мазкурро аксари муфасссирон аз ибни Аббос (р) чунин ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ (с), ҳангоме ки мусалмононро барои ғазои Табук муҷахҳаз месохт, ба яке аз сарони бани Салама Ҷадд ибни Қайс ном дошт ва дар сафи мунофиқон қарор дошт, гуфт: “Эй Ҷадд, ту ба чиҳоди алайҳи румиҳо омода ҳастӣ?” Ҷадд гуфт: “Эй Расулаллоҳ, ман шахсе ҳастам, ки шефтаи занҳо ва бо онҳо алоқаи саҳт дорам, инро мардум медонанд. Агар чашмам ба духтарони румиҳо афтад, мумкин аст, мафтунӣ онҳо шавам. Ҳоло маро дар фитна наяндозу ба ман иҷоза деҳ, то дар хонаи худ биншинам!” Расулуллоҳ (с) аз ӯ рӯ гардониду иҷоза доданд. Ҳамоно ин оят нозил шуд. Дар он Аллоҳтаъоло хабар дод, ки эй Муҳаммад (с), баъзе аз мунофиқон ба ту мегӯянд, ки ба мо иҷоза деҳ, то мо дар деҳи худ бимонем ва моро дар фитна наяндоз! Оё онҳо огоҳ нестанд, ки аллакай дар фитна афтодаанд? Оё бузургии гуноҳи фитнае, ки ҳоло дар пайдо шудани он гумон ҳаст, аз гуноҳи фитнае, ки ҳоло дар миёни он (яъне хилофи фармони Худо ва Расули Ӯ (с) баромадан) воқеъанд, бузургтар аст? Дар ин дунё мунофиқон бо гуфтани чунин суханҳо тавонистанд аз майдони чиҳод фирор кунанд, локин дар охираи ҳақиқат аз ҳар чиҳат ихотакунанда барои онҳо фароҳам аст, Дӯзах аз ҳама чиҳат онҳоро ихота мекунад, дигар чӣ баҳона меҷӯянд ба кучо фирор мекунад? Кирдорҳои номатлуби дигари онҳоро ояти зер баён кардааст.

إِنْ تُصِيبَكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ^ط وَإِنْ تُصِيبَكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا

أَمْرًا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾

Ин тусибка ҳасанатун тасуъҳум. Ва ин тусибка мусибату-й яқулӯ қад аҳазнā амранā миң қаблу ва ятавалла-в ва ҳум фарихун. 50.

50. Агар ба ту нақӯие бирасад, онҳо нороҳат шаванд. Ва агар ба ту мусибате бирасад, мегӯянд: «Батаҳқиқ, мо қор (маслиҳат)-и худро аз ин пеш ба даст овардаем». Ва дар ҳоле ки онҳо шодмон бошанд, бозмегарданд.

Одатан ҳама вақт мунофиқон фурсатро ба нафъи худ истифода мекунанд. Аллоҳтаъоло Набии худ (с)-ро аз ҳоли мунофиқон ва душмани онҳо дар ин оят воқиф кардааст, ки онҳо чунин инсонҳое ҳастанд, ки агар ба ту ягон некие (кӯшоиш ё нусрат) расад, ки ту ва асҳоби туро хурсанд кунад, онҳо ангушт мегазанду ин некиро дида наметавонанд, гӯё ба онҳо мусибате расида бошад, нороҳат мешаванд. Агар ба ту ё ба аҳли ислом мусибате расад, бо хушҳолӣ мегӯянд, ки хайрият, мо ҳамроҳи онҳо набудем. Бо ақли худ пештар тадбир карда, бо онҳо дар ин ғазо ҳамроҳ нашудем. Агар ҳамроҳ мешудем, он мусибате, ки домангири онҳост, домани моро низ мегирифт.

Хулоса, мунофиқон ба зоҳири ҳодисаҳо менигаранд. Онҳо барои бе хавотир гузаронидани дунёи дурӯзаашон, гӯё ба оқибати ҳодисаҳо баҳо медиҳанду аз ин гуна ҳодисаҳо худро қанор мегиранд. Ҳангоме ки мусибати ба шумо расидаро мебинанд, чунон хурсанд ба хонаҳои худ бозмегарданд, ки гӯё дар либосҳои худ намеғунҷанд. Онҳо ҳамроҳи Расулulloҳ (с) ба ғазо нарафтанду барои худ муваффақият меҳисобанд. Дар оятҳои зер Аллоҳтаъоло барои ба онҳо фаҳмонидан, ба Набии Худ (с) се асли асосиро баён кардааст:

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ

الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

Қул ла-й юсибанā иллā мā катабаллоҳу ланā Ҳува мавлāнā. Ва љалаллоҳи фа-л ятаваккали-л-муъминун. 51.

51. Бигӯ (ба онҳо): «Ҳаргиз моро мусибате нарасад, магар он чӣ ки Аллоҳ барои мо навиштааст. Ў корсози мост. Ва муъминон бояд ки хос бар Аллоҳ таваккул кунанд».

Аллоҳтаъоло дар ҷавоби мунофиқон Набии Худ (с)-ро иршод фармудааст, ки ба онҳо бигӯ, ки мо ҳама таҳти қудрат ва хости Аллоҳтаъоло қарор дорем. Ў таъоло сарнавишти моро хоҳ нек бошаду хоҳ бад, дар Лавҳулмаҳфуз қаблан навишта аст. Ба ғайри тақдиркардаи Ў дигар чизе ба мо намерасад. Ба ҳар коре моро амр кунад, дар зоҳир бад ҳам бошад, ба фоидаи мост, мо итоъат мекунем. Ў таъоло соҳибу корсозу паноҳгоҳи мост. Дар ҳама кор ба Зоти поки Ў паноҳ мебарем ва ба Ў таваккал мекунем, ба ғайри Ў ба ҳеҷ чиз эътимод надорем. Мо имон дорему танҳо ёриро аз Ў талаб мекунем ва сар бар остони Ў месоем, ба ғайри Ў такагоҳ ва паногоҳи дигаре намеҷӯем!

قُلْ هَلْ تَرْبُّونَ بِنَا إِلَّا أَحَدَى الْحُسَيْنَيْنِ وَخُنْ نَتَرِّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمْ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ

مُتَرَبِّصُونَ

Қул ҳал тараббасуна бинā иллā иҳда-л-ҳуснайайн. Ва наҳну натараббасу бикум ай юсибакумуллоҳу би љазāби-м мин љиндиҳи ав би айдиnā. Фа тараббасӯ инnā маъакум-м мутараббисун. 52.

52. Бигӯ: «Интизорӣ намебаред дар ҳаққи мо, магар яке аз ду некиро ва мо барои шумо интизорӣ мекашем, ки Аллоҳ шуморо ба азобе аз назди худ ё ба дастҳои мо бирасонад. Пас, мунтазир бошед, батаҳқиқ, мо низ ҳамроҳи шумо интизоришавандагонем».

Дар асли дувум низ Аллоҳтаъоло Пайғамбари Худ (с)-ро амр кардааст, ки ба мунофиқон бигӯ, ки барои мо чиро интизорӣ мекашед? Чизеро, ки интизор бошед, он ба фоидаи мост. Хоҳ мусибат мерасаду хоҳ роҳат, ин ҳама тақдири Худо ва некбахтии мост. Ҳоло мо дар ин ҷиҳод алайҳи душман меҷангем, агар ғолиб

шавем, бо ифтихору бо молҳои ғанимат ба ватани худ бармегардем, агар кушта шавем, ҷоми шаҳодатро бо ифтихор менӯшем. Хушо бар ҳоли мо, ки яке аз ин дуру соҳиб мешавем ва ин мояи ифтихори мост. Аммо мо мусалмонҳо низ яке аз ду ҳолати баду ногуворро барои шумо мунофиқон дар интизорем. Ё дар ин дунё ва охира Аллоҳтаъоло шуморо ба балои худ гирифтор мекунад ё ин ки таслими мо шуда хору нобуд хоҳед шуд. Шумо, ки аз расидани бадие ба мо интизорӣ мекашед, мо низ ҳамроҳи шумо интизорӣ мекашем, ки ба шумо чӣ мерасад. Агар шумо хирад дошта бошед, мефаҳмед, ки шумо хушбахтии моро ва мо бадбахтии шуморо интизорем.

Мунофиқон доимо устокорона ба тарафи вазнинии паллаи тарозу менигаранд. Вақто диданд, ки муҷаҳҳаз шудани лашкари Ислом барои ғазои Табук ҷараён дорад, пеш аз он ки ба тарафи Табук сафарбар шаванд, баъзе мунофиқон чанд қадам ба қафо ва як қадам ба пеш ниҳода гуфтанд: “Мо аз сабаби узрҳое, ки дорем, ба чиҳод рафта натавонем ҳам, лекин метавонем лоақал қисман моли худро дар ихтиёри шумо қарор диҳем.” Локин барои радди таклифи онҳо Аллоҳтаъоло ба Пайғамбари худ (с), чуноне ки ояти зер ишора кардааст, фармуд, ки ба онҳо...

قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَلَ مِنْكُمْ إِنِّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَسِقِينَ ﴿٥٣﴾

Қул анифиқу тавъан ав карҳа-л ла-й ютақаббала минкум иннакум кунтум қавмаи фәсиқин. 53.

53. Бигӯ: «Эй мунофиқон, хоҳ бо хушӣ харч кунед ё бо нохушӣ, ҳаргиз аз шумо қабул карда намешавад. Бе шак, шумо қавми фосиқ (аз доираи ислом беруншуда) ҳастед».

Асли севуме, ки бояд ба мунофиқон фаҳмонида шавад, ин аст, ки Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро фармудааст, ки ба мунофиқоне, ки хостаанд, шуморо дар ин чиҳод кӯмаки иқтисодӣ расонанд, бигӯ, ки хоҳ шумо ба майли хоҳири худ ё маҷбуран дар роҳи Худо нафақа кунед ҳам, ҳаргиз нафақаи шумо назди Аллоҳ пазируфта намешавад. Зеро шумо, бе ягон шакку шубҳа, қавми фосиқ ва аз доираи шариъат берун ҳастед. Сабаби қабул нашудани нафақаи мунофиқонро ояти зер таъкидан эзоҳ додааст.

وَمَا مَنَعُهُمْ أَنْ تُقَبَّلَ مِنْهُمْ نَفَقَتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ
وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَرِهُونَ

**Ва ма манаъаҳум ағ туқбала минҳум нафақотухум иллā
аннаҳум кафару биллāҳи ва би расулиҳи ва лā яътуна-с-
салāта иллā ва ҳум кусālā ва лā юнфиқуна иллā ва
ҳум кāриҳун. 54.**

**54. Ва онҳоро чизе бознадошт аз ин ки харҷҳояшонро қабул карда
шавад, магар ин ки дар ҳақиқат онҳо ба Аллоҳ ва ба Расули ӯ
кофир шудаанд ва ба намоз намеоянд, магар бо коҳили ва харҷ
намекунад, магар бо нофорамӣ.**

Аллоҳтаъоло дар ин оят хабар додааст, ки агар касонеро ин се хислати зайл набошад, барои қабули нафақае, ки дар роҳи ризои Аллоҳ медиҳанд, ҳеҷ монеае нест. 1-ум: Онҳо мувофиқи пешниҳоди дини Ислом, ба Аллоҳ ва Расули ӯ (с) бовар надоранд. Ҳол он ки шарт асосии қабули тоъату ибодат ин ба Худои ягона ва ба Расули ӯ (с) имон овардан аст. 2-юм: Аз ҳама бошарафтарин ибодат ин намоз аст, дар дили онҳо барои ин ибодати баданӣ чандон ихлосе нест. Хонанд ҳам, бо хоҳири он ки байни мусалмонҳо зиндагонӣ доранд, меҳонанд. Дар асл барои намоз хондан дар онҳо рағбату ихлос нест. 3-юм: Сабабе, ки монеи қабули ибодати молии онҳо мешаваду аз савоби он маҳрум мешаванд, он аст, ки чун онҳо садақот диҳанд, онро ҳамчун ибодат бо ихлос, ё умеди савоб ё тарс аз Худо намедиҳанд. Ҳар чи диҳанд, бо дили нохоҳам ё маҷбуран ё барои шӯҳрату риё медиҳанд. Бинобар ин, амалҳои солеҳи мунофиқон қабул нест. Худованд амалҳои шахсони имондори худотарсро қабул мекунад. Бо таъкид метавон гуфт, ки оятҳое, ки дар бораи рафтори мунофиқон ҳикоя карданд, танҳо нақли як ҳодисаи таърихӣ набуд, балки барои гузашта ва имрӯз ва фардои ҳамаи мо инсонҳо дарси ибрат аст.

Ояти зер ба Расулуллоҳ (с) хитоб намуда гуфтааст, ки ...

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي

الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾

Фа лā туъчибка амвāлуҳум ва лā авлāдуҳум. Иннамā юрйдуллоҳу ли юъаззибахум бихā фи-л-ҳайāти-д- дунйā ва тазҳақа анфусухум ва ҳум кāфирӯн. 55.

55. Пас, на молҳои онҳо ва на авлоди онҳо туро дар тааҷҷуб наяндозад. Чуз ин нест, ки Аллоҳ ирода дорад, то онҳоро ба сабаби он молҳо дар ҳаёти дунё азоб кунад ва дар ҳоле ҷони онҳо барояд, ки онҳо кофир бошанд.

Аксаран мунофиқон дорои молу ҳол, фарзанду қабила, мансабу обрӯ ва тарафдорони зиёданд, корашон доимо дар ривоҷ аст. Чунин бошад ҳам, шахси мусалмон набояд ҳаваси ҳоли онҳоро дошта бошад. Аллоҳтаъоло дар ин оят ба Пайғамбари Худ - Муҳаммад (с) бо хитоб фармудааст, ки молу неъматӣ фаровон ва фарзандони бисёре, ки мунофиқон доранд, ҳама зинати дунёст. Ҳаргиз ин гуна зинати дунё туро дар тааҷҷуб наорад! Онҳо зоҳиран дар қаъри неъматҳои илоҳӣ фуру рафта, худро хушбахт ва сабаби пайдо кардани мол ҳисобанд ва бахшандаи ҳақиқиро шукр нагуянд ҳам, маълум мешавад, ки хости Худованд барои онҳо чизи дигар будааст. Худованд хостааст, ки онҳоро дар ҳамин дунё ба азоби ҷамъ кардани мол ва посбонии он кашонад. Онҳо одатан моли худро дар роҳи ботил сарф мекунанд, закот намедиханд ва дар куфри худ пофишорӣ мекунанду имон намеоранд. Дар он ҳолате, ки рӯҳи онҳо аз баданашон мебарояд, бе имон ва кофир мемиранду дар охираат ба азоби дарднок гирифта мешаванд.

وَيُخَالِفُونَ بِأَلْفِهِمْ لِمَنكُم مَّا هُمْ مِّنكُمْ وَلَٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ

يَفْرُقُونَ ﴿٥٦﴾

Ва яҳлифуна биллāҳи иннаҳум ламинкум ва мā ҳум-м минкум ва лāкиннаҳум қавму-й яфрақуҥн. 56.

56. Ва ба Аллоҳ савганд меҳӯранд, ки батаҳқиқ, онҳо аз ҷумлаи

шумоянд. Ва ҳол он ки онҳо аз шумо нестанд, валекин онҳо қавмеанд, ки аз шумо метарсанд.

Аллоҳтаъоло Набии худ (с)-ро хабар додааст, ки нишонаи дигаре аз мунофиқон ин аст, ки онҳо худро дар зоҳир мусалмон нишон дода ба таъкиду бардурӯғ ба Аллоҳ савганд ёд мекунанд, ки мо мусалмонему аз шумо ҳастем. Ҳол он ки мунофиқон на ба шумо мувофиқанд ва на аз ҷумлаи шумо ҳастанд. Онҳо мағлубияти мушрикнро дида, аз шумо тарсидаанду нифоқи худро рӯпӯш карда, худро ба шумо чун мусалмон нишон медиҳанд. Онҳо...

لَوْ تَحِبُّونَ مَلْجَأًا أَوْ مَغْرَتٍ أَوْ مَدًّا خَلَا لَوْلَا إِلَيْهِ وَهُمْ

تَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾

Лав яҷидуна малҷаан ав мағоротин ав муддахала-л ла валлав илайҳи ва ҳум яҷмаҳун. 57.

57. Агар ҷои паноҳе ё горҳое ё ҷойҳое ёбанд, ки сарҳои худро дар он дохил кунанд, ҳаройина, ба он тараф рӯй мегардонанд, дар ҳоле ки (онҳо монанди аспи саркаш) медаванд.

Нишонаи дигари мунофиқон он аст, ки то битавонанд кина ва адовати худро алайҳи шумо -мусалмонон ошкор кунанд, ҳарчи аз дасташон ояд мекунанд. Масалан, агар паноҳгоҳе ёбанд, то худро аз байни шумо барканор кунанд, албатта, худро (то ин ки шуморо набинанд) дар он паноҳ мекунанд. Агар ғорҳои кӯҳро дастрас карда тавонанд, то ин ки аз ҳукму итоъати давлати исломӣ барканор монда, ҳамроҳи шумо ба майдони ҷанг нараванд, ё сӯроҳии зеризаминӣ ёбанд, ки ҳадди ақал худро дохили он карда тавонанд, сӯйи онҳо мераванд. Давидани онҳо мисли аспи саркаш аст. Акнун ки ин гуна маконҳо барои фирори онҳо дастрас нест, ноилоҷ худро дар чашми шумо то фурсате мусалмон нишон медиҳанд.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا

مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾

Ва минҳумм ма-й̣ ялмизука фи-с̣-садақоти фа ин уът̣у минҳа раз̣у ва ил лам юът̣ав минҳа из̣аҳум ясха̣т̣ун. 58.

58. Ва баъзе аз онҳо шахсоне ҳастанд, ки дар тақсими садақаҳо туро айб мегиранд. Пас, агар аз он дода шаванд, розӣ мешаванд ва агар аз он садақот дода нашаванд, он вақт хаши мекунанд.

Ҳақтаъоло дар ин оят аз дигар хислати номардумии мунофиқон хабар додааст, ки чун Расулуллоҳ (с) моли ғанимат, ё моли садақа, ё моли закотро байни мусалмонҳо тақсим кунад, баъзе аз мунофиқон ба Расулуллоҳ (с) хӯрдагирӣ карда мегӯянд: «Эй Расули Худо, адолат кун!» Во аҷабо аз ин гуна сухани беҳирадон! Агар Пайғамбари Аллоҳ одил набошад, пас кадом инсон дар рӯи Замин одил шуда метавонад? Ё баъзе мунофиқон молу ҷоҳро қиблаи мақсуди хеш пиндошта, ба ҳирси дунё ва ғаразҳои шахсӣ ғутида ба Расулуллоҳ (с) (наъзуз биллоҳ) забони таъна кушода мегуфтанд: «Ин гуна тақсимооти молҳо аз рӯи инсоф нест.» Ҳол он ки агар ба онҳо ба андозаи хостагиашон мол дода мешуд, розӣ мешуданду ҳеҷ айбе нагирифта ва эътирозе накарда, онро одилона меҳисобиданд. Агар ба онҳо он миқдоре, ки меҳостанд, намерасид, дар ҳол хашмгин шуда аз рӯи ғазаб дар худ мепечиданд. Ин бе адолатист мегуфтанд. Муфасссирон сабаби нузули ин оятро чунин гуфтаанд: «Вақто ки Расулуллоҳ (с) моли ғанимате, ки аз ғазои Ҳунайн ба дасти мусалмонон расида буд, тақсим мекарданд, марде аз мунофиқони Тоиф, аз бани Тамим, ки Зулхувайсара ном дошт, назди Расулуллоҳ (с) омаду гуфт: «Адолат кунед, эй Муҳаммад (с)! Шумо адолат накарда истодаед!» Расулуллоҳ (с) дар он асно гуфтанд. **“Вой бар ҳоли ту, агар ман адл карда натавонам, пас кӣ адл мекунад?”** Дар он асно Умар (р) ҳозир буд гуфт: «Ё Расулаллоҳ (с) иҷоза диҳед то сари ин мунофиқро аз танаш ҷудо кунам!» Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **«Ҷӯро ба ҳоли худ вогузор! Ӯ чунон ёрони намозхону рӯзадоре дорад, ки намозу рӯзаи худро дар баробари намозу рӯзаи онҳо кӯчак мешуморӣ, локин (мутаассифона, онҳо агар кори туро бинанд) мисли тири камон аз дин фирор мекунанд.»** Дар баъзе ривоятҳо дар давоми ҳадис омадааст, ки баъди шунидани ин сухан Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **«Раҳмати Аллоҳтаъоло бар Мӯсо (а), ки аз ин дида, бисёртар озор диданд, локин сабр карданд.»** (Мо ҳам сабр мекунем.)

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ

مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

Ва лав аннаҳум разӯ мӓ ӓтӓҳумуллоҳу ва расулуҳу ва қолу ҷасбуналлоҳу са юътиналлоҳу мин фазлиҳи ва расулуҳу иннӓ илаллоҳи роғибун. 59.

59. Ва дар ҳақиқат, агар онҳо ба он чи Аллоҳ ва Расули Ӯ онҳоро дод, розӣ мешуданд ва мегуфтанд: «Аллоҳ моро кофист, Аллоҳ аз фазли Худ ва Расули Ӯ низ ба мо зуд хоҳад дод, бе шак, мо ба сӯйи Аллоҳ рағбаткунандагонем» (ба суди онҳо буд).

Ояти мазкур одоби бузургеро барои мо мусалмонон омӯхтааст. Бояд ҳама мусалмонҳо назди Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) чунин одоб дошта бошанд. Яъне агар Зулхувайсараи мунофиқ ва шахсони амсоли он мунофиқии худро бо таън задани Расулulloҳ (с) ошкор намекарданд ва ба он чи ки Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) дар ихтиёри онҳо гузаштанд, ризоят медоданд ва мегуфтанд, ки барои мо моли бештар лозим буд, локин ҳоло он чи Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) ба мо додаанд, моро басандааст. Аллоҳ аз фазли Худ ва Расули Ӯ (с) ба зудӣ ба мо мебахшанд ва мецоҳем, ки моро аз молу ҳиссаҳои дигарон бе ҳоҷат гардонанд, ба ғоидаи онҳо буд. Афсӯс, ки чунин шахсон бо вучуде, ки суҳбати Расулulloҳ (с)-ро дарёфтанд, локин миқёси санҷиши ҳақ ва адолатро дар манфиъатҳои шахсии худ пиндоштанд. Бояд мунофиқон дар он асно мефаҳмиданд, ки тақсими моли ғанимат, ё моли закот ва дигар садақаҳо Аллоҳтаъоло ба зиммаи Худ гирифтааст.

Ҳоло бошад (яъне дар замони мо) барои мо як назар андохтан ба худ ва ба атроф кифоя аст. Барои шинохтани мунофиқон саҳифаҳои таърихро варақ задан ҳоҷат нест.

Худовандо! Моро чунон ҳидоят кун, ки меъёри адолатро дар ҷаҳорҷуби соҳиб шудани ҳиссаҳои дигарон надонем. Омин!

﴿ إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ

قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغُرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً

مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

✽ **Иннама-с- садақоту лил фуқарои ва-л-масākи́ни ва-л-ъāмили́на ъалайҳā ва-л-муаллафати қулубухум ва фи-р-риқоби ва-л-ғоримина ва фи сабилилллаҳи вабни-с- сабил. Фаризата-м миналлоҳ. Валлоҳу Ђалимун Ҳаким. 60.**

60. Чуз ин нест, ки сарф карда мешавад закотро ба фуқаро ва мискинҳо ва ба коргароне ки барои ҷамъи он муқаррар шудаанд ва ба гурӯҳе ки улфат дода мешавад дилҳои онҳоро ва дар озод кардани гуломҳо ва дар қарздорҳо ва дар роҳи Аллоҳ ва дар ибни сабил (мусофир). Фарзияти он аз ҷониби Аллоҳ муқаррар шуд. Ва Аллоҳ донову соҳиби ҳикмат аст.

Чун мунофиқон дар тақсими моли садақа ба Расулуллоҳ (с) хурдагирӣ карданд, Аллоҳтаъоло дар ин оят, то ки таъну эътирози онҳо ба поён расад, ба кадом тоифа сарф кардани моли садақаро муайян кард. Мусалмоне, ки моли ӯ ба нисоб расидааст, закоти дигаронро хӯрданаҳ ҳаром ва бар ӯ фарз аст, ки дар як сол як маротиба 2,5 фоиз закоти моли худро ба яке аз ҳашт тоифаи муайян кардаи Аллоҳтаъоло диҳад: 1-ум: Ба фақир. Фақир шахсест, ки андаке мол дорад. Локин миқдори молаш ба закот додан намерасад. 2-юм: Мискин. Мискин шахсест, ки дар камбағалӣ ба ҳадди охир расида ҳеҷ чиз надорад. 3-юм: Ба омили закот. Омили закот шахсест, ки аз тарафи давлат барои ҷамъовариҳои молҳои закоти мардум вазифадор аст. Агар аз молҳои ҷамъовардаш ба ӯ маъош диҳанд, дуруст аст, бигзор тавонгар бошад. Зеро ӯ маъоши худро гирифтааст на закотро. 4-ум: Ба муаллифатул қулуб. Онҳо касонанд, ки нава дар ислом даромадаанд ва ҳоло имонашон заиф аст, ё шахсонеанд, ки майли ба ислом даромадан доранд. Барои дилгармии онҳо аз моли закот ба онҳо дода шавад, дуруст аст, чуноне ки Ралуллоҳ (с) қабिलाҳои атрофи арабро аз моли закот меод ва дили онҳо ба Ислом моил шуд. Уламои ҳанафӣ ва молиқӣ гуфтаанд баъди ошкоро ва тавоно шудани дини Ислом саҳми муаллафатул қулуб соқит шуд. 5-ум: Ба мукотаб. Мукотаб ғуломеро гӯянд, ки бо хоҷаи худ дар ивази озод шуданаҳ дар муддати муъайян, бо маблағи муайяне аҳднома

навиштааст. Мешавад ба чунин ғулом закот дод, то ӯ ба хоҷааш диҳаду худро озод кунад. 6-ум: Ба қарздор: Қарздор шахсест, ки бо сабабҳои гуногун қарздор шудааст. Барои соқит кардани қарз аз моли закот ҳамчун ёрдам дода шавад, дуруст аст. На ба қарздори исрофкор, закотро гираду ба қарзхояш надихад. 7-ум: Дар роҳи Аллоҳ. Яъне шахсоне, ки дар роҳи Аллоҳ барои мустаҳкам кардани дину диёнати мардум ба чиҳод ё барои ниғаҳбонии марзи ватан аз душман баромадаанд. Онҳо беҳтарин шахсон дар роҳи Худо ҳисобида мешаванд. Ҳочие, ки ҳангоми сафари ҳаҷ аз моли худ бо сабабе ҷудо шудааст, ӯ низ шахси дар роҳи Худо ҳисоб мешавад. 8-ум: Ба Ибни сабил - (Бачаи роҳ): Ибни сабил шахсери ғуянд, ки аз ватани худ дур ва ба касоди иқтисодӣ гирифтдор шудааст, он микдор маблағе надорад, ки ба ватани худ баргардад. Бигзор дар ватани худ тавонгар бошад ва агар закот ба ғайри ин ҳашт тоифа, ба дигар шахс дода шавад, закот соқит намешавад.

Акнун шахси закотдиҳанда набояд бо кибру ғурур гирандари ночиз ҳисобад. Бояд фикр кунад, ки додани закот фарзест аз фарзҳои илоҳӣ, ки ҳамчун ибодат онро иҷро кардааст. Вақто ки инсон фарз (ибодат)-ро аз худ соқит мекунад, чӣ қойи кибру ғурур ва чи қойи миннат ниҳодан аст? Будани камбағал ҳам байни бойҳо неъматест, ки шукрона мехоҳад. Агар камбағалҳо набошанд, бойҳо закоташонро ба кӣ медиҳанд? Инчунин будани бойҳо низ барои камбағалон неъмат аст, шукрона мехоҳад. Агар онҳо набошанд камбағал чӣ кор карда метавонад?

Аллоҳтаъоло дар ҷумлаи охири ин оят фармудааст, ки маҳдуд будани сарфи моли закот барои ин ҳашт тоифа фарзест ва аз ҳудудҳо таҷовуз накунад. Яъне ба ғайри ин ҳашт тоифа ба дигарон закот додан қойиз нест. Оре! Аллоҳтаъоло аз зоҳири ботин ва салоҳи кори бандагони Худо бохабар аст, таъину тақсими моли закот ба ҳашт тоифа ҳикматест мувофиқи тақозои ҳикматҳои ӯ.

Савол: Оё дар ҳолати адо кардани закот дар байни закотгирандагони закоти як соҳибнисоб ҳатман будани ҳашт тоифа зарур аст? Ҳанафиҳо ва моликиҳо гуфтаанд, ки будани ҳамаи онҳо шарт нест, ба баъзе онҳо дода шавад, кифоя аст. Шофиъиҳо гуфтаанд лоақал аз ҳар тоифа се нафарӣ буданаш зарур аст. Яъне дар ҳолати адои закот будани 24-нафар шарт аст, ки ин ҳоло кори мушкил аст. Валлоҳу аълам.

Бо таъин шудани ҷойи сарфи закот тамаъи мунофиқоне, ки ба Расулulloҳ (с) хурдагирӣ мекарданд, қатъ шуд. Ояти зер аз рафтори дигари нодурусти мунофиқон хабар медиҳад.

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ

يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ

يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾

Ва минҳуму-л-лазӣна юъзӯна-н-набийя ва яқулуна хува узун. Қул узуну хайри-л лакум юъмину биллаҳи ва юъмину лил муъминӣна ва раҳмату-л лил лазӣна аману мийкум. Ва-л-лазӣна юъзӯна расулаллоҳи лаҳум ъазобун алим. 61.

61. Баъзе аз мунофиқон касонеанд, ки Наби́ро озор медиҳанд ва мегӯянд: «Ӯ зудбавар аст». Бигӯ: «Зудбавариш ӯ нақӯӣ барои шумост. Гуфтаи Аллоҳро яқин дорад ва (машварати) муъминонро тасдиқ мекунад ва барои ононе ки аз шумо имон овардаанд, (буданаиш) раҳмат аст». Ва ононе ки Расули Аллоҳро ранҷ мерасонанд, барои онҳо азоби дарднок ҳаст.

Пайғамбарамон, Муҳаммад (с), соҳиби ахлоқи ҳамида ва ҳамеша бо ҳама дар муомилаи хуб буданд. Ҳар кас ба ӯ (с) дар суҳан мешуд, ба суҳани ӯ ҷиддӣ эътибор медоданд. Ин гуна сифатҳои Расулulloҳ (с)-ро мунофиқон айб ҳисобида, ба ӯ (с) лақаби узун (ба ҳама суҳан гӯш мениҳад)-ро доданд. Яъне хоҳ дурӯғ гуфта шавад, хоҳ фиреб карда шавад, ё масҳара фарқ намекунад, мегуфтанд. Мешуд, ки мунофиқон бо ҳам менишастанду дар шаъни Пайғамбар (с) бадгӯи мекарданд. Агар яке аз онҳо мегуфт, ки ин хел нагӯед, ин суҳанҳо ба ӯ (с) мерасанд, ба ӯ аҳамият намедоданд. Хулоса, онҳо аз хулқи ҳамидаи ӯ (с) сӯйиистифода карда мегуфтанд: “Агар суҳанҳои мо ба ӯ расад ҳам, ӯ фарқ намекунад. Мо метавонем гӯем, мақсади мо ин набуду он буд ва худро бе айб нишон медиҳем, зеро ӯ зудбавар аст ва суҳани ҳамаро мешунавад.” Вале ҳақиқат он буд, ки ӯ (с) ҳама суҳанҳои онҳоро, рост ё дурӯғ, мефаҳмид, аммо аз рӯйи ҳаё ва

виқоре, ки дошт, аз онҳо гузашт мекард ва ба онҳо бо нармӣ рафтор менамуд. Ҳоло дар ин оят Аллоҳтаъоло кирдори бади мунофиқонро фош карда гуфтааст, ки аз мунофиқон касоне ҳастанд, ки Пайғамбар (с)-ро изо дода мегӯянд, ки ӯ зудбодар аст, ҳама гуна суҳанро мешунаваду тасдиқ мекунад. Барои чунин шахсон посух ин аст, ки агар Пайғамбар (с) гӯш (зудбодар) бошад, ин ба ғоидаи шумост, ки пардаи гуноҳи шуморо намедарад. Вагарна шумо бо ин макрҳое, ки доред, дар ҳол бояд ба ҷазо кашида мешудеду обрӯятон аз даст мерафт. Бо вучуди ин ҳам шумо мағрур нашавед, ки ҳарчи мегӯед, ӯ (с) дар баробари шумо сукутро ихтиёр мекунад, гӯё рости дурӯғи шуморо нафаҳмидааст. На! Ӯ (с) ҳамаро мефаҳмид, локин дар сифати волои худ барои тарбияти шумо собит мемонду аз дурӯғгӯии шумо чашм мепӯшид, то шояд шумо аз камхирадии худ огоҳ шаведу ҳидоят ёбед. Оре! Ӯ (с) зудбодар аст, локин зудбоварии хайр дорад, на зудбоварии бад. Агар хайрро шунавад, амал мекунад, на бадро. Сифатҳои ӯ (с) бисёр аст. Аз он ҷумла, ба Аллоҳтаъоло ва ба фармонҳои Ӯ имон дорад, ки ин беҳтарини сифатҳост. Бузургӣ ва нишонаҳои камоли Ӯ таъолоро шинохтааст. Ҳарчи Ӯ таъоло гӯяд, тасдиқ мекунад. Инчунин сифату ихлоси муъминони холисро медонад. Ҳар чи аз онҳо шунавад, низ бовар мекунад. Зеро муъминҳо, мисли шумо мунофиқон, доимо дар пайи эҷоди фитнаҳо нестанд. Сифати дигари Расулulloҳ (с) ин аст, ки барои тамоми олам, ба хусус барои шумо муъминҳо дар дунё ва охираат раҳмати Худост. Зеро ӯ (с) сабаби имон овардани шумо шудааст. Ҳурмату эҳтироми чунин зотро ба ҷо наовардан ва ӯ (с)-ро озор расондан камоли беҳирадист ва барои он азоби алампнок дар пеш аст.

Ояти зер яке аз одатҳои қабехи мунофиқонро хабар додааст.

تَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيَرْضٰوَكُمْ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَحَقُّۢ أَنْ يُرْضٰوَهُۥٓ إِن

كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾

Яҳлифуна биллаҳи лакум ли юрзукум валлоҳу ва расулуҳӯ аҳаққу ай юрзуҳу ин кану муъминин. 62.

62. Барои шумо, то ин ки шуморо розӣ созанд, ба Аллоҳ қасам меҳӯранд. Ва ҳол он ки агар муъмин бошанд, Аллоҳ ва фиристодаи Ӯ ҳақноктаранд, ин ки онҳоро хушнуд созанд.

Сабаби назули ин оятро Ибни Касир аз Қатода чунин ривоят кардааст, ки марде аз мунофиқон гуфт: “Ба Аллоҳ қасам, он чи ки Муҳаммад дар бораи бузургони мо мегӯяд, агар ҳақ бошаду дигарон қабул кунанд, онҳо аз чаҳорпо ҳам бадтаранд.” Мусалмоне сухани он мунофиқро шунида гуфт: “Ба Аллоҳ қасам! Он чи Муҳаммад (с) мегӯяд, албатта, ҳақ аст, локин ту аз чаҳорпо ҳам бадтар ҳастӣ.” Баъд он шахс назди Расулulloҳ (с) рафту аз сухани он мунофиқ хабар дод. Расулulloҳ (с) аз қафои он мунофиқ касеро фиристод. Он марди мунофиқро ҳозир карду пурсид: **“Ба ту чӣ расид, ки чунин суханро гуфтӣ?”** Марди мунофиқ пайи ҳам қасам меҳӯрд, ки ман чунин суханро ҳаргиз нагуфтам. Марди мусалмон дуъо кард: Парвардигоро, ростгӯяндаро тасдиқ кун ва дурӯғгӯяндаро дурӯғгӯй гардон. Ҳамоно ояти мазкур нозил шуд. Сирри пардапӯши мунофиқро фош сохт. Одатан мунофиқон ба вазъият нигоҳ мекунанд ва парвои савоб, ё гуноҳ надоранд. Бо ҳар роҳ барои пӯшидани гуноҳи худ, (то аз ин вазъият худро раҳо кунанд) ҳаракат мекунанд. Ҳоло ояти мазкур парда аз чеҳраи онҳо бардошт ва машҳуртарин сифати қабеҳи онҳоро баён кард, ки онҳо барои розӣ кардани шумо, бардурӯғ бошад ҳам, ба номи Аллоҳ қасам меҳӯранд, ки мо ин суханро нагуфтем ва ин корро накардем. Бояд мусалмонон чеҳраи аслии мунофиқонро шиносанд ва таҳти таъсири савгандҳои дурӯғини онҳо қарор нигаранд. Зеро ҳадафи онҳо бо чунин қасам хӯрдан изҳори ҳақиқат нест, балки то ба мақсадашон расидан, меҳоханд шуморо фиреб диҳанд. Ё мешуд, ки мунофиқон дар маҷлисҳои хусусии худ бар Расулulloҳ (с) таъна мезаданд, чун аз ин кирдори онҳо муъминон огоҳ мешуданд, мунофиқон ба назди муъминон меомаданду бар дурӯғ савганд меҳӯрданд, ки он чи ба шумо расидааст, мо нагуфтаем, он ҳақиқат надорад. Ҳол он ки агар онҳо муъмин мебуданд, сазовор ва лозимтар он буд, ки фармонбардор ва дар пайи ризои Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) мешуданд.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَن مُّحَمَّدٍ رَّسُولُهُ فَآبَ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَلِيدًا

فِيهَا ذَٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾

Алам яъламӯ аннаҳу ма-й юҳадидиллаҳа ва расулаҳу фа анна лаҳу нāра Чаҳаннама холидаи фихā.

З_алика-л-хизю-л-ъаъим. 63.

63. Оё надонистанд, ки ҳар касе бо Аллоҳ ва Расули ӯ муҳолифат кунад, пас батаҳқиқ барои ӯ оташи Дӯзах ҳаст, ки дар он ҷовидон бошад. Ин расвоии бузург аст.

Дар ин оят Аллоҳтаъоло мунофиқонро бо таъкид шадидан сарзаниш карда гуфтааст, ки оё мунофиқон надонистанд, ки шахсе ба Аллоҳ ва Расули ӯ (с) душманӣ варзаду муҳолифат кунад, албатта, дар Ҷаҳаннам абадӣ мемонад? Барои чӣ мунофиқон ин ҳақиқатро надонистанд? Оё надонистанд, ки аз Ҷаннату неъматҳои он навмед шудан ва дар Ҷаҳаннам ҷовидон мондан расвогии бузург аст? Оре! Агар медалистанд онҳо мунофиқ намешуданд.

تَحْذَرُ الْمُنْفِقُونَ أَنْ تَنْزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ

أَسْتَهْزِئُوكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَخْرَجَ مَا تَحْذَرُونَ

**Яҳзару-л мунафиқуна аъ туназзалаъ алайҳим суратуни
тунаббиухум би маъ фи қулубиҳим. Қулистаҳзиъ
инналлоҳа мухричу-м маъ таҳзарун. 64.**

64. Мунофиқон, аз ин, ки бар муъминон сурае нозил карда шавад, ки онҳоро ба он чӣ дар дилҳои онҳост, хабар диҳад, метарсанд. Бигӯ: «Масхара кунед! Батаҳқиқ, Аллоҳ падидорандаи он чизе аст, ки аз он метарсед».

Мунофиқон дар анҷуманхояшон аз Ислому Пайғамбар (с) ғайбат ва инчунин ба муъминони содиқ истеҳзо мекарданд. Ё ин ки он чизеро, ки дини Ислом муҳим мешуморад, бозича мепиндоштанд. Ҳамзамон оятҳое нозил мешуд ва он кинае, ки мунофиқон бо мусалмонон доштанд, як-як ошкор мегардид. Онҳо метарсиданд, ки мабодо аз ин ҳам зиёд, сурае махсус аз Қуръон барои онҳо нозил шаваду он ниятҳои баде, ки дар дилашон пардапӯш буд, ошкор шавад. Ба ҳамин тариқ, доимо дар андеша буданд. Худованд дар давоми ин оят ба Пайғамбар (с) фармуд, ки ба онҳо бигӯ, ки ҳарчи қадар меҳоханд, ба тамасхуру истеҳзои мусалмонон дилҳои худро тасалли диҳанд. Локин Аллоҳ таъоло оятҳои худро нозил мекунад ва он чиро, ки онҳо аз ошкор шуданаш бимдоранд, албатта, ошкор месозад ва онҳоро расво мегардонад.

وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِإِلَهِ

وَأَيَّتِهِ ۚ وَرَسُولِهِ ۚ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾

Ва лаин саалтаҳум ла яқулунна иннамā куннā нахуʼзӯ ва налʼбаб. Қул абиллāҳи ва айāтиҳи ва расулиҳи кунтум тастаҳзиун. 65.

65. Агар аз мунофиқон пурсӣ, ҳаройина, гӯянд: «Чуз ин нест, ки мо дар суханҳои ҳазлу шӯҳӣ фуру мерафтем ва бозӣ мекардем».

Бигӯ: «Оё ба Аллоҳ ва ба оятҳои Ӯ ва ба фиристодаи Ӯ тамасхур мекардед?».

Мунофиқон доимо алайҳи мусалмонҳо нақшаҳои хатарнок меандешиданд ва барои ба ҳадафи худ расидан кӯшишҳо мекарданд. Агар мақсадашон ошкор шавад; «Ҳа, мо шӯҳӣ кардем» - гуфта худро аз муҷозот халос месохтанд. Дар тафсири Кобули омадааст: «Ҳангоме ки Расулуллоҳ (с) ҳамроҳи лашкари худ ба қасди Табук Мадинаро тарк карданд, дар байни онҳо баъзе аз мунофиқон ҳам буданд. Онҳо бо тамасхур мегуфтанд: «Вай (Муҳаммад (с))-ро бинед, фатҳи диёри Шом ва қасрҳои он ва билоди Румро хоб дида истодааст. Ҷанги бо румихоро, чун ҷанги арабҳои артоф, ки онҳо ҷангида наметавонистанд, ҳисоб кардааст. Мебинед, фардо мо ҳама дар рӯ ба рӯи румихо бо дастҳои баста хоҳем буд. Ин шикампарварони (саҳобагонро дар назар дошта) диёри мо бо аскарҳои муназзами румихо чи сон ҷанг карда метавонанд?» Ин суханҳо ба Расулуллоҳ (с) расид. Расулуллоҳ онҳоро назди худ хонду пурсид: **“Чаро Исломро масхара мекунед?”** Мунофиқон узр оварда гуфтанд: “Ин суханҳои мо қиддӣ нест, бо роҳи шӯҳӣ мазоҳи ҳамдигар кардем, то сафар осону роҳ кӯтоҳ намояд. Аз мо ҳеҷ хавотир нашавед.” Дар давоми оят Аллоҳтаъоло Набии худ (с)-ро фармудааст, ки бо қотеъият ва бо посухи даҳонкӯб ба онҳо бигӯ, ки оё шумо Худо ва оятҳои Ӯ ва Расулаш (с)-ро шӯҳию масхара мекунед? Магар шумо кори дигар надоред, ки бо ҳама чиз шӯҳӣ мекунед. Ҳатто дини Худо, шарияти Ӯ ва Расули Ӯ (с)-ро низ масхара мекунед? Ҳоло ояти зер чунин кори нодурусти онҳоро рад карда, расвогии онҳоро баён месозад.

لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنَّ نَعْفَ عَنْ طَآئِفَةٍ مِّنْكُمْ نُعَذِّبُ

طَآئِفَةٌ بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

**Лā таътазиру қад кафартум баъда ѓмāникум. Ин наъфу
ъан тѓифати-м миъкум нуъаззиб тѓифатам би аннаҳум
кāну мучримин. 66.**

**66. Узр нагӯед, дар ҳақиқат, баъд аз имон оварданатон кофир
шудаед. Агар аз шумо гурӯҳеро даргузарем, гурӯҳи дигареро, ки
дар ҳақиқат онҳо қинояткор буданд, бо ин сабаб азоб кунем.**

Ба он мунофиқон бигӯ, агар шумо дар имонатон собит мемондед, ин кори дигар буд. Аммо баъди имон оварданатон боз ба куфр баргаштеду он чи хостед, гуфтед ва мунофиқии худро ошкор сохтед. Дигар узр нагӯед! Узр ҳам гӯед, он дурӯғ аст. Барои шумо ғоидае нест. Агар аз рӯйи ҳаҳолат касе бо шумо ҳамроҳ шуда бошаду узр гӯяд, он тоифа афв шавад ҳам, локин дигаронро, ки қинояткоранду дар нифоқи худ боқӣ монданд, азоб мекунем. Аз ҷумлаи мунофиқин шахсе буд, бо номи Мухашшо (ғандида) Ибни Ҳумайр (харча). Ў имони худро аз кудурати нифоқ холис сохт ва аз нифоқ тавба карду дар рикоби Пайғамбар (с) даровехт ва ба тавбаву зорӣ мегуфт: “Номи худам ва падарам дар ман таъсир кард, ки даст ба чунин кори нодуруст задам.” Дар ривоятҳо омадааст, ки тавбаи ӯ пазируфта шуд ва номашро Абдурраҳмон гузоштанд. Ў(р) аз Аллоҳтаъоло бо дуъо дархост кард, ки дар макони номаълум ба шаҳодат расад, то касе нагӯяд, ки ман ўро шустам, ё кафан кардам ё дафн намудам. Худованд дуъои ӯ (р)-ро қабул фармуд ӯ (р) дар ғазои Ямома ба шаҳодат расид, ҳеҷ нишонае аз ӯ ёфт нашуд. Оре! Тавбаи бо ихлос гуноҳро мешӯяд. Ў (р) яъне Абдурраҳмон аз аввал, агарчи бо мунофиқон ҳамроҳ буд, локин ба онҳо зиддият нишон меод. Вақто ки шарикони ӯ мусалмонҳоро аз бани Асфар (румиҳо) тарсониданд, ӯ (р) гуфт: «Чиҳо мегӯед, аз ин суҳанҳои шуморо шунидан ҳар кадоми моро сад дара мезаданд, беҳтар буд». Оятҳои қаблӣ одатҳои номатлуби мунофиқонро як-як баён карданд. Ҳоло оятҳои зер ба онҳо чи гуна расидани азобро баён мекунанд.

الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ
إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

Ал-мунāфиқуна ва-л мунāфиқоту баъзӯҳум-м миъ баъз.
Яъмуруна би-л мункари ва янҳавна ъани-л-маъруфи ва
яқбизӯна айдияҳум. Насуллоҳа фа насияҳум. Инна-л
мунāфиқуна ҳуму-л-фāсиқун. 67.

67. Мардонӣ мунофиқ ва занони мунофиқа, баъзеи онҳо бо баъзеашон монанди якдигаранд. Ба кори бад амр мекунанд ва ҳамдигарро аз кори писандида бозмедоранд ва (аз хайр кардан) дастҳои худро мебанданд, Аллоҳро фаромӯш карданд. Пас, Аллоҳ онҳоро фаромӯш сохт. Бе шак, мунофиқон фосиқанд.

Одати мунофиқон хилофи сифати муъминҳост. Агар муъминҳо амр ба маъруфу наҳй аз мункар кунанд, онҳо, бо вучуде ки исломи худро бо забон изҳор мекунанд, локин баръакс, хоҳ зан бошанду хоҳ мард, ҳама якранг ҳамдигарро амр ба мункар ва наҳй аз маъруф мекунанд. Яъне мардумро ба роҳи гуноҳ тела дода, аз тоъату имон овардан онҳоро бозмедоранд. Онҳо дар садади онанд, ки бо ҳилаҳо мардумро фиреб диҳанд ва аз корҳои хубу шоиста боз доранд. Ҳангоми сарфи мол бошад, дастҳои (панҷаҳои) худро चुнон бо ҳам мушт мекунанд, ки кушодани онҳо мушкил аст. Яъне онҳо дасти диҳанда (кушод) надошта, चुнон бахилу мумсиканд, ки на дар роҳи Аллоҳ чизеро садақа медиҳанд ва на силаи раҳм (рафтуомад ба хешовандон)-ро риоя мекунанд ва на ба кӯмаки беваву бечора мешитобанд. Локин барои ғаразҳои шуми худ риёкорона моли форовонеро ба харҷ медиҳанд. Ҳамаи амалҳои онҳо нишон медиҳанд, ки дар зиндагиашон Худоро то он чое фаромӯш кардаанд, ки дигар на тарс доранду на парвои ӯ таъоло, на тоъат доранду на ибодат. Аз ин сабаб Аллоҳтаъоло ҳам онҳоро фаромӯш кард. Яъне ин гуна мунофиқу мунофиқаҳоро аз фазлу раҳмати Хеш дур сохт ва онҳоро мувофиқи амалҳои содиркардаашон ҷазо хоҳад дод. Дигар ин ки онҳо бо вучуде ки мунофиқанд, фосиқ ҳам ҳастанд. Яъне онҳо комплан аз доираи

фармони Худо берунанд. Ин буд баёни он панҷ сифате, ки мунофиқон доранд.

Дар ояти зер он ҷазое, ки барои мунофиқон аз тарафи Аллоҳтаъоло раво дида шудааст, баён мешавад.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَتِ وَالْكَافِرَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا

هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ

Ваъадаллоҳу-л мунāфиқина ва-л-мунāфиқоти ва-л-куффāра нāра Ҷаҳаннама ҳолидинā фихā. Ҳия ҳасбуҳум. Ва лаъанаҳумуллоҳу ва лаҳум ъазāбу-м муқим. 68.

68. Аллоҳ барои мардони мунофиқ ва занони мунофиқа ва барои кофирон оташи Дузахро ваъда додааст, дар он ҷовидон бошанд. Ин онҳоро басандааст. Ва Аллоҳ онҳоро лаънат кардааст. Ва барои онҳост азоби пойдор, -

Аллоҳтаъоло дар ин оят ба таври умум ба ҳамаи афроди беимон оташи Ҷаҳаннам ваъда додааст. Аз он ҷумла, мардони мунофиқ, занони мунофиқа ва касоне, ки кофир шуданд, ба нори Ҷаҳаннам ҷовидон дохил мешаванд ва азоби Ҷаҳаннам барои онҳо басандааст. Вақто ки онҳо дар Ҷаҳаннам доимӣ мемонанд, дигар навъи азоби руҳонӣ барои онҳо илова мешавад. Яъне он лаънате, ки Аллоҳтаъоло бар онҳо хондааст, ба онҳо мерасад ва аз он азоб, ё лаънат ҳеҷ ҷудойи надоранд. Ин гуна ҷазо барои онҳо ҳам мувофиқ асту ҳам муносиб. Ояти зер мунофиқонро бевосита хитоб кардааст, ки...

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَكَثَرُوا مَوَالِيَ وَأَوْلَدُوا

فَأَسْتَمْتَعُوا بِخَلْقِهِمْ فَأَسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلْقِكُمْ كَمَا أَسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ

قَبْلِكُمْ بِخَلْقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَلُهُمْ فِي

الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ

Ка-л-лазӣна миӣ қабликум кәнӯ ашадда миӣкум қуввата-в ва аксара амвāла-в ва авлāдан фас-тамтаъу би халāқиҳим фас-тамтаътум би халāқикум камас-тамтаъа-л-лазӣна миӣ қабликум би халāқиҳим ва хузтум ка-л-лазӣ хоъӯ. Улāика ҳабитат аъмāлуҳум фи-д-дунйā ва-л āхирах. Ва улāика ҳуму-л-хосирӯн. 69.

69. мисли он касоне, ки пеш аз шумо буданд. Онҳо аз рӯи қувват аз шумо дида шадидтар ва аз рӯи амвол ва авлод зиёдтар буданд. Пас, ба насиби хеш (дар дунё) нафъ гирифтанд, шумо ҳам ба насиби худ нафъ гирифтед, ҳамчунон, касоне ки пеш аз шумо буданд ба насиби худ баҳра гирифтанд ва шумо дар ботил фурӯ рафтед монанди касоне ки фурӯ рафтанд. Табоҳ шуд амалҳои онҳо дар дунё ва охират. Ва он гурӯҳ зиёнкоранд.

Ояти мазкур хитоб ба мунофиқони буда, ба онҳо дарси ибрат дода гуфтааст, ки ҳоли шумо низ монанди ҳоли мунофиқони пешгузаштааст. Шумо аз қафои сарнавишти шуми онҳо рафта истодаед. Онҳо аз шумо дида, бо молу ҳол нерӯмандтар ва соҳиби фарзандони бисёр буданд. Бо онҳо эътимоду фахр мекарданд. Аз ҳар насибае, ки Аллоҳ таоло барои онҳо тақдир карда буд, истифода мекарданд. Шумо низ монанди онҳо дар молу сарвати дунё ва кифру гуноҳ ва дар масхара кардани мусалмонҳо фурӯ рафтед, чуноне ки онҳо фурӯ рафта буданд. Дидед ё шунидед, ки тамоми амалҳои неки онҳо барбод шуду ҳеҷ ба дарди онҳо нахӯрд. Дар натиҷа, онҳо зиёнгари дунё ва охират шуданд. Шумо низ дар ҳазар бошед, нисбати онҳо дар сатҳи поён қарор доред, сарнавишти шумо бо чунин рафторе ки доред, аз сарнавишти онҳо ҳеҷ фарқе надорад. Амалҳои шумо низ монанди амалҳои онҳо бесавобу ҳабатаанд. Ҳар азоби илоҳие, ки ба сари онҳо омад, чи дар дунё ва чи дар охират, бар сари шумо ҳам меояд.

Бо ривояти Ибни Ҷурайҷ аз Зиёд ибни Саъид ва дар охир аз Абӯхурайра (р) дар ҳадис омадааст, ки Расулulloҳ (с) гуфтаанд: **“Қасам ба Зоте, ки қони ман дар тасарруфи Ёст, албатта, шумо қадам ба қадам, ваҷаб ба ваҷаб аз суннатҳои пешиниёнатон пайравӣ мекунед, то ба он ҷо, ки агар онҳо ба сӯроҳии сусморе даромада бошанд, шумо ҳам ба он ворид мешавед.”** Асҳоб пурсиданд: “Ё Расулаллоҳ мурод аз пешиниёни мо чӣ касоне ҳастанд? Оё аҳли китобро дар назар доред?”

Фармуданд: “Оре! (Агар онҳо набошанд) чӣ касоне гайри онҳо бошанд?”

Ояти мазкур мунофиқонро ба кофирони гузашта, ки на баракати дунёро диданд ва на охиратро, монанд кард. Ояти зер достони сарнавишти баъзе аз он гузаштагонро зикр кардааст.

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ

وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا

كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

Алам яътиҳум набау-л-лазӣна мин қаблиҳум қавми Нуҳи-в ва Ёади-в ва Ҷамӯда ва қавми Иброҳи́ма ва асҳаби Мадяна ва-л-муьтафикат. Ататҳум русулуҳум би-л-баййинат. Фа ма каналлоҳу ли яълимаҳум ва лакин кану анфусаҳум яълиму́н. 70.

70. Оё ба онҳо хабари он мардуме ки пеш аз онҳо буданд, (чун) қавми Нуҳ ва Од ва Самуд ва қавми Иброҳим ва аҳли Мадян ва зерузабаршудаҳо наомад? Омаданд ба онҳо пайгамбаронашон бо далелҳои ошкор. Пас, набуд, ки Аллоҳ бар онҳо ситам кунад, валекин онҳо бар нафсҳои худ ситам мекарданд.

Аллоҳтаъоло мунофиқонро хабар дода гуфтааст, ки дар рӯзгори гузашта мардуме буданд, ки бахшҳои асосии дунёро дар ихтиёр доштанд. Локин ҳар кадоми онҳо бо сабаби кибру туғён, беадолатӣ ва даст ба зулму фасоду бедодгарӣ заданашон, ба ҷазои мувофиқ гирифтор шуда несту нобуд гаштанд. Оё хабари ибратомӯзи онҳоро ин мунофиқон нашуниданд, ки онҳо низ дар рӯйи Замин мисли инҳо ба фасодкорӣ даст мезаданд? Худованд дар ин оят бо таври мушаххас ба аҳволи шаш гурӯҳи қавмҳои ҳалокшуда ишора карда гуфтааст, ки оё хабари қавми Нуҳ (а), ки ба василаи тӯфони об ба ҳалокат расид, ба онҳо нарасид? Оё хабари қавми Од, ки Худ (а) онҳоро насихат дод, онҳо эътибор надоданд, ба василаи бодҳои тунд ба ҳалокат расиданд, ё хабари қавми Самуд, ки Солеҳ (а) барои онҳо аз тарафи Аллоҳ фиристода шуда буд, ба онҳо роҳи Худошиносиро нишон дод, онҳо итоъат

накарданд, дар охир бо наъраи пурдаҳшат ба ҳалокат расиданд, ё хабари қавми Иброҳим (а), ки Аллоҳтаъоло аввалан неъматҳои худро аз онҳо гирифт ва лашкари пашшаро болои онҳо мусаллат гардонд, ба хусус подшоҳи онҳо Намруд бо ҷӣ хориҳо ва аз азоби пашша ҷон супурд ё хабари асҳоби шаҳри Мадян, яъне қавми Шуъайб (а), бо он барномае, ки Шуъайб (а) аз тарафи Аллоҳ пешниҳод карда буд, амал накарданд, дар охир ба балои заминларза гирифтор шуда ба ҳалокат расиданд, оё хабари қавми Лут (а), ки Худованд баъзеи онҳоро ба зерузабар кардан ва баъзеашонро бо сангборон ба ҳалокат расонид, ба он мунофиқон нарасид? Расид, ки Худованд ҷунин қавмҳои саркашро ҳалок кардааст, пас чаро ин мунофиқон мисли онҳо рафтор мекунанд? Оё Худованд дар ҳалок сохтани онҳо зулм кардааст? На! Худованд ба онҳо ҳеҷ зулме накардааст, зеро барои ҳидояти онҳо пайғамбарони Худро бо ҳуҷҷате, ки бар сидқи пайғамбар будани онҳо ошкоро далолат мекард, қаблан фиристод. Пайғамбарон (а) онҳоро ба роҳи ризои Аллоҳ далолат карданд, аммо онҳо бар нафсҳои худ зулм карда, пайғамбарон (а)-ро дурӯғӣ ҳисобиданд, итоъат накарданд, мунофиқ шуданд ва мувофиқи амалҳои худ ҷазо диданд. Оё саргузашти мунофиқони қаблӣ барои мунофиқони баъдӣ дарси ибрат нест? Боз ҷиро интизорӣ мекашанд?

Ояти зер баръакси одатҳои мунофиқон, сифатҳои волеи муъминонро зикр мекунад:

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ

حَكِيمٌ

Ва-л-муъминӯна ва-л-муъминātu баъзӯҳум авлийау баъз. Яъмурӯна би-л-маъруфи ва янҳавна ъани-л-муънари ва юқимуна-с-салātu ва ютъуна-з-закātu ва

ютиъуналлоҳа ва расулаҳ. Улѣика саярҳамухумуллоҳ. Инналлоҳа Ўазизун Ҳаким. 71.

71. Ва мардони муъмин ва занони имондор-баъзеи онҳо корсози баъзеи дигаранд, амр ба маъруф мекунад ва наҳй аз мункар мекунад ва намозро барпо медоранд ва закотро медиҳанд ва Аллоҳ ва Фиристодаи Ӯро итоъат мекунад, ҳамин гурӯҳро Аллоҳ раҳм хоҳад кард. Батаҳқиқ, Аллоҳ голибу соҳибҳикмат аст.

Сифати мардҳои муъмин ва занҳои муъмина баръакси мунофиқмардон ва мунофиқазанҳо аст. Онҳо бо ҳам бародару дар ҳама кор дасту бозуи якдигаранд. Агар мунофиқон мардумро аз некӣ боз дошта, ба бадӣ тарғиб диҳанд, муъминҳо ҳамдигарро ба корхое, ки Худо аз он розист, омода сохта, панду насиҳат медиҳанд ва аз ҳар кори баде, ки Аллоҳ аз он нохуш аст, ҳамдигарро боз медоранду бо сифати комил намозхоро барпо медоранд. Чун мунофиқон дастҳои худро мушт (хасиси) накарда, ба ҳоҷатмандон бо хушҳолӣ закоту садақоти молашонро медиҳанд ва ба он чи, ки Аллоҳ ва Расули Ӯ (с), амр ё манъ кардаанд (бар хилофи мунофиқон), итоъат мекунад. Аллоҳтаъоло чунин тоифаро ба зудӣ дар дунё ва охираат таҳти сояи раҳмату файзи неъматҳои Худ қарор медиҳад. Зеро Аллоҳтаъоло дар ҳама кор ғолиб аст. Шахсе Ӯро итоъат кунад, ҳаргиз мағлуб намешавад ва касе ба Ӯ осӣ (гӯнаҳгор) шавад, хор мегардад. Ваъдаи Аллоҳтаъоло ҳатман иҷрошавандааст. Анҷоми ҳама корҳо бинобар тақозои ҳикмати Ӯст. Аллоҳтаъоло дар иҷрои ваъдаи Худ оҷиз нест.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسْكَنٍ طَيِّبَةٍ فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ

أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

Ваъадаллоҳу-л-муъминина ва-л-муъминāti чаннāтин
таҷри миң таҳтиҳа-л анҳāру холидина фиҳā ва масāкина

таъййибатай фӣ ҷаннаъти њадн. Ва риъвāну-м миналлоҳи акбар. 3̣āлика ҳува-л-фавзу-л-њаъим. 72.

72. Аллоҳ мардони муъмин ва занони муъминаро ҷаннатҳоеро, ки аз зери онҳо ҷӯйҳо ҷорӣ аст, дар ҳоле ки дар он ҷовидон бошанд ва (низ) масканҳои покиза дар богҳои ҳамешапоянда ваъда кардааст. Ва хушнудии Аллоҳ аз ҳама чиз бузургтар аст, ин аст комёбии бузург.

Ҷаннатро аз он сабаби Ҷаннат гӯянд, ки мақоми ризои Худост. Ризогии Аллоҳтаъоло аз тамоми неъматҳои дунявӣ ва ухравӣ бузургтар аст. Агар барои мунофиқону кофирон Ҷаҳаннам интизор бошад, барои муъмину муъминаҳо аҷойиб Ҷаннате, ки доимо аз зери дарахтони он обҳо равонанд, интизор аст. Агар кофирону мунофиқон дар азоби абадӣ бошанд, барои муъминону муъминаҳо Ҷаннати доимӣ ва ҷойҳои покиза барои истиқоматии ҳамешагии онҳо интизор аст. Ин қадар дараҷаҳое, ки ба муъминҳову муъминаҳо дода шуд, ҳоло, қисме аз мукофотҳост. Аз ҳама мукофоти бузурге, ки ба онҳо дода мешавад, ин ризогии Аллоҳтаъолост. Яъне Аллоҳ аз онҳо розист ва ризогии Аллоҳтаъоло чунон бузург аст, ки инсон онро сифат карда наметавонад. Ин аст комёбии бузург ва бурди фоидаовар барои муъминмардҳо ва муъминазанҳо.

Дар шаъни Ҷаннат ҳадисҳои бисёр аст. Аз он ҷумла, бо ривояти Имом Молик (р) аз Абӯсаъиди Худрӣ (р) ривоят шудааст, ки Аллоҳтаъоло ба аҳли Ҷаннат мегӯяд: **“Эй аҳли Ҷаннат!”** Онҳо дар ҷавоб, лаббайк мегӯянд. Пас Аллоҳ мегӯяд: **“Оё розӣ шудед?”** Онҳо дар посух мегӯянд: “Парвардигоро, Ту моро бо неъматҳои Худ ниҳоят сарфароз гардонидӣ, чаро шод набошем, ҳол он ки он чи ба мо додаӣ, ба ҳеҷ касе аз халқи худ надодӣ.” Боз Худованд мефармояд: **“Ман ба шумо аз ин ҳам беҳтарашро медиҳам.”** Аҳли Ҷаннат мегӯянд: “Оё аз ин неъматҳо боз беҳтар чи бошад?” Худованд мегӯяд: **“Розигии доими Худро барои шумо нозил мекунам, дигар шумо ҳаргиз андӯҳгин намешавед.”**

Худовандо, ин неъматҳои бузурги худро барои ҷамиъи муъминмардону муъминаҳо каромат фармо. Омин! Ё Раббал оламин.

Бояд Расулуллоҳ (с) бо аҳли куфр ва бо мунофиқон дар кадом муносибат бошад? Ин масъала дар ояти зер баён мешавад.

يَأْتِيهَا النَّبِيُّ جَهْدِ الْكُفَّارِ وَالْمُنَافِقِينَ وَأَغْلَظَ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَهُمْ

جَهَنَّمُ وَيَسَّرَ الْمَصِيرُ

**Йӓ айюҳа-н-набийю қӓҳиди-л-куффӓра ва-л мунафиқина
ваглуӓ ӓалайҳим. Ва маъвӓҳум Ӓаҳаннамӯ ва биъса-л-
маъир. 73.**

**73. Эӓ Пайгамбар, бо кофирон ва бо мунофиқон набард кун ва бар
онҳо дурушти кун. Ва ҷои онҳо Дузах аст. Ва ҷӣ бад аст
бозгашт ба он!**

Калимаи «ҷиҳод» дар луғат ба маънои кӯшиши ҷиддӣ буда, дар истилоҳ ба маънои ҷиҳод бо нафс (ҷон), бо мол ё бо ҳарду ва ё алайҳи хоҳишхӯй бади нафс истифода мешавад, хоҳ бо силоҳ бошаду хоҳ бо қалам ва хоҳ бо забон. Умуман бо маънои васеъаш мубориза аст барои нест кардани нобаробариҳо ва корҳои нописанд. Худованд Набии Худ (с)-ро дар ин оят амр кардааст, ки бо кофирон бо шамшер ва бо мунофиқон бо ҳуҷҷату бурҳон ҷиҳод кун ва бар онҳо хашм гир, зеро бозгашти онҳо ба сӯйи Ӓаҳаннам аниқ аст. Ӓаҳаннам сарнавишти бадест барои бозгашти онҳо. Маълум аст, ки тарзи ҷиҳод бо куффор мусаллаҳона аст. Аммо ҷиҳоди бо мунофиқон мисли ҷиҳоди бо куффор нест. Зеро Пайғамбар (с) бо мунофиқон, ки дар зоҳир мусалмон ва байни мусалмонон гашту гузор доштанд, ҳеҷ вақт ҷиҳоди мусаллаҳона надоштанд. Агар саҳобае меҳост гардани баъзе аз онҳоро занад, Расулulloҳ (с) аз рӯйи меҳрубоние, ки доштанд, ба зоҳир менигаристанду мегуфтанд: **“Монед! То мардум нагуянд, онҳо шарикони худро низ кушта истодаанд.”** Ӓоло аз ин оят маълум мешавад, ки бо мунофиқони он замон муъомилаи нарм гузаштааст. Яъне мунофиқонро барои нифоқашон бо ҳуҷҷат бо тарзи ҷиҳоди забонӣ мазаммату сарзаниш ва таҳдиду расво кардан мумкин аст. Агар рафту мунофиқон роҳи ҳақро бо нармӣ нафаҳманду алайҳи мусалмонон нифоқашонро зоҳир кунанд (бо ривояти ибни Ӓарири Табарӣ), ҷиҳоди мусаллаҳона алайҳи онҳо лозим аст.

Ояти зер баъзе рафтори номатлуби мунофиқонро ошкор сохтааст.

تَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ
 اِسْلَامِهِمْ وَهُمْ اَوْ بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوا اِلَّا اَنْ اَغْنَاهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ
 مِنْ فَضْلِهِ ۚ فَاِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَاِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ عَذَابًا
 اَلِيْمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْاَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيْرٍ ﴿٧٤﴾

**Яҳлифуна биллаҳи ма қолу ва лақад қолу калимата-
 л-куфри ва кафару баъда исламиҳим ва ҳамму би ма лам
 яналу. Ва ма нақаму илла ан агнаҳумуллоҳу ва расулуху
 мин фазлиҳ. Фа ий ятубу яку хайра-л лаҳум. Ва ий
 ятаваллава юъаззибҳумуллоҳу ъазъабан алиман фи-д-
 дунйа ва-л-аҳираҳ. Ва ма лаҳум фи-л-арзи ми-в валийи-в
 ва ла наси́р. 74.**

74. Бо Аллоҳ қасам меҳӯранд, ки (он хабаре, ки ба ту расидааст) нагуфтаанд. Ҳол он ки дар ҳақиқат калимаи куфрро гуфтаанд ва баъди исломи худ кофир шуданд ва қореро (ба ҷони Расулulloҳ (с) қасд) карданд, ки онро наёфтанд. Ва ба айб ҷуи барнахостанд, магар ин ки Аллоҳ ва Расули ӯ аз фазли Ӯ онҳоро тавонгар гардонид. Пас, агар тавба кунанд, барои онҳо беҳтар бошад. Агар аз тавба рӯ гардонанд, Аллоҳ онҳоро дар дунё ва охира азоби дарднок диҳад. Ва дар Замин барои онҳо ҳеч дӯст ва ҳеч мададгоре набошад.

Дар сабаби нузули ояти мазкур ҳар гуна ривоятҳои қобили қабулро дидан мумкин. Масалан, соҳиби тафсири «Сафвату-тафосир» бо ривояти Қатода (р) сабаби нузули ин оятро сардори мунофиқон Абдуллоҳ ибни Убай ибни Салуло донистааст. Вақто ки касе аз қабилаи Ҷухан бо марде аз Ансор дар ҷанг шуд, Ҷуханӣ бар Ансорӣ ғолиб гардид, дар он асно ибни Салул хитоб ба ансориҳо карда гуфт, ки эй ансориҳо оё бародари худро ёрӣ намедихед? Ба Аллоҳ қасам, муносибати мо ва Муҳаммад, ҷуноне ки гуфтаанд, ба мақоли «сагатро фарбеҳ кунӣ, худатро меҳӯрад», монанд аст. Агар мо ба Мадина расем, албатта, мо азизон ин хоршудагонро аз шаҳри худ берун мекунем. Бо ин суҳанҳо куфри

худро зоҳир кард. Чун ин хабар ба Расулulloҳ (с) расид, ӯро назди худ хонд ва аз ӯ пурсид. Ӯ дар посух гуфт: “Валлоҳи қасам, ман ин суханро нагуфтам.” Ӯ Ҳамон ояти мазкур нозил шуд.

Бо ривояти Имом Аҳмад (р) аз Абӯ Туфайл (р) сабаби нузули ояти мазкурро чунин гуфтаанд: «Вақто ки Расулulloҳ (с) аз ғазои Табук бозгаштанд, ба қорзани худ гуфтанд, то қор занад, ки Расулulloҳ (с) бо роҳи боло меравад, ҳеҷ кас ба ин роҳ наравад (мақсад то мунофиқони дар ин роҳ буда байни муҷоҳидон омехта нашаванд). Дар воқеъ, ду нафар Расулulloҳ (с)-ро ҳамроҳӣ мекард, яке Ҳузайфа, (р), ки маҳори шутури Расулulloҳ (с)-ро дар ихтиёр дошт, дигаре Аммор (р) буд, ки аз қафо шутурро меронд. Нохост гурӯҳе аз мунофиқон, тақрибан зиёда аз 12-нафар аспсавору ниқобпӯш дар сурати роҳзан ба сӯяшон асп тозонданд. Амморро гирифтани шуданд, локин Аммор ба рӯи аспҳои онҳо заду онҳоро ба қафо гардонид. Расулulloҳ (с) ба Ҳузайфа (р) гуфтанд: **“Уштурро каш, уштурро каш!”** Худашон аз уштур дар ҳол фароманданд, чун Аммор (р) гашта омаданд, Расулulloҳ (с) ба ӯ гуфтанд. **“Эй Аммор, онҳоро шинохтӣ?”** Аммор (р) гуфтанд: «Аллоҳ ва Расули Ӯ медонанд. Ҳамаро аспсавору рӯи ниқобпӯш дидам, ҳеҷ якеро нашинохтам». Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Онҳо мехостанд маро шутурсавор ба макони хавф баранду (бо рамондани шутур) дар он тела диҳанд ва номи чанде аз онҳоро гуфтанд.”** Хулоса, мунофиқони он асп омода буданд, ки ҳатто ба қони Расулulloҳ (с) сӯйиқасд кунанд.

Локин бо фазли Худованди мутаъол онҳо ба нияти нопокашон нарасиданд. Ҳоло ояти мазкур чун ояти қаблӣ сухан аз мунофиқон оғоз карда, пардари аз рӯи амалҳои нангинашон бардошта гуфтааст, ки мунофиқон касоне ҳастанд, ки суханҳои куфрро дар шаъни Расулulloҳ (с) мегӯянд ва амалҳои куфрро низ мекунанд ва аз дин мебароянду худро кофир месозанд. Боз бардурӯғ савганд ёд мекунанд, ки мо ҳаргиз чунин суханро дар шаъни Расулulloҳ (с) нагуфтаему он амалҳоро накардаем. Ҳол он ки қарданду гуфтанд.

Агарчи исломи онҳо зоҳир буд, бо ин ҳам қаноъат накарда, бо гуфтани калимаҳои куфр ва эҷоди амалҳои куфр, гӯё баъди мусалмон шуданашон ба куфр баргаштанд. Мунофиқон хостанд дар он торикии шаб Расулulloҳ (с)-и дар шутур саворро ба назди қаре баранд ва уштурро аз ҳар тараф рамонанд, то уштур дар он қар парадӯ бо ҳамин Расулulloҳ (с) аз байн равад. Мунофиқон аз

Ислому мусалмонон чи зиёну чи айб диданд, ки ба онҳо ин қадар душман шуданд? Оё айби Ислом ҳамин аст, ки он фақирон бо мусалмонҳо ҳамроҳ шуданду Аллоҳ аз фазлу марҳамати Худ ва бо хизмати Расулуллоҳ (с) онҳоро аз қашшоқӣ берун кашиду соҳиби неъматӣ фаровон сохт? Онҳо ба ҷойи сипосгузорӣ чаро аз Расулуллоҳ (с) интиқом гирифтани шуданд? Давоми оят роҳи ошӣ ва дари тавбаро барои бозгашти онҳо кушода гуфтааст, ки агар онҳо аз чунин гуноҳи нангин боз гашта тавба кунанд, гуноҳҳои гузаштаи онҳо бахшида мешавад, роҳи некбахтии дунё ва охират барои онҳо кушода мегардад. Ин барои онҳо беҳтар аст. Агар онҳо аз тавба рӯ гардонанд ва мунофиқии худро идома диҳанд, муқаррар аст, ки Аллоҳтаъоло мунофиқ будани онҳоро ошкор мекунад. Онҳо дар ҳамин дунё расову шарманда мешаванд ва дар охират ба азоби алампнок ҷазояшон медиҳад. Онҳо дигар аз ин гуна хорӣ халос намешаванд. Зеро онҳо дигар ҳеҷ ёрирасоне надоранд, ки ба кӯмаки онҳо шитобад ва ҳам барои онҳо ҳеҷ ғоиде нест.

﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِىْ اٰتٰنَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ

مِنَ الصّٰلِحِيْنَ﴾

✽ **Ва минҳумм ман ʿаҳдадаллоҳа лаин ātānā миғ фазлиҳи ла нассаддақанна ва ланакунанна мина-с-солиҳин. 75.**

75. Ва аз онҳо касоне ҳастанд, ки (чун Саълаба) ба Аллоҳ паймон бастанд: «Агар ба мо аз фазли Худ бидиҳад, албатта, садақа (зақот) диҳем ва албатта, аз некӯкорон бошем».

﴿فَلَمَّآ اٰتٰهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ خَلُّوْا بِهٖ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُّعْرِضُوْنَ﴾

Фа ламма ātāхум-м миғ фазлиҳи бахилу биҳи ва тавалла-в ва ҳум-м муъризу. 76.

76. Пас, чун Аллоҳ онҳоро аз фазли Хеш (молу давлат) бидод, ба он бӯхл карданд ва онҳо (аз адои зақот) эътирозкунон рӯй гардонданд.

فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِم إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَآ أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ

وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾

Фа аъқабаҳум нифақан фи қулу̀биҳум илā явми ялқавнаҳу̀
би mā ахлафуллоҳа mā ваъадуҳу ва би mā кану̀
якзибу̀н.77.

77. Пас, Аллоҳ оқибати ҳоли онҳоро бисохт ва то рӯзе, ки ба Вай мулоқот кунанд, ба сабаби он чӣ бо Худо ваъда карда буданду хилоф карданд ва ба сабаби он, ки дурӯғ мегуфтанд, дар дилҳои онҳо нифокро ҷой кард.

Муфасссирони киром сабаби нузули ин се оятро дар шаъни яке аз аҳли Мадина Саълаба ибни Ҳотиб донистаанд. Аз мазмуни ин оятҳо бармеояд, ки мунофиқон меҳостанд на танҳо мусалмонон ва Расули Акрам (с)-ро балки Аллоҳро низ фиреб диҳанд. Аллоҳтаъоло дар ин оятҳо аз одати ғайриинсонии мунофиқон хабар дода гуфтааст, ки аз ҷумлаи мунофиқон шахсоне ҳастанд, ки бо Аллоҳ аҳд баста мегӯянд: «Агар Аллоҳтаъоло моро аз фазли Худ тавонгар гардонад, аз моли худ дар роҳи Ё ба фуқаро садақа медиҳем, амали хайр мекунему худро аз ҷумлаи солеҳон мегардонем». Ин суҳанро замоне гуфтанд, ки дасташон аз моли дунё ҳолӣ буд ва ҳеҷ чиз надоштанду муҳтоҷ буданд. Вақто ки Аллоҳтаъоло ризқу рӯзии онҳоро фаровон сохту аз фазли Худ онҳоро тавонгар гардонид, дар аҳди худ устувор намонда, дар сарфи мол бахилӣ карданду аз тоъати Аллоҳ ва Расули Ё (с) эътирозкунон сар печиданд. На ба фуқаро кӯмак расониданду на дар роҳи хайр чизеро садақа карданд, ҳатто закоти молашонро ҳам надоданд. Натиҷае, ки бо Худо аҳд бастанду хилофу дурӯғ гуфта мунофиқ шуданд, он шуд, ки то рӯзе ки онҳо бо Аллоҳ рӯбарӯ мешаванд, дар дили онҳо мунофиқӣ реша медавонд. То ҳастанд, мунофиқию гуноҳи худро зиёд мекунанд ва рӯзи қиёмат ба азоби шадид дучор хоҳанд шуд. Ояти зер онҳоро мавриди сарзаниш қарор дода гуфтааст, ки...

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾

**Алам яъламӯ анналлоҳа яъламу сиррахум ва наҷвāхум
ва анналлоҳа Ъаллāму-л-ғуйӯб. 78.**

*78. Оё надонистанд, ки ҳаройина, Аллоҳ сухани пинҳонӣ ва роз
гуфтани онҳоро медонад ва он, ки Аллоҳ нек донандаи гайбҳост.*

Ояти мазкур, қатъи назар аз замону макон, ҳолати умумии мунофиқонро сифат карда гуфтааст, ки мунофиқон дар зоҳир даъвои муъминӣ доранду лофи мусалмонӣ мезананд ва дар ботин куфрашонро пинҳон нигоҳ медоранд. Оё онҳо фикру хаёл намеkunанд, ки зоҳиру ботинашон ва алайҳи мусалмонон бо ҳам дар ғӯши ҳамдигар сухани пинҳон гуфтани онҳоро Аллоҳ медонад? Оё надонистанд, ки аз махфикориҳои онҳо, ки алайҳи Пайғамбар (с) ва ёрони ӯ (с) меkunанду таъна мезананд, Худованд бохабар аст?

ҚИССАИ САЪЛАБА

Он Саълабае, ки муфасссирон зери ин оятҳо ҳикоят кардаанд, аз нуқтаи назари соҳиби «Сафвату-т-тафосир» бо далел овардан аз «Асбоби нузул» ғайри Саълаба ибни Ҳотиб аст. Зеро Саълаба ибни Ҳотиб (р) аз ҷумлаи аҳли тақво буд ва аз гурӯҳи мунофиқон набуд. Сабаби нузули ин оятҳоро дар шаъни яке аз бошандагони Мадина бо номи Саълаба, ки ӯ аз касоне, ки дар сохтани масҷиди Зирор низ иштирок дошт, донистаанд. Ибни Ҷарири Табарӣ бо аснод аз Ибни Аббос (р) ва Ҳасан ва Қатода, аммо бо санади заъиф аз Аби Амоматаи Боҳилӣ таърихи Саълабаро чунин нақл кардаанд.

Рӯзе назди Расулаллоҳ (с) Саълаба омаду аз камбағалии худ шикоят карда гуфт: «Ё Расулаллоҳ (с), дуъо кунед, Аллоҳтаъоло ба ман моли дунё диҳад. Қасам ба Зоте, ки шуморо ба ҳақ фиристодааст, агар Ӯ таъоло ба ман мол диҳад, ба ҳар касе, ки аз моли ман ҳақ дорад, ҳаққашро медиҳам». Расулаллоҳ (с) гуфтанд: **«Вой бар ту эй Саълаба! Моли андаке, ки шукри онро адо карда метавонӣ, беҳтар аст аз моли бисёр, ки аз уҳдаи шукри он баромада наметавонӣ».** Локин Саълаба нашунид. Боз илтимос кард, ки дархости маро аз Худо пурсед! Дар охир Расулаллоҳ (с) дуъо карда гуфтанд: **«Худоё, ба Саълаба моли дунё ато кун!».**

Ровӣ мегӯяд: «Саълаба ба гӯсфандпарварӣ машғул шуд. Гӯсфандони ӯ дар андак вақт мисли ҳашароте, ки ба тезӣ афзоиш меёбад, бисёр шуд. Шароити Мадина барои парвариши гӯсфандони ӯ тангӣ кард. Саълаба ҳамроҳи онҳо ночор аз Мадина ба саҳро рафт. Боз ҳам гӯсфандони ӯ ҳамчунон зоид мешуданд. Ин раванд чунон рӯ ба афзоиш буд, ки Саълаба маҷбур шуд аз атрофи Мадина дуртар ба саҳро равад. Хулоса, ӯ бо гӯсфандони бисёри худ чунон овора буд, ки на ба намози ҷумъа ҳозир шуда метавонисту на ба намози ҷаноза. Расулуллоҳ (с) барои ӯ мегуфт: **«Эй вой бар Саълаба, эй вой бар Саълаба».**

Сипас Аллоҳтаъоло ояти «Аз молҳои онҳо садақа гиред»-ро нозил кард. Яъне ояте, ки ба фарзияти закот далолат мекунад, аз тарафи Аллоҳ нозил шуд. Расулуллоҳ (с) ду нафарро фармуд, то закоти атрофро ҷамъоварӣ кунанд, ки яке аз онҳо аз қабилаи Ҷуҳайния ва дигарашон аз қабилаи Салим буданд. Онҳо бо гувоҳномае, ки аз Расулуллоҳ (с) дар даст доштанд, ба ҷамъовариҳои моли закоти мардум пардохтанд ва назди Саълаба ҳам рафтанд ва он мактуберо, ки аз Расулуллоҳ (с) дар даст доштанд, назди ӯ хонданд. Саълаба бошад аз шунидани ин гуна суханҳо бетоқат шуда гуфт: «Мо Исломо қабул кардем, то ин ки аз ҷизя додан озод шавем. Ин матлаби шумо ба ғайри ҷизя чизи дигар нест. Ҳоло шумо аз пайи кори худ шавед, ман фикр мекунам, баъди адои вазифаи худ ба назди ман оед!».

Аммо, бани Салима вақто ки шуниданд ҷамъкунандагони закот меоянд, ба дандонҳои уштурҳои худ нигариста аз ҳама беҳтарашро ҷудо карданд ва ин ду нафарро бо хурсандӣ интизор шуданд. Вақте, он ду нафар ҷудокардаи онҳоро диданд, ки беҳтарини молҳои онҳост, ба онҳо гуфтанд: «Ин хел уштурҳо барои адои закот додан воҷиб нест, мо инҳоро намегирем». Бани Салимиҳо бошанд мегуфтанд: «Илтимос, гиред мо инҳоро аз таҳти дил ба шумо дода истодаем, ҳамаи инро ба Расулуллоҳ (с) супоред!». Ахиран онҳо закотҳоро ҷамъ карда, бори дигар назди Саълаба рафтанд, ӯ бори дигар мактуби Расулуллоҳ (с)-ро хонда, боз гуфт: «Ин ба ғайри ҷизя чизи дигаре нест, шумо рафтан гиред, ҳоло ман фикр мекунам».

Бо ҳамин онҳо назди Расулуллоҳ (с) баргаштанд. Вақто ки Расулуллоҳ (с) вакилҳои худро диданд, ҳоло аз онҳо сухане нашунида гуфтанд: **«Вой бар Саълаба!».** Аммо барои бани Салим аз Аллоҳ баракат пурсон шуданд. Саълаба чи кард ва бани

Салима чӣ гуфтанд, он ду вакил ба Расулуллоҳ (с) расониданд. Ҳамоно ояти аввалӣ аз ин се оят нозил шуд ва шахсе назди Расулуллоҳ (с) аз хешовандони Саълаба ҳозир буд, чун ин суханҳоро шунид, бо шитоб назди Саълаба рафта- “Вой бар ҳоли ту “эй Саълаба! Аллоҳтаъоло барои ту ин гуна оятҳоро нозил кард”- гуфт. Чун Саълаба суханҳои хешованди худро шунид, бо шитоб омад, аз Расулуллоҳ (с) иҷозат пурсид, то закоти ӯро қабул кунанд.

Расулуллоҳ (с) дар ҷавоби сухани ӯ гуфт: **“Аллоҳтаъоло маро аз қабул кардани моли закоти ту манъ кардааст”**. Саълаба баъди шунидани ин сухан сари худро ба ҳар кучо мезад, бар сари худ хок мепошид. Локин ҳеҷ фоидае набуд. Расулуллоҳ (с) ба ӯ гуфт: **«Ту худат кардӣ, ман фармон додам, итоъат накардӣ»**.

Саълаба бо чашми гирёну чигари бирён ба манзили худ баргашт. То замоне ки Расулуллоҳ (с) дар ҳаёт буд, аз ӯ ҳеҷ чизро қабул накарданд. Чун замони хилофати Абӯбакри Сиддиқ шуд, закоти худро овард. Абӯбакр (р) ба ӯ гуфт: “Закоти туро Расулуллоҳ (с) қабул накарданд, ман чӣ хел қабул кунам?” Абӯбакри Сиддиқ ҳам то замоне ки дар ҳаёт буданд, аз Саълаба ҳеҷ моли закотро қабул накарданд. Чун ҳазрати Умар (р) халифа шуданд, Саълаба низ наздашон барои қабули моли закот илтимос кард. Умар (р) ба ӯ гуфтанд: “Молеро, ки Расулуллоҳ (с) ва Абӯбакр (р) қабул накарданд, ман чи хел қабул кунам?”. Баъди Умар (р) ҳазрати Усмон (р) халифа шуданд, ба ҳузури ӯ (р) ҳозир шуда, закоти моли маро қабул кунед гуфта илтимос кард. Усмон (р) ба ӯ гуфтанд: “Молеро, ки Расулуллоҳ (с), Абӯбакри Сиддиқ (р), Умар (р) қабул накарданд ман чӣ хел қабул кунам?”.

Саълаба замони хилофати Усмон (р) аз олам чашм пӯшид. Агар ба маънои ин ҳодиса амиқтар назар шавад, маълум мешавад, ки мусалмонон бо додани моли закот ба Аллоҳ наздиктар шавем гуфта ҳаракат мекунанду беҳтарини моли худро чун бани Салим ва зиёдтар ва сари вақт адо мекунанд. Аммо мунофиқон адои закотро чун ҷизя, ки аз куффор гирифта мешавад, мефаҳманд. Ҳоло ояти зер фикри нодурусти мунофиқонро дар ин хусус баён кардааст.

الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ
وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ

وَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

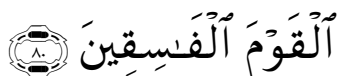
**Ал-лазӣна ялмизуна-л мути́таввиъӣна мина-л-муъминӣна
фи-с-садақоти ва-л-лазӣна лā яҷидуна иллā ҷуҳдаҳум фа
ясхаруна минҳум сахираллоҳу минҳум ва лаҳум ъазāбун
алӣм.79.**

**79. Ононе ки мусалмонони дар садақот рағбаткунандаро айб
мекунанд ва ононеро, ки намеёбанд, магар муздурии худро, пас ба
онҳо тамасхур мекунанд, Аллоҳ онҳоро бар тамасхурашон ҷазо
диҳад ва барои онҳо азоби дарддиҳандааст.**

Агар аз ҳодисаҳое, ки дар вақти нузули ин оят ба вуқӯъ пайвастанд, бохабар шавем, фаҳми мазмуни ояти мазкур барои мо осон мешавад. Ибни Ҷарири Табарӣ ва ибни Ҳиббон (р) аз Иқрима (р) чунин ривоят карданд, ки чун Расулуллоҳ (с) барои ғазои Табук омодагӣ медиданд ва ба мардум ишора карданд, то барои ёрии сарбозон садақот ҷамъ кунанд, ҳамоно Абдурахмон ибни Авф (р) чун довталаб чаҳор ҳазор (танга ё тилло) ҳозир карда гуфтанд: «Эй Расули Аллоҳ! Ҳамоно моли ман ҳашт ҳазор буд, нимаширо овардам ва ними дигарашро боқӣ гузоштам». Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **«Аллоҳтаъоло дар ҳардуи он барака ато кунад»**. Абӣ Ақим ном шахс бо ихтиёри худ як соъ (3,6 кг) хурмо оварда гуфт: «Эй Расули Аллоҳ! Ҳамагӣ ду соъ хурмо пайдо кардам, як соъашро ба Аллоҳ қарз медиҳам ва як соъашро ба аҳлу аёлам.» Мунофиқон айб гирифта ўро масҳара карда гуфтанд: «Маълум аст, ки Абдурахмон ибни Авф ин қадар пули калонро барои риё дод. Магар Аллоҳ ва Расули Ў ба як соъу ним соъи хурмо муҳтоҷанд?» Хулоса, саҳобагони киром кам ё бисёр садақот медоданд, локин аз маломати мунофиқон халосӣ надоштанд. Ҳамоно ояти мазкур нозил шуд ва шадидан онҳоро таҳдид карда гуфт, ки мусулмонон аз дастранҷи хеш мол пайдо мекунанду, хоҳ кам хоҳ зиёд, дар роҳи Аллоҳ садақа медиҳанд, агар касе онҳоро масҳара кунад, Худо ўро масҳара мекунад. Яъне Худованд чунин шахсони

масхаракунандаро дар баробари тамасхурашон дар ҳамин дунё хору расво мегардонад ва ҷазояшро медиҳад ва дар охират барои онҳо азоби аламноки Ҷаҳаннам омодааст. Зеро онҳо то дараҷае вайрон шудаанд, ки дигар ислоҳи кори онҳо номумкин аст. Ҳатто барои онҳо Пайғамбар (с), чуноне ки ояти зер ишора дорад, истиғфор гӯяд ҳам, гуноҳи онҳо мавриди афви Парвардигор қарор намегирад. Наъзу биллоҳ.

أَسْتَغْفِرُ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

Истағфир лаҳум ав лā тастағфир лаҳум ин тастағфир лаҳум сабъина марратан фала-й яғфираллоҳу лаҳум. 3āлика би аннаҳум кафару биллāҳи ва расулиҳ. Валлоҳу лā яҳди-л-қавма-л фāсиқин. 80.

80. Барои онҳо омӯрзиш талаб кунӣ ё барои онҳо омӯрзиш талаб нақунӣ (баробар аст), агар барои онҳо ҳафтад бор омӯрзиш хоҳӣ, ҳаргиз Аллоҳ онҳоро наёмурзад. Ин ба сабаби он аст, ки онҳо ба Аллоҳ ва Расули Ӯ кофир шуданд. Ва Аллоҳ гуруҳи фосиқонро ҳидоят намекунад.

Ояти мазкур барои мунофиқҳо таҳдиди шадид ва хитобе ба Расулуллоҳ (с) буда, гуфтааст, ки мунофиқон инсонхое нестанд, ки гуноҳони онҳо омӯрида шавад. Чи барои онҳо истиғфор талаб кунӣ ё нақунӣ, ҳатто барои онҳо ҳафтад (беҳисоб) бор омӯрзиш талаб кунӣ ҳам, ҳаргиз онҳоро Худо намебахшад. Зеро онҳо Худо ва Пайғамбараш (с)-ро инкор доранд, роҳи куфрро пеш гирифтаанд, дар ҷустуҷӯи ҳақиқат қадам намебардоранд, меҳаҳанд ҳамеша дар фисқу фасоди худ боқӣ монанд. Худованд ин гуна қавми фосиқшударо ба роҳи рост ҳидоят намекунад. Шаъбӣ ривоят кардааст ки вақте Абдуллоҳ ибни Салули мунофиқ дар ҳолати эҳтизори марг (ҷон супоридан) қарор гирифт, писари ӯ назди Расулуллоҳ (с) омад ва гуфт: “Падари ман дар ҳолати ҷон супоридан қарор дорад, меҳаҳам шумо ҳозир шавед ва ҷанозаи

ӯро низ хонед.” Расулуллоҳ (с) ба ӯ гуфт: “Чӣ ном дорӣ?” Ӯ гуфт: «Ҳабоб ибни Абдуллоҳ». Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **«Ҳоло номи ту Абдуллоҳ ибни Абдуллоҳ аст, зеро ал-Ҳабоб номи шайтон аст»**. Бо ҳамин Расулуллоҳ (с) болои сари ӯ ҳозир шуданд, ҳоло рамаке дар тани ӯ боқӣ буд, пераҳани мубораки худро ба ӯ пӯшониданд ва намози ҷанозаи ӯро хонданд. Дигар ровиён то ин ҷо ривоят карда, дар идомаи ин ҳодиса гуфтаанд, ки вақто Расулуллоҳ (с) хост ҷанозаи ӯро хонад, ҳазрати Умар (р) ба ӯ (с) гуфт: “Эй Пайғамбари Аллоҳ, ӯ касе буд, ки аз ӯ ранҷҳо мекашидем, ҳамвора ӯ байрақбардори куфру нифоқ буд, оё Худо нагуфтааст: «Барои онҳо омӯрзиш талаб кунӣ ё барои онҳо омӯрзиш талаб накунӣ (баробар аст). Агар барои онҳо ҳафтад бор омӯрзиш хоҳӣ, ҳаргиз Аллоҳ онҳоро наёмурзад». Пайғамбар гуфтанд: **«Эй Умар, Худованд моро аз истиғфор гуфтан боз надоштааст, маро дар ин роҳ озод гузоштааст, ки омӯрзиш хоҳам ё нахоҳам. Аммо бахшидан кори Худост. Агар истиғфори ман ба онҳо нафъ надиҳад, мумкин аст, ки ба дигарон нафъ расонад»**.

Тибқи ривояти Имом Бухорӣ Пайғамбар (с) фармудаанд: **“Агар медонистам, ки ҳафтад бор истиғфор кунам, вайро мебахшанд, аз ҳафтад бор зиёдтар истиғфор мегуфтам.”** Дар охир, дар ояти 84-уми ҳамин сура, то ин ки мунофиқон мағруру мусалмонон дилшикаста нашаванд, наҳйи (манъи) Аллоҳтаоло ошкоро нозил шуд. Аз ин баъд Расулуллоҳ (с) бар ҳеҷ мунофиқе ҷаноза нахонданд. Ояти зер аз касоне, ки аз ғазои Табук қафонишинӣ карданд, сухан мекунад, ки онҳо дар ҳақиқат мунофиқ буданд.

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا

بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ

جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ

**Фариҳа-л-мухаллафуна би мақъадиҳим хилāфа
расулиллāхи ва карихӯ ай юҷāҳиду би амвāлиҳим ва
анфусиҳим фи сабилиллāхи ва қолу лā танфиру фи-л-**

**ҳарр. Қул нāру Ҷаҳаннама ашадду ҳарро. Лав кāну
яфқахун. 81.**

81. Бозмондагон бар хилофи Пайгамбари Худо бо нишастани хеш шодмон шуданд ва наописанд доштанд, ки дар роҳи Худо бо молҳои худ ва бо қонҳои худ набард кунанд ва (ба якдигар) гуфтанд: «Берун маравед дар ин гармо». Бигӯ: «Агар бошанд, ки бифаҳманд, оташи Ҷаҳаннам дар гармӣ сахттар аст».

Ояти мазкур гуфтору рафтор ва афкори мунофиқонро, (то ин ки мусалмонҳо онҳоро ба ҳубӣ шиносанду зери таъсири нақшаҳои шуми онҳо қарор нагиранд) баён кардааст. Дар оғоз гуфтааст, ки чун Расулulloҳ (с) мардумро ба ғазои Табук даъват кард, мунофиқон бо гумони худ хурсанд аз он буданд, ки бо узрҳои бардурӯғ ба ғазо нарафтанду дар хонаҳои худ нишаста аз хатарҳо саломат монданд. Ҳол он ки шахси мусалмон дар чунин қорҳои пуршараф на ин ки даъватро интизор мешавад, балки довталаб аст. Дигар ин ки мунофиқон дар роҳи ризои Аллоҳ бо молу қон қиҳод кардану бо ифтихори бузург ба шаҳодат расиданро макрӯҳ ҳисобиданд. Онҳо бо ин ҳам қаноъат накарда, барои заъиф кардани иродаи мусалмонҳо ва дилсард кардани онҳо бо васвасаҳои шайтониҳои худ (бо мақсаде ки шарикони бисёр пайдо кунанду айби онҳо номатълум шавад,) ба мусалмонҳо гуфтанд, ки дар хонаҳои худ шинед! Дар ин тобистони сӯзон ва ҳавои гарм қиҳод барои шумо чӣ зарур аст?

Хулоса, дар ин ибодати пуршараф на ҳудашон иштирок карданд ва на хоистанд, ки дигарон ширкат кунанд. Дар охир Худованди таъоло барои радди онҳо Ҳабиби Худ (с)-ро фармуд, ки ба онҳо бигӯяд, ки эй мунофиқон! Аз ин гармии оддӣ, ки гоҳ ҳасту гоҳ не, мардумро матарсонед, то онҳо ба қиҳод раванд, аз ин дида оташи доимии Ҷаҳаннам, ки қойи бозгашти шумост, чандин қарат сӯзонтар аст. Агар шумо оқибати бади амали худро мефаҳмидед ва меҳостед, ки аз он худро яқсӯ кунед, ҳаво гарм ҳам бошад, албатта, ҳамроҳи Расулulloҳ (с) ба майдони қиҳод ҳозир мешудед. Мунофиқон нафаҳмиданд, ки бо шитоб аз реҷи тафсон ба оташи сӯзон (хурсандона) паноҳ бурдаанд. Дар асл қори онҳо, чуноне ки ояти зер ишора кардааст, сабаби хурсандӣ набуд, зеро Аллоҳтаъоло гуфтааст, ки ...

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

**Фа-л-язҳаку қалила-в ва-л-ябку касиран ҷазъам би ма кану
яксибун. 82.**

**82. Пас, ба ҷазои он чӣ мекарданд, бояд андак биханданд ва бисёр
бигирианд.**

Мунофиқон одатан дар ин дунё динро ҳамчун бозӣ ва тамасхур ба худ қабул кардаанд. Онҳо аксари вақти худро ба бозиву ханда мегузаронанд. Онҳо бовар надоранд, ки умри дунё андак аст. Чи қадаре дар ин дунё ханда кунанд, яқин аст, ки дар баробари гирияи доимие, ки дар қиёмат доранд, ҳеҷ аст. Бояд онҳо дар ивази он ҷазое, ки дар охират мебинанду доимо мегирянд, дар ҳамин дунё кам биханданд ва бисёр бигирианд.

Бо мунофиқони хилофкор баъди аз ғазо баргаштан чӣ гуна бояд муъомила карда шавад, ояти зер баён кардааст.

فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِّنْهُمْ فَاسْتَعِذْ نُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَّنْ
تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَن تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ

مَرَّةٍ فَأَقْعُدُوا مَعَ الْخُلَفَاءِ ﴿٨٣﴾

**Фаи-р раҷаъакаллоҳу илā тӯифати-м минҳум
фастаъзанука лил хуруҷи фа қул лан тахруҷу маъия
абада-в ва лан туқотилу маъия њадуввā. Иннакум
разитум би-л-қуъуди аввала марратин фақуду
маъа-л-хулифин. 83.**

**83. Пас, агар Аллоҳ ба сӯйи гурӯҳе аз онҳо туро бозорад, ки пас,
аз ту барои берун омадан дастур талабанд, бигӯ: «Ҳаргиз
ҳамроҳи ман берун нахоҳед омад ва ҳаргиз ҳамроҳи ман бо ҳеҷ
душмане ҷанг нахоҳед кард. Ҳаройина, (дар) бори аввал ба
нишастан ризо шудед, пас, (ҳоло) бо пасмондагон бинишнед!».**

Дар ин оят Аллоҳтаъоло Расули Худ (с)-ро амр кардааст, ки, агар Парвардигорат туро аз ғазои Табук ба сӯйи тоифаи мунофиқоне, ки ба ғазо даъват шуданду бе ягон узр ҳамроҳи ту

нарафтанд, бозгардонад ва онҳо барои ғазои дигар аз ту иҷозат пурсанд, (то ин ки ҳамроҳи ту ба ғазо раванд), ба онҳо бигӯ, ки аз ин баъд шумо ҳаргиз ҳамроҳи ман ба ягон ғазо намеравед. Шумо дигар шарафе надоред, ки ҳамроҳи ман бо душманони Худо бичангед. Зеро шумо касоне ҳастед, ки бори аввал ба чиҳод хонда шудед, аз шарафи чиҳоди аввал маҳрум шуда, ба нишастан дар хонаҳои худ розӣ гаштед. Ҳоло бошад, шумо чун занҳову кӯдакон ва шахсони барҷомонда, ки ба чиҳод рафта наметавонанд, дар хонаҳои худ нишинед. Аммо шахсоне, ки аз кардаи худ пушаймон шуда назди Расулуллоҳ (с) тавба карданд, аз ваъиди ин оят берунанд. Муфасссирон аз маънои калимаи «тоифатин» (гурӯҳе аз онҳо) истифода карда, онҳоро аз ин ваъид истисно донистаанд.

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّتَّ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ ۚ إِنَّهُمْ كَفَرُوا

بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ وَمَاتُوا وَهُمْ فَسِقُونَ

Ва лā тусалли ъалā аҳади-м минҳум-м мāта абада-в ва лā тақум ъалā қабриҳ. Иннаҳум кафару биллāҳи ва расулиҳи ва мātу ва ҳум фāсиқун. 84.

84. Ва бар ҳеҷ яке аз онҳо, ки бимурд, ҳаргиз намоз мағзор ва бар гӯри вай маист! Ба дурустӣ ки онҳо ба Аллоҳ ва Расули Ӯ кофир шуданд ва вақте ки мурданд, ҳоло ҳам онҳо фосиқ буданд.

Маълум аст, ки ҷанозаи касеро хондану то дафн шудан болои қабри ӯ истодану дуъо кардан, ҳурмат ва эъзози майит ҳисобида шудааст. Ин ҳурмати бузургро касе сазовор аст, ки муъмини ҳақиқӣ бошад. Одати Расулуллоҳ (с) он буд, ки вақте касе дафн мешуд, бар сари қабри ӯ меистоданд ва барояш дуъо мекарданд. Вале дар ин оят хондани ҷанозаи мунофиқон, болои қабри онҳо истодан ва дуъо кардан, аз ҷониби Аллоҳтаъоло манъ шуд. Яъне агар мунофиқе, ки то охир дар нифоқи худ пофишорӣ кунад, тавба накунад ва марги ӯ расад, муносибате, ки бо Абдуллоҳ ибни Салул шуд, бояд бо ӯ нашавад. Аз ин баъд чун Расулуллоҳ (с) ҷанозаеро хонданӣ мешуданд, шахсияти майитро мепурсиданд, ки дар зиндагиаш чӣ гуна кас буд. Агар майитро ситоиш мекарданд, ҷанозаи ӯро меҳонданд. Дар ғайри он ба наздикони майит мегуфтанд: **“Шумо донед ва маййитатон”**. Ҳамчунин Умар (р)

ва Ҳузайфа ибни Ямон (р) ҷанозаи шахси номаълумро намехонданд. Зеро Ҳузайфа (р) амини рози Расулulloҳ (с) буданд ва дақиқан мунофиқонро мешинохтанд.

Давоми ояти мазкур иллати бар мунофиқон ҷаноза нахонданро чунин шарҳ додааст, ки онҳо ба Худо ва Расули Ӯ (с) кофир шудаанд ва дар ҳолати фосиқӣ (бединӣ) ҷон супоридаанд.

Хулоса, ҷасади шахси фосиқ ва мунофиқ аз ҷаноза хондани мусалмонон баҳрае намебаранд, зеро ӯ худро аз шарафи чунин эъломи бузург маҳрум кардааст. Дар ҳадиси шариф омадааст: **“Ҳар касе барои гузаронидани намози ҷаноза бар маййите ҳозир шавад, барояш як қирот савоб (подош)дода мешавад. Ва ҳар касе то дафни майит бимонад, барояш ду қирот дода мешавад.”** Асҳоб аз Расулulloҳ (с) пурсиданд, ки он ду қирот чист? Фармуданд: **“Хурдтарини онҳо монанди кӯҳи Ухуд аст.”** Ҳамчунин дар ҳадиси шариф бо ривояти Усмон (р) роҷеъ ба фазилати истодан бар сари қабри муъмин омадааст: Чун Расули Аллоҳ (с) аз дафни майит фориғ мешуданд, бар сари қабраш меистоданд ва мефармуданд: **“Ҳоло барои бародаратон омӯрзиш бихоҳед ва барояш (дар он калимае, ки дар дунё дошт аз Аллоҳ) устуворӣ пурсон шавед, зеро ӯ ҳоло мавриди пурсиш қарор мегирад”.**

وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا

وَتَزَهَّقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ

Ва lā туъҷибка амвāлуҳум ва авлāдуҳум. Иннамā юрйдуллоҳу ай юъаззйбаҳум бихā фи-д-дунйā ва тазҳақа анфусуҳум ва ҳум кāфйрун. 85.

85. Ва на молҳои онҳо ва на фарзандони онҳо туро ба тааҷҷуб наёрад. Чуз ин нест, ки Аллоҳ мехоҳад онҳоро дар дунё уқубат кунад ва рӯҳи онҳо берун шавад ва ҳоло ҳам онҳо кофир бошанд.

Аз мазмуни оятҳои қаблӣ маълум шуд, ки мунофиқон аз раҳмати Худо дуранд. Пас, чаро Аллоҳтаъоло ин қадар неруи иқтисодӣ ва фарзандону дигар воситаҳоро дар ихтиёри онҳо қарор додааст? Ба ин савол дар ояти 55-уми ҳамин сура посух гуфта шуд. Ҳоло ояти мазкур бори дигар (валлоҳу аълам) таъкидан хитоб

ба Пайғамбар (с) намуда фармудааст, ки фаровонии молу ҳоли онҳо ва фарзандони бисёри онҳо ҳеҷ вақт набояд туро дар тааҷҷуб орад. Зеро тааҷҷуб ва ҳавас ба мунофиқоне, ки барои онҳо ҳама чиз муҳайёст, дар зоҳир ҳурмати онҳо ҳисобида шавад ҳам, локин дар асл онҳо сазовори ҳеҷ гуна ҳурмат нестанд. Дороии мунофиқон (ба хилофи фикри шахсоне, ки инсонро ба зоҳираш баҳо медиҳанд) дар ҳамин дунё барои онҳо азоб аст. Зеро тамоми қувва, ақлу заковат ва тамоми вақтҳои пурқиммати худро фақат барои пайдо кардани сарват сарф кардаанд. Дар ин амал на ҳаромро фарқ карданд ва на ҳалолро. Онҳо инсоф накарданд. Заррае ҳам бошад, барои ақлу фаросати худ бояд имкон диҳанд, то дар бораи пайдо кардани роҳи ҳидоят каме ҳам, бошад фикр кунанд. Агар онҳо хирад медоштанд, медонистанд, ки дар ҷамъ кардани ин дорой ҷойи хурсандӣ нест. Зеро Худованд хостааст, ки чунин касон дар ҳолате ҷон диҳанд, ки беимон бошанд.

وَإِذَا أَنْزَلَتْ سُورَةً أَنْ ءَامِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَعْذَنَكَ أُولُوا

الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ

Ва изъ унзилат суратун ан амину биллаҳи ва ҷаҳиду маъа расулиҳистаъзанака улу-л-тавли минҳум ва қолу зарна накум-м маъа-л-қоъидин. 86.

86. Ва чун сурае фуруд оварда шавад, ки «ба Аллоҳ имон оред ва ҷамроҳи Расули Ӯ набард кунед», соҳибони қувват аз ту дастур металабанду мегӯянд: «Бигзор моро, то бо нишастагон бошем!».

Тақрибан порча-порча шарҳи маънои ояти мазкур дар зимни эзоҳи оятҳои қаблӣ гузашт. Ҳоло мазмуни ин оят шояд ҷамъбасти онҳо, ё таъкиде аз онҳо бошад. Агар ба таърихи асри пурсаодати Расулulloҳ (с) назар шавад, гурӯҳе аз тавонгарон дар зоҳир мусалмон, аммо дар ботин кофир буданд. Онҳоро Худованд мунофиқ номидааст. Ҳатто, агар сурае барои ҷиҳод нозил мешуд ва барои маълум кардани имони онҳо дар роҳи ризои Аллоҳ ҷиҳод мефармуд, онҳо на ин ки лаббайк мегуфтанд, балки аз Расулulloҳ (с) иҷоза мехостанд, ки бигзор мо низ мисли шахсони хонанишин дар хонаҳои худ нишаста бошем. Шахсе даъвати Расулulloҳ (с)-ро иҷобат мекунад, ки имон дорад ва меҳодад дар роҳи ризои

Аллоҳ ва эъзози дини ҳақ ҳама машаққатҳоро бардошт кунад. Аммо шахси мунофиқ аз чунин корҳо бо ҳар гуна баҳона мегурезад. Ҳамин ки корҳо ҷо ба ҷо шуданд, ду даст бар синаи худ зада, худро муъмину мусалмон нишон медиҳад.

Ояти зер низ аз ҳоли мунофиқон сухан кардааст:

رَضُوا بِأَن يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا

يَفْقَهُونَ

Разӯ би ай якуну маъа-л-хавāлифи ва тубиъа ъалā қулӯбиҳим фаҳум лā яфқаҳун. 87.

87. Онҳо ба он розӣ шуданд, ки бо пасмондагон бошанд ва дар дилҳои онҳо муҳр ниҳода шуд, пас, онҳо намефаҳманд.

Ояти мазкур мунофиқонро зери маломату мазаммат қарор дода гуфтааст, ки онҳо аз сабаби куфру нифоқе, ки доштанд, ҳатто розӣ ҳам шуданд, ки ҳамчун занҳо ва мисли шахсони ба ҷиҳод ношоюму очиз, ки аз хонаҳои худ ба берун баромада наметавонанд, бимонанду ба ҷиҳод нараванд. Дар натиҷа, онҳо дар масъалаи куфру нифоқ ба ҷое расиданд, ки дар дилҳои онҳо муҳри ғафлат гузошта шуд, дигар онҳо фоидаҳои ҷиҳод ва итоъати Расул (с)-ро аз хилофкорию худ фарқ намекунанду намефаҳманд.

Ояти зер сифати шахсонеро, ки дар ҳама ҳолат акси мунофиқон рафтор мекунанд, баён кардааст.

لَكِن الرُّسُولُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ

وَأُولَئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Лакини-р-расулу ва-л-лазйна āману маъаҳу ҷāҳадӯ би амвāлиҳим ва анфусиҳим. Ва улāика лаҳуму-л-хайрот. Ва улāика ҳуму-л-муфлиҳун. 88.

88. Лекин Расул ва ононе ки бо ӯ имон оварданд, бо молҳои худ ва нафсҳои худ ҳамроҳи ӯ набард карданд, онҳо гурӯҳе ҳастанд, ки барои онҳо некиҳо муҳайёст ва онҳо ба мақсад расидагонанд.

Аллоҳтаъоло дар ин оят ба муъминони ростин сано хонда, гуфтааст, ки агар мунофиқон нахостанд ба ҷиҳод раванд, локин шахсони беҳтаре, чун Пайғамбар (с) ва касоне, ки ба ӯ (с) сидқан имон оварда буданд, дар сарфи молҳои худ бахили накарданд, онҳоро дар роҳи ризои Аллоҳ сарф карданду бо молу ҷони худ ҳамроҳи Расулulloҳ (с) ба ҷиҳод сафарбар шуданд. Дар натиҷа, хубиҳои моддиву маънавиро, чи дар дунё бо фирӯзӣ ва моли ғанимат ва чи дар охират бо Ҷаннату неъматҳои он, соҳиб шуданд. Ана ҳаминҳо гурӯҳи растагорону ба мақсадҳои худ расидагонанд. Худовандо, моро низ аз ин фазли бузург маҳрум нагардон.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ

Аъаддаллоҳу лаҳум ҷаннатин таҷри мин таҳтиҳа-л-анҳāру ҳолидин фиҳā. 3āлика-л-фавзу-л-ъазīm. 89.

89. Аллоҳ барои онҳо ҷаннатҳое, ки аз зери онҳо ҷуйҳо равон аст, дар ҳоле ки дар он ҷовидон бошанд, омода кардааст, ин аст ҳамон комёбии бузург.

Ояти мазкур он насибаеро, ки муҷоҳидони роҳи Аллоҳ соҳиб мешаванд, баён карда гуфтааст, ки Худованд барои онҳо дар охират ҷунон боғҳоеро омода кардааст, ки аз зери қасрҳо ва дарахтони он боғҳо наҳрҳои об равонанд. Онҳо дар он боғҳо ва қасрҳо ҳамеша мемонанд. Бурди бузург ҳамин аст. Дигар ҳеҷ хавфи кӯчидане барои онҳо нест.

Арабҳои атрофи Мадина низ ба ҷиҳод даъват шуда буданд, локин онҳо иштирок накарданд, ҳоло ояти зер аҳволи онҳоро баён мекунад.

وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ

وَرَسُولُهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٠﴾

Ва ҷаа-л-муъаззирӯна мина-л-аъроби ли юъзана лаҳум ва қаъада-л-лазӣна казабуллоҳа ва расулаҳ. Са юсибу-л-лазӣна кафару минҳум ѓазāбун алим. 90.

90. Ва узргӯяндагони аз саҳронишин омаданд, то барои онҳо иҷозат дода шавад ва ононе, ки ба Аллоҳ ва Расули Ӯ дурӯғ гуфтанд, бознишастанд. Зуд аст, ба онҳо (ва ба) он касоне ки кофир шуданд, азоби дарднок хоҳад расид.

Дар истилоҳи арабҳо арабҳои саҳронишиноро аъробӣ мегӯянд. Аз онҳо низ гурӯҳе буд, ки бардурӯғ узрҳо пеша оварда, ҳамроҳи Расулulloҳ (с), (чун мунофиқони Мадина бо ҳар хел баҳонаҳо) ба ғазои Табук нарафтанд. Ояти мазкур баъди баёни аҳволи мунофиқони Мадина аз аҳволи мунофиқони атрофи ин шаҳри муборак, хабар додааст.

Аъроб низ барои он ки ба ғазои Табук нараванд, назди Расулulloҳ (с) омаданду аз аёлмандии худ бар дурӯғ то ҷое узрҳо хостанд, ки Расулulloҳ (с) ба онҳо иҷозаи нарафтан доданд. Онҳо се гурӯҳ буданд:

Гурӯҳи якум касоне буданд, ки агарчи дар зоҳир узри воқеъӣ доштанд, локин агар узр ҳам намедоштанд, дар ботин нияти ба ҷиҳод рафтан надоштанд.

Гурӯҳи дувум касоне буданд, ки баръакси гурӯҳи аввал барои фирор аз ҷиҳод бар дурӯғ узурҳо метарошиданд.

Гурӯҳи севум, ки онҳо аз ду тоифаи аввал бадтаранд, на узре доштанд ва на барои узр гуфтан назди Расулulloҳ (с) меخواستанд заҳмате кашанд.

Хулоса, мунофиқони атрофи Мадина агарчи дар зоҳир мегуфтанд, ки мо ба Худо ва ба Расули Ӯ (с) имон дорему мусалмонем, вақт нишон дод, ки ин даъвоёшон дурӯғ будааст.

Ҷумлаи охир ваъиди шадид буда фармудааст, ки ба зудӣ барои касоне, ки кофиранду даъвои имон ба Худо ва Расули Ӯ (с) доранд, дар дунё ва охира азоби дарднок хоҳад расид.

Аз мазмуни оятҳои гузашта фаҳмида нашавад, ки бояд дар ҳама ғазоҳо иштирок карду узрдорӣ ба кор намеравад. На! Ҳоло ояти зер ба ин масъала равшанӣ меандозад.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ
مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ
مِنْ سَبِيلٍ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩١﴾

**Лайса ъала-з-зѹъафъи ва лā ъала-л-марзō ва лā ъала-л-
лазѹна лā ячидѹна мā юнфиқѹна ҳарачун изā насаҳѹ
лиллāҳи ва расулиҳ. Мā ъала-л-муҳсинина миѹ сабил.
Валлоҳу Ғафѹру-р Раҳѹм. 91.**

**91. На бар заѹифон ва на бар маризон ва на бар ононе ки чизеро
намеѹбанд, ки харч кунанд, чун Аллоҳ ва Расули Ёро некхоҳѹ
кунанд, гуноҳ нест (зеро онҳо накѹкоранд). Бар некѹкорон ҳеч
роҳи итоб нест ва Аллоҳ бахшоянда ва меҳрубон аст.**

Дар ояти мазкур ва ояти зер ҳукм барои шахсонест, ки барои маъзур (узрнок) буданашон метавонанд дар ҷиҳод ҳозир нашаванд. Онҳо ба ҷаҳор гурӯҳ тақсим шудаанд. Дар оғоз омадааст, ки агар шахсони заѹиф чун пирамардони солхӯрда ва шахсони дардманде, ки қуввати ҷиҳод ва бардоштани силоҳро надоранд, ҳатто сиёҳии лашкар шуда наметавонанд ва шахсони камбизоъате, ки васила ва таҷҳизоти лозимӣ дар ихтиёри онҳо нест, дар ҷиҳод иштирок наkunанд, барои онҳо ҳеч айбе ва гуноҳе нест. Фарзияти ҷиҳод аз онҳо соқит аст. Зеро Ислом инсонро аз тоқаташ зиёд мукаллаф нагардондааст. Локин давоми оят барои соқит шудани ҷиҳод аз ин се тоифа шарт гузоштааст. Онҳо ба шарт маъзур ҳисобида мешаванд, ки дар ин ҳолати ҳассос бепарво набованд, онҳо аввал ин, ки барои Аллоҳ ва Расули Ё (с) имону ихлос дошта бошанд ва мардуми дар ватан истодаро насиҳат кунанд, сари роҳи фитнаҳоро гиранд, бепарасторҳоро парасторӣ кунанд. Ва агар дигар корҳои муносибашон бударо иҷро кунанд, чунин шахсонро ояти мазкур муҳсинин (накѹкорон) номидааст. Касоне, ки дорои ин гуна сифат бошанд, агар дар ҷиҳод иштирок наkunанд, барои онҳо гуноҳе нест ва ҳеч кас роҳе намеѹбад, то онҳоро итоб, маломат ва ё айб гирад.

Дар охир барои афви ин се гурӯҳ ду сифати бузурги Аллоҳтаъоло зикр шуда, фармудааст, ки Аллоҳтаъоло ғафуру

рахим аст. Оре! Худованд ғафур (бахшанда) аст, узри чунин маъзурону нотавонҳоро мепазирад, зеро ӯ раҳим аст. Таклифу машаққату маҷбурияти гурӯҳи чаҳоруме, ки чиҳод аз онҳо соқит аст, дар ояти баъдӣ баён шудааст.

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ

عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿٩٢﴾

Ва лā ъала-л-лазӣна изā мā атавка ли таҳмилахум қулта лā ачиду мā аҳмиликум ъалайҳи тавалла-в ва аъюнухум тафйӯз мина-д дамъи ҳазанан аллā ячиду мā юнфиқун.92.

92. Ва нест гуноҳ бар ононе ки чун биёянд назди ту, то маркаб диҳӣ онҳоро, чун гуфтӣ: «Он чиро, ки шуморо бар он савор кунам, намеёбам», - бозгарданд дар ҳоле ки ашк аз чашиҷояшон аз рӯи ғам қорӣ бошад, бо ин, ки намеёбанд он чӣ харҷ кунанд.

Дар тафсири Қозӣ Байзовӣ, (с.230) омадааст: “Гурӯҳе аз ансориҳо иборат аз ҳафт нафар иродаи чиҳод карда ба роҳ баромаданд, локин ин роҳи дурро пиёда рафтан ба онҳо имкон набуд. Онҳо назди Расулulloҳ (с) омада гуфтанд: “Ё Расулаллоҳ (с), мо ҳеҷ чиз надорем, то ба чиҳод равем, магар ин ки маркабе бошад, то ба он савор равем!” Расулulloҳ (с), ба онҳо гуфт: “**Ҳоло назди ман ҳам маркабе нест, ки шуморо савори он гардонам.**” Онҳо бо як андӯҳи шадид ва бо чашмони пуробу дили реш аз сафари худ баргаштанд. «Ҳамоно ояти мазкур нозил шуд ва фармуд, ки касоне, ки аз нодории худ назди ту омаданд, ки моро низ маркабе деҳ, то ин ки ҳамроҳи ту ба ғазо равем, ту гуфтӣ, ки назди ман ҳам маркабе нест, то шуморо муҷаҳҳиз кунам ва онҳо ночор ашкрезон аз назди ту баргаштанд, муҳолифин нестанд, онҳо низ маъзуранд, ҳеҷ гуноҳе надоранд. Зеро аз ин гуна инсонҳо фарзияти чиҳод соқит аст».

Дар мазмуни ҳадиси шариф сифати ин гуна шахсоне, ки хоҳони чиҳод буданд, на аз худашон ва на аз Расулulloҳ (с), чизе барои муҷаҳҳаз шуданашон муяссар нашуд, чунин омадааст. Расулulloҳ (с) ба ёрони худ, ки дар чиҳод ҳамроҳи ӯ (с) ширкат доштанд гуфтанд: “**Ҳамоно, дар Мадина мардонеро бар ҷой гузоштед, ки ҳеҷ водiero шумо намегузаред ва ҳеҷ роҳеро**

шумо намеравед, магар ин ки дар подош бо шумо шариканд. Эшонро аз шарик шудан дар ҷиҳоди ҳамроҳи шумо узре боз доштааст”.

Хулоса, бар ин чаҳор гурӯҳе, ки дар ҳақиқат узр доштанд ва натавонистанд дар ҷиҳод ширкат кунанд, ҳеҷ гуноҳе нест. Ин мазмун дар сураи «Фатҳ», ояти 17 низ омадааст.

﴿ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَنتَظِرُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَن

يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

❖ **Иннама-с саби́лу ʔала-л-лази́на ястаъзину́нака ва ҳум агнийъъ. Раъу би ай якуну́ маъа-л-хавāлифи ва табаъаллоҳу ʔала қулу́биҳим фаҳум ла яъламун. 93.**

93. Бе шак, роҳи итоб бар ононе аст, ки аз ту узр мехоҳанд, ҳол он ки тавонгаронанд. Бар ин розӣ шуданд, ки бо (чун) занон пасмонда бошанд ва Аллоҳ бар дилҳои онҳо муҳр ниҳод, пас, онҳо намедонанд.

Худованд дар ин оят ҳоли гурӯҳи панҷумро, ки метавон онҳоро маломат кард, баён карда гуфтааст, ки ҷуз ин нест, ки роҳи итоб танҳо ба рӯйи касоне кушода шудааст, ки онҳо тавонгар буданд ва имконоти дар ҷиҳод иштирок карданро доштанд, локин розӣ шуданд чун занон дар хонаҳо нишинанд ва аз ту иҷозат талабиданд, ки ба ғазо нараванд. Ҳол он ки ҷиҳод барои онҳо фарз буд.

Барои ин гуна шахсоне, ки ор надоранд, давоми оят гуфтааст, ки Худованд дар дили онҳо муҳр ниҳодааст, ки онҳо дигар қудрати фикру андеша надоранд, то амали зиштро аз хуб, савобро аз гуноҳ, фоидаро аз зиён фарқ кунанду фаҳманд.

Хулосаи оятҳои оид ба ҷиҳоди фӣ саби́лиллоҳ (барои розигии Худо) чунин аст. Маълум шуд, ки баъди эълони ҷиҳоди ҳақиқӣ ягон фард дар канор монда наметавонад. Ҳатто нобинову лангу бемору пирон низ бояд бо тарафдории ҷиҳоду муҷоҳидин дар ақибгоҳ бо насиҳати мардум ва ба парастории бевазанҳо ятимон, киштукори зироъатҳо, дигар васоили ободии мулку диёр ва ёрии муҷоҳидон бояд машғул бошанд. Дар чунин сурат фарзияти ҷиҳод аз гардани

онҳо соқит мешавад. Ояти зер низ аз ҳилаҳи мунофиқон суҳан мекунад.

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ

لَكُمْ قَدْ نَبَأْنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ

تُرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾

Яътазируна илайкум изъ раҷаътум илайҳим. Қул лъ таътазиру лан-н-нуъмина лакум қад наббааналлоҳу мин ахбāрикум. Ва са яраллоҳу њамалакум ва расулуҳу с̣умма тураддунa илā Ъāлими-л-ғайби ва-ш-шаҳāдати фа юнаббикум би мā кунтум таъмалун. 94.

94. Ҳангоме ки ба сӯйи онҳо бозгардед, пеши шумо узр мегӯянд.

Бигӯ: «Узр мағӯед, ҳаргиз суҳани шуморо бовар намекунам, батаҳқиқ, Аллоҳ маро аз хабарҳои шумо огоҳ гардонид ва Аллоҳ ва фиристодаи Ё амали шуморо мебинад, пас, ба сӯйи Донои ниҳон ва ошкор бозгардонида мешавад, пас, шуморо ба он чӣ мекардед, огоҳ мегардонад».

Мунофиқон ҳамеша шароитро андоза карда, ба суди худ ҳаракат мекунад. Худованд хабар додааст, ки мунофиқон, чуноне ки ҳангоми рафтани он узрҳои бардурӯғ бофтанду ҳамроҳи шумо ба ҷанги Табук нарафтанд, ҳангоми аз ҷиҳод бо пирӯзӣ пас гаштани шумо, барои ин ки шуморо аз худ мутмаин созанд, аз иштирок накардани он ба шумо узр пешкаш мекунад. Худованд Ҳабиби худ (с)-ро амр кардааст, ки чун кор ба ин ҷо расид, ба онҳо бигӯ, ки шумо узр нагӯед. Мо ба ончи мегӯед, бовар надорем, тасдиқ ҳам намекунем. Ин ҳилаҳи шумо ғоидае надорад. Зеро Аллоҳтаъоло аз аҳволи шумо ва аз нифоқи шумо моро бо ваҳйи худ хабар додааст. Шумо -мунофиқон дурӯғгӯй ҳастед. Айни ҳол, Аллоҳ ва Расули Ё (с) аз ҳоли шумо воқиғанд. Дар оянда Аллоҳ ба рафтори шумо менигарад ва Расули Ё (с) ҳам. Оё шумо аз мунофиқии худ тавба мекунад, ё бар нифоқатон меистеду расвогии шумо назди ҳама ошкор мешавад. Локин хоҳед ё на, баъди мурданатон, албатта, ба сӯйи Аллоҳе, ки донои ошқору

ниҳон аст, бозмегардед. Аз ҳар коре, ки дар ин дунё кардаед, хоҳ хайр бошад ё шар, шуморо хабар медиҳад ва одилона ҷазои шуморо таъйин мекунад.

سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ إِذَا أُنْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لَتُعَرِّضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ

إِنَّهُمْ رَجَسٌ وَمَا وَلَهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾

Са яҳлифуна биллаҳи лакум изанқалабтум илайҳим ли туъризу ӯанҳум. Фа аъризу ӯанҳум. Иннаҳум ричс. Ва маъвāҳум Ҷаҳаннаму ҷазāам би ма кāну яксибун. 95.

95. Зуд аст, ки чун ба сӯйи онҳо бозгардед, барои шумо ба Аллоҳ қасам хӯранд, то аз (итоби) онҳо рӯ бигардонед. Пас, эъроз кунед аз онҳо. Ҳаройина, онҳо палиданд ва боишигоҳи онҳо барои ҷазои амалҳое, ки мекарданд, Ҷаҳаннам аст.

Дар ин оят ҳам Аллоҳтаъоло аз аҳволи мунофиқон хабар додааст, ки чун аз ғазои Табук боз ба назди онҳо гардед, ба зудӣ узрҳо метарошанд. Ин узр тарошиашон оддӣ набуда, балки таъкидан (то ки шумо аз онҳо розӣ бошед аз онҳо гузашт кунед) бо номи Аллоҳ қасамҳои бардурӯғ меҳӯранд. Локин Аллоҳтаъоло ба муъминон фармуд, ки аз чунин тоифа бипарҳезеду рӯгардон бошед. Ҳеҷ вақт барои чунин рафторашон розигии худро бо онҳо надихед. Фиреби қасамҳои онҳоро нахӯред. Бигзор, бар ончи ки аз куфру нифоқ ихтиёр кардаанд, боқӣ бимонанд. Бо ривояти Ибни Аббос (р): “Бар онҳо салом надихед ва сухан ҳам ба онҳо нагӯед, зеро зоҳиран чунин тоифа мисли ботинашон палид аст”. Бозгашту боишигоҳ ва ҷазои онҳо бо ин дурӯғашон Ҷаҳаннам аст, на ҷойи дигар! Ояти зер ин маъноро идома медиҳад.

تَحْلِفُونَ لَكُمْ لَتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَلَا يَرْضَىٰ

عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

Яҳлифуна лакум ли тарзāв ӯанҳум. Фа ин тарзāв ӯанҳум фа инналлоҳа лā ярзō ӯани-л-қавми-л-фāсиқин. 96.

96. Барои шумо, то, ки аз онҳо розӣ шавед, қасам меҳӯранд. Пас, агар шумо аз онҳо розӣ шавед, албатта, Аллоҳ аз қавме, ки фосиқанд, розӣ намешавад.

Асосан мунофиқон парвои ризои Аллоҳро надоранд. Ҳарчи қувват доранд, ҳаракат мекунанд, то бандагони ӯро розӣ кунанд. Онҳо дар ботин мусалмон набошанд ҳам, локин дар зоҳир ҳаракат мекунад, то худро мусалмони воқеӣ нишон диҳанд. Чуноне ки аз мазмуни оятҳои қаблӣ маълум шуд, мунофиқон аз Аллоҳ натарсида, бо узрҳои бардурӯғ, ҳамроҳи Расулулоҳ (с) ба ҷиҳод нарафтанд. Ба ҷойи ин ки назди Аллоҳ тавбаву тазарруъ кунанд, то шояд Аллоҳ тавбаи онҳоро қабул кунад, баръакс, то ки бандаҳои ӯро розӣ кунанду худро маъзур нишон диҳанд, назди бандаҳои ӯ бо қасам хӯрдани бардурӯғ узрҳо гуфтанд. Локин Худованд гуфтааст, ки агар шумо бо узр гуфтани мунофиқон аз онҳо розӣ шавед ҳам, розигии шумо ба онҳо ҳеҷ нафъе намерасонад. Зеро Аллоҳтаъоло аз онҳо розӣ нест. Мунофиқон мекушанд бо макру фиреб ва бо суҳанҳои ширин мардумро розӣ кунанд. Локин аз ин чӣ суд? Зеро дар борҳои илоҳӣ макр, фиреб ба роҳ намераваду Офаридгор аз онҳо ризо нест.

Баъзе аз муфасссирон дар шарҳи мазмуни ин оят навиштаанд: “Аз касе нифоқ маълум шавад, бояд ӯро насиҳат дод. Агар ба насиҳат қодир нест, ба шарте худро ба тағофул задан равост, ки дору гиру муҳаббат бо ӯ чун ба шахси мусалмон набошад”.

Аъроб ҳам қавми арабанд, лекин бодиянишинанд. Агар сокини шаҳр бошанд, онҳоро араб мегӯянд. Ҳоло ояти зер аз аҳволи аъроб суҳан мекунад.

الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ

عَلَى رَسُولِهِ ﷺ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾

Ал-аъробу ашадду куфра-в ва нифақа-в ва аҷдару алла яъламу ҳудуда ма аъзалаллоҳу ғала расулиҳ. Валлоҳу Ёалимун Ҳаким. 97.

97. Арабҳои бодиянишин аз ҳайси куфр ва нифоқ (нисбат ба мардуми шаҳр) шадидтаранд ва ба надонистани ҳудудҳои

*шариъате ки Аллоҳ ба Расули худ нозил кардааст,
сазовортаранд ва Аллоҳ донову боҳикмат аст.*

То ин ҷо аҳволи мунофиқон ва муъминони мухлиси Мадина баён шуд. Ҳоло Худованд дар ин оят хабар додааст, ки дар байни арабҳои бодиянишин низ ба мисли аҳолии шаҳрҳо кофиру мунофиқ ва муъмини мухлис ҳам ҳаст. Бояд мусалмонон напиндоранд, ки мунофиқон танҳо дар шаҳранду дар деҳот нестанд, балки онҳо дар ҳама ҷо ҳастанд, Локин аз рӯи таъсири муҳит аз ҳамдигар фарқ мекунанд. Мувофиқи иршоди ояти мазкур, куфру нифоқи араби деҳотӣ аз шаҳрӣ хеле шадидтар аст. Дар ҳақиқат, аъроби он давр табиъатан тундхӯ, саҳтмиҷоз, аз маданият қафо, ҷафокору дилсаҳт буданд. Зеро онҳо аз маҷлиси илму маърифати аҳли хайр ва аҳли салоҳ кам баҳра мегирифтанд. Онҳо чун ваҳшӣ, чи хел ки меҳостанд, ба воя мерасиданд. Дар фаҳмидани он чи ба Расулulloҳ (с) нозил мешуд, аз ҳама қафо монда буданд. На қадри уламоро медонистанду на қадри китоби Аллоҳ ва суннати Расулulloҳ (с)-ро. Дар гуфтани суханҳои куфр аз мунофиқони Мадина хеле ҷуръатноктар буданд. Онҳо бо ин қадар сифатҳои номардумӣ кофиру мунофиқи ҳақиқӣ буданд. Аз ин рӯ, Худованд ягон расули Худро аз мардуми деҳот интиҳоб накардааст. Таърих гувоҳ аст, ки борҳо мусалмонон мавриди ҳуҷуми ин тоифа қарор гирифтаанд. Аллоҳтаъоло ба кӣ илму имон медиҳад, Худаш доност.

То ин дараҷа ба онҳо фаросат, илм, ҷаҳл, куфр, нифоқ, имон додан ҳикмате аз ҳикматҳои Ёст. Ҳоло чанд мисол. Имом Муслим аз Абӯбакр ибни Абишайба ва Абӯкурайб аз модарамон, Оиша (р) чунин ривоят кардааст, ки назди Расулulloҳ (с) мардуме аз аъроб омада гуфтанд: “Оё шумо писари худро бӯса мекунед?” Гуфтанд: **“Оре!”** Онҳо гуфтанд: “Ба Аллоҳ қасам, мо намебӯсем.” Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Вақто ки Аллоҳ раҳму шафқатро аз дили шумо гирифта бошад, ман чӣ кор карда метавонам?”**

Таваҳҳум набояд кард, ки ҳислатҳои бади арабҳои бодиянишин бо ончи баён шуд ба итмом расиданд, ҳоло оятҳои зер сифати аз ин ҳам бади онҳоро баён кардааст.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمْ الْوَايِرَ عَلَيْهِمْ

دَايِرَةُ السَّوِّءِ ۖ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾

Ва мина-л-аъроби ма-й яттахизу ма юнфику маграма-в ва ятараббаъу бикуму-д-давâир. Ёалайҳим даъирату-с-саъв. Валлоҳу Самӣъун Ёалӣм. 98.

98. Ва бархе аз арабҳои сахронишин касоне ҳастанд, ки харҷи худро товод (зиён) мешуморанд ва барои шумо гардишҳои замона (омадани бало)-ро интизорӣ мекашанд. Гардиши бадии замон бар онҳо бод. Ва Аллоҳ шунаво ва доност.

Бархе аз арабҳои ҷоҳил (мунофиқ) касоне ҳастанд, ки агар чизе дар роҳи Аллоҳ чун закот ва дигар фармоишоти исломиро сарф кунанд, маҷбуран сарф мекунанд. Зеро сарфи худро ибодат намешуморанд, балки ба худ зиёну зарар меҳисобанду дарун ба дарун месӯзанд. Онҳо доимо барои мусалмонҳо мусибатеро интизоранд, то ғалаба аз дасти мусалмонон равад ва аз закот додан озод шаванд.

Худованд дар давоми оят бар онҳо нафрин хонда, гуфтааст, ки балои бад ба онҳо занад ва пешомади бад барои онҳо бод, ки ба ҷойи ин ки ба мусалмонон шикасту мусибатро интизор шаванд, барои худ бахт, некуиву имони ҳақиқиро талаб кунанд, намешавад? Оё онҳо надонистанд, ки Аллоҳтаъоло Зотест, ки чизе гӯянд мешунавад ва чи амале кунанд, медонад?

Ҳоло ояти зер сифатҳои гурӯҳи дигареро аз аъроб баён кардааст, ки баръакси гурӯҳи авваланд:

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبَتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ ۚ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ ۖ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي

رَحْمَتِهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٩﴾

Ва мина-л-аъроби ма-й юъмину биллаҳи ва-л-явми-л-ахири ва яттахизу ма юнфику қурубāтин њиндаллоҳи ва

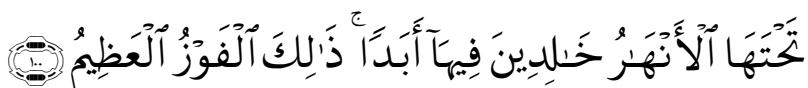
**салавāti-р-расул. Алā иннаҳā қурбату-л-лахум. Са
юдхилухумуллоҳу фӣ раҳматих.
Инналлоҳа Ғафӯру-р-Раҳīm. 99.**

*99. Ва аз баъзе арабҳои сахронишин шахсоне ҳастанд, ки ба
Аллоҳ ва ба рӯзи охират имон меоранд ва он чиро, ки харч
меkunанд, сабаби қариб шудан ба Аллоҳ ва сабаби дуоҳои Расул
мешуморанд. Огоҳ бош! Ин харч барои онҳо, албатта, мӯчиби
наздикист. Зуд аст, ки Аллоҳ дар раҳмати Худ онҳоро дохил
гардонад. Бе шак, Аллоҳ бахшояндаву меҳрубон аст.*

Бо таъсири муъҷизаосои Қуръони карим ва таълимоти ҳайратангези Расулуллоҳ (с) баръакси мунофиқон, баъзе арабҳои бодянишини сангдили тундхӯ ва беилму саркаш хушбахтона сазовори имони ба Аллоҳ ва ба рӯзи охират шуданд. Онҳо бо муҳаббати том чун ибодат, закоти мол ва дигар садақоте, ки Ислом аз онҳо дархост кардааст (то ин ки Расулуллоҳ (с) дар ҳаққашон дуъо кунад ба Аллоҳ наздик шаванд), бархе аз молҳои худро дар роҳи ризои Аллоҳ сарф карданд. Аз сабаби он ки ин гуна шахсон ба Худо ва Пайғамбари Ӯ (с) имон доранд, Худованд гуфтааст, ки огоҳ бош, албатта, нафақаҳои онҳо ва дуои Расулуллоҳ (с) дар ҳаққи онҳо назди Аллоҳтаъоло ибодати мақбул аст. Ба зудӣ Аллоҳтаъоло ин гуна шахсонро дар ҷивори раҳмати Хеш дохил мекунад ва некӯии дунё ва охиратро барои онҳо иноят мефармояд. Зеро Худованд барои аҳли тоъат омӯрзандаву меҳрубон аст. Барои анҷоми чунин корҳо онҳоро муваффақ мегардонад ва бо туфайли раҳмати Худ онҳоро дохили Ҷаннат месозад. Аз мазмуни ин оятҳо набояд чунин фаҳмид, ки деҳаҳо ҳолӣ гузошт ва ҳама ба шаҳрҳо рӯй оранд. На! Балки аз шаҳр барои онҳо шароити илму адабомӯзиро фароҳам бояд кард, то ҳам шаҳр аз файзи илму адаб файзбор бошад ва ҳам деҳот.

Чуноне ки оятҳои қаблӣ арабҳоро ба гурӯҳҳо тақсим карданд, ояти зер ҳам мусалмонҳоро ба табақаҳо ҷудо кардааст.

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ
بِإِحْسَنِ رِضَى اللَّهِ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي

**Ва-с-сāбиқуна-л-аввалуна мина-л-муҳāҷирина ва-л ансори
ва-л-лазина-т-табаъухум би иҳсāни-р разияллоху
ъанҳум ва разуъ ъанҳу ва аъадда лаҳум чаннāтинъ таҷриъ
таҳтаҳа-л-анҳāру холидина фихā абада. 3āлика-л-фавзу-
л-ъазим. 100.**

*100. Пешгузаштагони нахустин аз муҳоҷирин ва ансор ва ононе
ки бо некӣ пайравӣ карданд, Аллоҳ аз онҳо розӣ шуд ва онҳо аз Ӯ
рози шуданд ва Аллоҳ барои онҳо ҷаннатҳое ки зери онҳо ҷӯйҳо
ҷорист, муҳайё сохт, дар он ҳамеша ҷовидон бошанд. Ин аст
комёбии бузург.*

Ояти мазкур мусалмонони ростинро бо номгузорӣ ба се гурӯҳ тақсим карааст. Дар ҳақиқат, ин се тоифа аслу ҷавҳар ва ташкилкунандаи ҷамъияти исломианд. Қисми аввали онҳо муҳоҷиронанд, ки онҳо дар Маккаи мукаррама пеш аз ҳама дар ҳолатҳои хавфу хатару норасоӣ ва бо аз сар гузаронидани машаққатҳо имон оварда, азобу шиканҷаи кофиронро таҳаммул карданд. Ва бо чандин азобҳо пеш аз ғазои Бадр ба Мадина ҳиҷрат кардаанд. Баъди ғазои Бадр аз Макка ба Мадина ҳиҷрат нисбатан хело осон шуд. Онҳо шахсонеанд, ки ба тарафи ду қибла намоз хонданд ва дар сулҳи Худайбия, ки (Байъатур-рзвон) ном дорад ва дар ғазои Бадр, Уҳуд иштирок доштанд. Ба хусус ҷаҳорёрон ва шаш нафари боқӣ, ки (даҳ ёри Биҳиштӣ ном доранд) ба ин гурӯҳ дохиланд.

Қисми дувуми онҳо ансориҳоанд. Онҳо касоне, ҳастанд ки бошандагони шаҳри Мадина буда, аз байни мардуми Мадина аввалин шуда дар (Байъатулӯақаба)-и яқум ҳафт нафар ва дар дувум ҳафтод нафар дар имондории худ бо Расулуллоҳ (с) даст дода, байъат карданд ва бародарони динии худро, ки дар Макка азоб мекашиданд таклиф карданд, то ба Мадина ҳиҷрат кунанд. Чун мусалмонони Макка ба назди онҳо ҳиҷрат карданд, онҳоро бо камоли эҳтиром қабул карда, ҳарчи метавонистанд, ба онҳо кӯмаки худро мерасониданд ва дар Ислом пешқадамиро соҳиб шуданд.

Севум қисми мусалмонҳо касоне буданд, ки дар тамоми хубиҳо бо пешқадамони дар Ислом (муҳоҷирону ансориҳо) бо ихлоси том пайравӣ карданд. Онҳо низ чун ду тоифаи аввал ибодатгузору тақводор буданд. Мақсади ин се тоифа ризогии

Парвардигор буд. Онҳо, чуноне ки ояти мазкур ишора кардааст, ба мақсади худ расиданд, Аллоҳ аз онҳо розӣ шуд, тоъату ибодаташонро қабул фармуд ва аз нуқсонҳои онҳо дар гузашту бар онҳо ҳашм нагирифт. Онҳо низ ба қазо ва қадари Ӯ таъоло розӣ шуда, бо боварии том сабр карданд. Аллоҳтаъоло онҳоро сазовори неъматҳои динӣ ва дунявии Худ гардонид. Ҳамроҳи розигии Худ барои онон (дар Ҷаннат) боғҳое омода кард, ки аз зери дарахтони онҳо наҳрҳо ҷориянд. Онҳо дар он боғҳо ҳамеша ҷовидон монанд, ки ин барои онҳо комёбии бузург аст. Муфасссирон гуфтаанд, ки ҳар касе пайрави ин гурӯҳҳои дар Ислом собитқадам бошад, таҳти муждаи ояти мазкур дохил аст.

Мартабаи баланди тоифаҳои номбурдаро ояти 3-юми сураи «Ҷумъа», ояти 10-уми сураи «Ҳашр» ва ояти 72-юми сураи «Анфол» тасдиқ мекунад. Аҳволи табақаи дигаримунофиқонро, ки ҳамроҳи ҷамъияти исломианд, ояти зер баён кардааст:

وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنْفِقُونَ ^ط وَمِنَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُّواْ

عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ ^ط نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ^ج سَنُعَذِّبُهُمْ ^ط مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ

إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١١﴾

Ва мим ман ҳавлакум-м мина-л-аъроби мунафиқун. Ва мин аҳли-л Мадинаи марадуъ ъала-н-нифақи ла таъламуҳум наҳну наъламуҳум. Са нуъа-з-зибуҳумм марратайни шумма юраддуна илаъ ъазъбин ъаъим. 101.

101. Ва баъзе аз аъроби бодиянишин, ки атрофи шумоянд, мунофиқанд. Ва баъзе аз аҳли Мадина бар нифоқ одат гирифтаанд, (чунон маҳорат доранд, ки) ту онҳоро намедонӣ. Мо онҳоро медонем ва онҳоро ду баробар азоб кунем, пас, ба сӯйи азоби бузург бозгардонида шаванд.

Оятҳои қаблӣ аз ҳоли мунофиқон ва арабҳои саҳронишин сухан карданд, ки агар ба мазмуни ин оят қиёс шаванд, метавон онҳоро мунофиқони оддӣ ҳисобид. Ҳоло Аллоҳтаъоло дар ин оят ба Расули Худ (с) хабар додааст, ки дар деҳаҳое, ки атрофи Мадинаанд, ҳатто дар дохили Мадина ба ғайри мунофиқони оддӣ дигар мунофиқоне ҳастанд, ки дар нифоқи худ чунон бомаҳорат ва

чунон таҷрибадоранд, ки ҳатто шахсан, ту эй Муҳаммад (с), онҳоро намедонӣ! Онҳоро Ман медонам ва аз аҳволи онҳо туро хабар медиҳам. Ман онҳоро дар ҳамин дунё ду маротиба ба азоби Худ мекашонам ва дар охират ба сӯи азоби бузург онҳоро бармегардонам.

Муфасссирон гуфтанд: «Ду маротиб азоби онҳо барои он аст, ки дар дунё дар зоҳир мусалмону аммо дар ботин кофиру дуранг буданд». Баъзе муфасссирон он ду азоби мунофиқонро чунин эзоҳ додаанд, ки мунофиқон доимо дар изтироб буданд, ки мабодо мусалмонҳо сирри мунофиқии моро нафаҳманд. Азоби дувуми онҳо он аст, ки фариштагони вобаста ба қабзи руҳ, руҳи онҳоро бо сахтӣ аз танашон мекашанд. Эҳтимоли ин маъно низ ҳаст, ки агар нифоқашон зоҳир шавад, бо дасти мусалмонон кушта ё асир мешаванд ва дар охир ба азоби қабр гирифтор шуда чун кофирону фоҷирон дар Ҷаҳаннам азоб мешаванд. Саддӣ аз аби Молик ва аз ибни Аббос (р) зимни ояти мазкур чунин ҳодисаро ривоят кардаанд:

“Рӯзе Расулуллоҳ (с) болои минбар хутбаи ҷумъаро мехонд. Дар аснои хутбаи худ гуфт: **“Эй фалонӣ, аз масҷид хориҷ шав, ту мунофиқ ҳастӣ. Баро эй фалонӣ, ту низ мунофиқ ҳастӣ!”** Ба ҳамин тартиб, чуноне ки дар тафсири Кобулӣ омодааст, сиюушаш нафари мунофиқонро Расулуллоҳ (с) аз масҷид пеш кард ва расвогии онҳоро мардум ошкоро фаҳмиданд. Дар асное, ки онҳо аз масҷид мебаромаданд, Умар (р) омаданд. Бо гумоне, ки мардум ҷумъаро хонданду бозгаштанд, гӯё ӯ ба ҷумъа ҳозир нашудааст, ҳаё карда, аз онҳо худро паноҳ кард. Онҳо бошанд аз Умар (р) худро паноҳ карданд. Бо гумоне, ки ӯ аз ҳолашон бохабар шуд. Хулоса, на ин буду на он. Чун Умар (р) дохили масҷид шуданд, диданд, ки мардум то ҳол ҷумъаро нахондаанд. Марде аз мусалмонҳо ба ӯ (р) гуфт: “Шод бош, имрӯз мунофиқонро Аллоҳтаъоло расво сохт”.

وَأَخْرُونِ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَءَاخِرَ سَيِّئًا عَسَى

اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

**Ва āхарунаътарафу би зунубиҳим халатӯ ъамалан
сoлиҳа-в ва āҳара саййиан ъасаллоҳу ай ятуба ъалайҳим.
Инналлоҳа Ғафӯру-р-Раҳӯм. 102.**

**102. Ва баъзеи дигаре ҳастанд, ки ба гуноҳони худ иқрор карданд,
амали некро бо амали бад омехтанд. Умед аст, ки Аллоҳ ба
раҳмати Худ ба онҳо бозгардад. Бе гумон, Аллоҳ бахшояндаву
меҳрубон аст.**

Аллоҳтаъоло дар оятҳои гузашта ҳоли миунофиқоне, ки бо узрҳои бардурӯғ ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) ба ғазои Табук нарафтанд ва инчунин баъди бозгашти ӯ (с) ҳам дар узрҳои дурӯғинашон пофишорӣ карданд, баён кард. Ҳоло дар ин оят ҳоли гурӯҳе аз мусалмонони гунаҳоре, ки ба ғазо нарафтанд, баён карда гуфтааст, ки гурӯҳи мунофиқон агар ба суҳанҳои бардурӯғ худро сафед кунанд, аммо гурӯҳи дигаре ҳаст, ки барои ба ғазо нарафтанишон узри бардурӯғ намегӯянд, балки аз нарафтанишон пушаймон шуда, сухани рост мегӯянду ба гуноҳи худ иқрор мешаванд. Онҳо касоне ҳастанд, ки амалҳои солеҳи худро ба амалҳои гуноҳ омехта сохтаанд. (Яъне пеш аз ин ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) дар тамоми ғазоҳо иштирок доштанд, ҳоло дар қатори ба ғазо ношоямҳо дар хонаҳои худ нишастанду ба ғазои Тобук нарафтанд). Ҳоло онҳо аз гуноҳи худ тавба мекунанд. Умед ҳаст, ки Худованд тавбаи онҳоро қабул фармояду мисли мунофиқон расвояшон насозад. Касе пушаймон шаваду тавба кунад ва аз роҳи гуноҳ бо узру тавба боз гардад, ваъдаи Худованд аст, ки чунин шахс мавриди бахшиш ва раҳми Ӯ таъоло қарор мегирад.

Сабаби нозил шудани ояти мазкурро аксари муфасссирон дар шаъни Абулубоба ва шарикони ӯ донистаанд. Яъне Абулубоба ва шарикони ӯ (бо ривояте 5 ё 7 нафар) бе ягон узр ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) ба ғазои Табук нарафтанд. Баъди рафтани Расулуллоҳ (с), мо чаро ҳамроҳи ӯ (с) нарафтем гуфта, афсӯсу надомат мекарданд. Онҳо мегуфтанд: “Ин чӣ кор аст, мо дар сояҳои салқин нишину таъом хӯрем, ҳамроҳи занҳои худ бошему Пайғамбари Аллоҳ азоб кашаду ҷиҳод кунад? Ба Аллоҳ қасам, ки мо худро дар сутунҳои масҷид мебандем, то Расулуллоҳ (с) моро набахшаду накушояд, мо худро намекушоем”. Вақто шуниданд, ки Расулуллоҳ (с) аз Табук бозгаштанд, онҳо худро дар сутунҳои масҷид бастанд. Расулуллоҳ (с), вақто ки аз сафар бармегаштанд, бинобар одате, ки доштанд, аввалан дохили

масҷид мешуданд, чанд раъкат намоз меҳонданду баъдан ба хонаи худ мерафтанд. Вақто ки Расулаллоҳ (с) чун одат дохили масҷид шуданд, диданд, ки чанд нафар худро дар сутунҳои масҷид бастаанд. Аз ҳоли онҳо пурсон шуданд. Ҳозирин гуфтанд: “Онҳо Абулубоба ва шарикони ӯ ҳастанд, ки дар хонаҳои худ нишаста ҳамроҳи шумо ба ғазо нарафтанд ва аз ин пушаймон шуда ба Аллоҳ аҳд баставу даст ба чунин кор задаанд.” Пайғамбар (с) гуфтанд: “То ин ки Аллоҳтаъоло ба кушодани онҳо маро амр накунад, ман онҳоро намекушоям ва то ин ки Аллоҳтаъоло гуноҳи онҳоро афв накунад, мо гузашт карда наметавонем. Онҳо касоне ҳастанд, ки бо майли худ аз ғазои мусалмонӣ рӯй гардониданд.” Дар ҳамин асно ояти мазкур то калимаи «Ъасо» -шояд нозил шуд, ки калимаи «ъасо» агар аз ҷониби Аллоҳ гуфта шавад, ба маънои воҷиб аст. Яъне баъди пушаймонӣ ва оқизона барои таъкиди тавбаи худ даст ба чунин корҳо заданд, Аллоҳтаъоло тавбаи онҳоро қабул фармуд ва Расулаллоҳ (с) онҳоро бахшиду онҳоро аз банд кушод. Дигар ҳадисҳо низ зери мазмуни ояти мазкур омадааст. Узран мо ба яке аз онҳо кифоя кардем. Ҳоло ояти зер хитоб ба Расулаллоҳ (с) аст:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ

سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾

Хуз мин амвāлиҳим садақатан тузаккируҳум ва тузаккиҳум биҳā ва салли ъалайҳим. Инна салāтака сакану-л лаҳум. Валлоҳу Самӣун Ёалӣм. 103.

103. Аз молҳои онҳо закотро бигир, то онҳоро пок созӣ ва бо он садақа онҳоро бо баракат кунӣ ва барои онҳо дуои хайр кун! Бе шак, дуои ту барои онҳо таскин аст ва Аллоҳ шунаво ва доност.

Сабаби нозил шудани ин оятро Ибни Ҷарир (р) аз Ибни Аббос (р) чунин ривоят кардаанд: “Вақто ки Расулаллоҳ (с) Абулубоба ва шариконашро аз сутуни масҷид кушоданд, онҳо ҳамчун шукрона тамоми молашонро назди Расулаллоҳ (с) ҳозир карда гуфтанд: “Ё Расулаллоҳ, ин молҳои моро гиру аз номи мо ба касе меҳохӣ, садақа кун ва дар ҳаққи мо дуо куну моро пок соз! Расулаллоҳ (с) гуфтанд: **«То амри Худо нашавад, ман аз инҳо ҳеҷ чизеро**

ғирифта наметавонам». Ҳамоно ояти мазкур нозил шуд. Сипас Расулаллоҳ (с) қисме аз молҳои онҳоро гирифт ва аз номи онҳо садақа кард. Чун онҳо ин амали Расулаллоҳ (с)-ро диданд, тавбаамон қабул шуд гуфта, дилҳояшон шод шуд. Оре! Эътироф ба гуноҳи худ тавба аст. Баъди тавба тамоми моли худро дар роҳи ризои Аллоҳ садақа додан таъкиди эътироф ба гуноҳ аст. Дар ҷумлаи охири оят омадааст, ки Алоҳтаъоло шунавову доност. Албатта, инсони гунаҳгор ба гуноҳи худ иқрор кунад, бо пушаймонӣ дуо кунад ва инчунин Пайғамбар (с) дар ҳақиқи чунин шахс дуо кунад, Аллоҳтаъоло дуои ӯро мешунавад ва андӯху пушаймоние, ки дар дил бо сабаби гуноҳ дорад, Аллоҳ медонад.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ

وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

Алам яъламӯ анналлоҳа Ҳува яқбалу-т-тавбата ӯан ӯибāдиҳи ва яъхузу-с-садақоти ва анналлоҳа Ҳува-т-Таввāбу-р Раҳим. 104.

104. Оё надонистанд, ки бе шак, Аллоҳ он Зотест, ки тавбаро қабул мекунад ва садақотро мегирад? Ва бе шак, Аллоҳ тавбапазиру меҳрубон аст!

Ояти мазкур садақа ва садақадиҳандаро гиромӣ дошта, дар ҳаяҷон оварда фармудааст, ки оё онҳо надонистанд, ки қабули тавба ва садақа дар ихтиёри Расули Худо (с) ва дигарон нест, балки махсуси Худо буда, бояд дар вақти тавба ва адои садақа фақат ризои ӯро дар назар дошта бошанд? Яъне қабули тавба ва қабули садақа ва закот фақат кори Аллоҳ аст. Аз ин рӯ, вақто ки Абулубоба ва шарикони ӯ гуфтанд, ки то Расулаллоҳ (с) моро накушояд, мо худро намекушоем, Расулаллоҳ (с) гуфтанд, ки ман ҳақиқи кушодан надорам. То аз тарафи Аллоҳ амр нашуд, онҳоро накушоданд. Сабаби садақоти онҳоро дар аввал қабул накардани Расулаллоҳ (с) ҳам ҳамин буд.

Хулоса, гурӯҳе ҳамроҳи Расулаллоҳ (с) ба ғазо нарафтанд, локин пушаймон шуда тавба карданд, дар ояти зер Аллоҳтаъоло ба Пайғамбарамон (с) амр кардааст, ки ба онҳо бигӯяд, ки...

وَقُلْ أَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ

عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

**Ва қулиъмалу фа са яраллоҳу ӯамалакум ва расулуҳу ва-
л-муъминун. Ва сатураддуна илā Ъāлими-л-гайби ва-ш-
шаҳāдати фа юнаббукум би mā кунтум таъмалун. 105.**

**105. Ва бигӯ: «Амал кунед, пас, зуд аст, ки Аллоҳ ва Расули ӯ ва
муъминон амали шуморо мебинанд ва ба зудӣ ба сӯи Донои
нӯшида ва ошкор бозгардонида мешавед, пас, шуморо аз он чӣ
мекардед, хабар медиҳад».**

Агар инсон гуноҳе кунад, вақто ки пушаймон шуд, ҳиссиёти ӯ бедор шуда, тарс аз Худо дар дилу ботини ӯ пайдо мешавад. Аммо дар зоҳир бедор шудани ҳиссиёти ӯро иҷро кардани амалҳои некӯ писандида тасдиқ мекунад. Ҳоло Худованд дар ин оят барои чунин тавбакунандагон Ҳабиби Худ (с)-ро амр кардааст, ки ба касоне, ки ба надомат аз кори худ тавба карданду молҳои худро дар ихтиёри ту газостанд, бигӯ, ки шумо баъди ин дар амал кӯшиш кунед, тавбаи шумо ҳақиқӣ аст ё сохта, албатта, маълум мешавад. Аллоҳтаъоло, Расули ӯ (с) ва муъминон амалҳои шуморо мебинанду кӣ будани шумо маълум мегардад. Бо даҳон тавба кардан осон, локин мувофиқи тақозои тавба амал кардан кори ҳар инсон нест. Баъзе аз олимони гуфтанд, ки баъди тавба мудати як сол гузараду гуноҳи кардааш такрор нашавад, нишонаи он аст, ки тавбааш қабул шудааст. Муфасссирон гуфтаанд: “Бо сиғаи амр баён шудани оят «бигӯ, амал кунед!» ба маънои ваъид аст. Яъне агар амал кунед, амалҳои шумо махфӣ намеремонанд, ба зудӣ шумо ба сӯи Зоте баргардонида мешавед, ки ӯ донои ҳама ниҳону ошкор аст, аз натиҷаи ҳар коре, ки дар дунё карда бошед, шуморо хабар медиҳад. Агар амалҳоятон нек бошанд, мукофот мегиред ва агар бад бошанд, ба андозаи он ҷазо мебинед.” Мазмуни ояти мазкурро ояти 18-уми сураи «Ҳоққаҳ», ояти 9-уми сураи «Аъло» ва ояти 10-уми сураи «Одиёт» тасдиқ мекунад.

Дар ҳадис бо ривояти Имом Аҳмад (р) аз Ҳасан ибни Мӯсо ва дар охир аз Абӯсаъид (р) омадааст, ки Расулаллоҳ (с) гуфтанд: **“Агар яке аз шумо дохили санге бошад, ки он на даре дошта бошаду на равзанае, албатта, амали шумо барои мардум**

маълум мешавад.” Дар ҳадиси дигар омадааст: **“Албатта, амалҳои шумо ба наздикони гузаштаи шумо нишон дода мешавад. Агар амалҳои шумо нек бошанд, онҳо аз шумо хурсанд мешаванд, агар бад бошанд, мегӯянд: Худовандо, ба онҳо илҳом деҳ, то онҳо бо итоъати Ту амал карда бошанд.”**

Бо ривояти Имом Аҳмад (р) дар поёни ҳадиси зикршуда омадааст, ки **агар гузаштагон бинанд, ки амали хешованди онҳо бад аст, мегӯянд: “Худовандо, чуноне ки моро ӯ ҳидоят кардӣ, то онҳоро ҳидоят накунӣ, руҳашонро қабз накун.”** Дар “Саҳеҳ”-и Бухорӣ аз модармон Оиша (р) омадааст: **“Агар амали неки касе шуморо дар шигирфт орад, барои ӯ маънои ояти мазкурро хонед!”** Яъне ба онҳо гӯед, ки амал кунед, Худо ва Расули Ӯ (с) ва муъминон амали шуморо мебинанд.

Бо ривояти Имом Аҳмад (р) аз Язид ва Анас (р) омадааст, ки Расулаллоҳ (с) фармудаанд: **“Бар шумо лозим нест ба охири амали инсон нигоҳ накарда, дар таъаҷҷуб монед. Зеро амалкунандае ҳаст, ки дар тӯли умри худ андаке аз замон амали нек мекунад, агар дар ҳамамон ҳолат қабзи рӯҳ шавад, дохили Ҷаннат мешавад. Локин боз ӯ аз иҷрои амали солеҳ даст мекашаду ба кори гуноҳ даст мезанад. Мешавад банди дар тӯли ҳаёти худ андаке аз замон кори бадро кунад, агар дар ҳамамон ҳолат, мурад, дохили нор мешавад, локин боз аз кори бад мегардад, дар иҷрои амалҳои нек шурӯъ мекунаду худро месозад. «Худованд ба касе нақӯӣ хоҳад, пеш аз марг ӯро иҷрокунанда мегардонад”.**

Асҳоб пурсиданд: Эй Расулаллоҳ (с), чӣ гуна ӯро иҷрокунанда мегардонад? Расулаллоҳ (с) гуфтанд: **“Ӯро муваффақ мегардонад, то ин ки амалҳои хайрро иҷро кунад ва баъд қабзи рӯҳи ӯ шавад”.** Суханҳои Расулаллоҳ (с)-ро ба хонанда ва шунаванда ҳавола карда мегӯем: «Худовандо! Рӯҳи моро дар ҳолате қабз кун, ки мо машғулу саргарми амали солеҳ бошем Омин!».

Ояти зер аз гурӯҳи чаҳорум суҳан мекунад.

وَأَخْرُوتَ مُرْجُونَ لَأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ

عَلِيمٌ حَكِيمٌ

Ва āхаруна мурҷавна ли амриллāҳи иммā юъаззибуҳум ва иммā ятубу ъалайҳим. Валлоҳу Ёалӣмун Ҳакӣм. 106.

106. Ва дигарон ба фармони Худо вогузор шудаанд: ё Аллоҳ онҳоро азоб мекунад ва ё тавбаи онҳоро мепазирад. Ва Аллоҳ доно ва ҳақим аст.

Аксари муфассирон иттифоқ бар он доранд, ки ин оят дар шаъни се нафар чун Ҳалол ибни Умайя, Каъб ибни Молик ва Мирора ибни Рабиъ, ки ба ғазои Табук нарафтанд, нозил шудааст. Агарчи онҳо аз ҳамроҳ нашудан бо Расулаллоҳ (с) саҳт пушаймон буданду тамоми узрҳои худро ба каму кист гуфтанд, вале чун Абулубоба ва шарикони ӯ худро ба стунҳои масҷид набаста, дар зоҳир чандон ҷиддият нишон надоданд. Аз ин рӯ, корашон то муддати номаълум мавқуф ба фармони илоҳӣ боқӣ монд. Хулоса, Аллоҳтаъоло дар ин оят ба мо аз гурӯҳи чаҳорум, агарчи муъмин буданд, локин барои осоиши тани худ аз ғазои Табук таҳаллуф карданд, хабар додааст. Онҳо дар тавба кардан чун гурӯҳи савум талош накарданд, Худованд қабули тавбаи онҳоро ба таъхир гузошт. Онҳо рӯзе чанд бояд фармони Худоро мунтазир шаванд. Ё бар ҳоли худ боқӣ мемонанду муҷозот мешаванд ё тавбаи ростин мекунанду тавбаашонро Аллоҳ мепазираду мавриди афви Худ қарор медиҳад. Дар ҷумлаи охири ин оят омадааст, ки Аллоҳтаъоло донову ҳақим аст. Оре! Худованд, Албатта, тавбаи ростин ва дурӯғини онҳоро медонад ва бидуни ҳисоб бо онҳо рафтор намекунад, балки бо илми хеш ва бо муқтазои ҳикмати Худ бо онҳо рафтор мекунад.

Ривоят шудааст, ки барои адаб додани дигарон Расулаллоҳ (с) дастур доданд, ки бо онҳо рафтуомад нашавад, чунин ҳол то нозил шудани ояти тавбаи онҳо панҷоҳ рӯз идома ёфт, дар охир тавбаашонро Аллоҳтаъоло пазируфт. (Нигаред ба ояти 118-уми ҳамин сура).

Бо ҳамин қиссаи ғазои Табук ба охир расид. Оятҳои зер дар бораи гурӯҳи дувоздаҳнафарае, ки бо сардории Абӯ Омири роҳиб аз қабилаи Ҳазраҷ масҷиди Зирор (зиён)-ро сохтанд, сухан мекунанд. Қиссаи масҷиди Зирор, баъди (қиссаи) ғазои Табук қиссаи машҳур аст.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ
 الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفْنَ
 إِن أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾

**Ва-л-лази^{на}-м-тахазу^м масҷидан^м Ҷирора-в ва куфра-в ва
 тафриқа^м байна-л-муъминина ва ирсода-л ли ман
 ҳарабаллоҳа ва расулаҳу мин қабл. Ва лаяҳлифунна ин
 арадна илла-л-ҳусна валлоҳу яшҳаду иннаҳум
 лаказибун. 107.**

*107. Ва (аз онҳо) касонеанд, ки барои зарар расонидан ва барои
 байни муъминон тафриқа андохтан, барои он шахсоне ки пеш аз
 ин бо Аллоҳ ва фиристодаи Ӯ ҷангиданд, ҳамчу камингоҳ
 масҷидеро сохтанд ва савганд хӯрданд, ки мо ирода накардем,
 магар кори некӯ. Ва Аллоҳ гувоҳи медиҳад, ки албатта, онҳо
 дурӯғгӯянд.*

Сабаби нузули ин оятро аксари муфасссирон дар шаъни марде аз қабилаи Ҳазраҷ, Абӯмири роҳиб, донистаанд. Худованд дар ин оят ба мо аз гурӯҳи панҷуми инсонҳо, ки дар он аср ба Расулаллоҳ (с) зиддият нишон доданд, хабар дода гуфтааст, ки аз гурӯҳи инсонҳо мунофиқоне буданд, ки барои зиёни мусалмонҳо назди масҷиде, ки ҳоло онро масҷиди Қубо мегӯянд ва дар он аввалин бор Расулаллоҳ (с) намози ҷумъаро хонданд, масҷидеро бино карданд, ки Худованд онро масҷиди «Зирор» номид ва бо ҳамин лақаб мусалмонон онро номгузорӣ карданд. Мақсади онҳо аз сохтани чунин масҷид он буд, ки байни мусалмонҳо тафриқа андозанд ва мардуми атроф ҳам ба масҷиди Қубо ҳозир нашаванд, ҷамоъаи мусалмонҳо кам шаваду аз байнашон муҳаббату улфат нест шавад. Мақсади дигарашон он буд, ки барои ёри аҳли куфру нифоқ дар ҳолати муносиб аз он чун камингоҳ истифода бурда, бо Худову Расули Ӯ (с) муҳорибаву мубориза карда тавонанд. Дар он асно барои пинҳон нигоҳ доштани мақсадҳои худ, бо номи Аллоҳ бо таъкид қасам хӯрда, мегуфтанд, ки мақсади мо аз бинои чунин масҷид ба ғайр аз нафъ расонидан ба мардум ҳадафи дигаре нест. Локин охири оят хабар додааст, ки

Аллоҳтаъоло шоҳидӣ медиҳад, ки онҳо дар савганди худ қатъан дурӯғгӯянд.

Қиссаи марди фосиқ Абӯомири роҳиб ва масҷиди зирор

Абӯомири роҳиб шахсе буд аз қабилаи хазраҷиҳо, ки дар замони ҷоҳилият насронӣ шуда илми аҳли китобро хуб хонда буд. Ва ӯ мувофиқи қоидаи насронӣҳо ибодат мекард ва байни Хазраҷиҳо обрӯӣи калонро касб карда буд. Вақто ки Расулаллоҳ (с) ба Мадина ҳиҷрат карданд, ӯ дид, ки мусалмонҳо атрофи Расулаллоҳ (с) ҷамъ мешаванд, номи Ислом баланд шуда истодааст, дид, ки мусалмонҳо дар ғазои Бадр ғалаба ба даст оварданд, дид, ки роҳбарии қавмаш аз дасташ рафта истодааст, аз ин сабаб гӯё дар чашмони ӯ хоре халида бошад, муваффақиятҳои мусалмонҳоро дида натавонист. Нисбат ба онҳо нафрат пайдо кард. Пеш аз он ки аз Мадина фирор кунад, Расулаллоҳ (с) ўро ба сўйи имону ислом даъват кард ва чанде аз оятҳои Қуръонро ба ӯ хонд, локин ӯ гардан кашиду Ислом наовард. Расулаллоҳ (с) алайҳи ӯ дуои баде карда гуфт, ки ӯ дар ҳоле мурад, ки аз ватани худ дур бошад. Хулоса, душмани худро зоҳир карда, ба сўйи куффори Макка (то ин ки онҳоро алайҳи Расулаллоҳ (с) ба ҷанг мойил кунад) фирор карду афродеро ҷамъ сохт ва ҳамроҳи мушрикони Макка барои ғазои Уҳуд омода шуд.

Вақто ки ӯ дар Уҳуд ҳозир шуд, аввалан пеш аз мубориза ба назди ансориҳо омад. Онҳоро ба тарафдории худ даъват кард ва хост онҳоро ба сўйи худ моил кунад, то онҳо алайҳи Расулаллоҳ (с) ба ёрии ӯ шитобанд. Локин, хушбахтона, ансориҳо аз имтиҳон гузашта фиреби ўро нахўрданд, ўро “Эй фосиқ, эй душмани Худо!” гуфта дашном доданд.

Пас, ӯ навмед шуда гуфт, ки қасам ба Аллоҳ, баъди ман ба қавми ман осебе расидааст ва ба қафо баргашту байни сафҳои мушрикон ва мусалмонҳо ҳарҷо-ҳарҷо хандаке кофт.

Чун ҷанг шурӯъ шуд, дар воқеъ, дар яке аз хандақҳо Расулаллоҳ (с) афтиданд. Мутаассифона, рухсораашон кафид, яке аз дандонҳояшон шикаст, сарашон захм бардошт. Вақто ки ғазои Уҳуд ба охир расид, Абӯомир боз дид, ки кори Расулаллоҳ (с) пешрафти хубе дорад, ӯ назди Ҳирақли подшоҳи Рум рафт, то алайҳи Расулаллоҳ (с) ўро ёрӣ диҳад. Подшоҳи Рум ўро ҷой дод ва мувофиқи мақсадаш ваъда дод. Ӯ чанд рӯзе онҳо монд ва ба сўйи

қавми худ аз ансориҳое, ки баъзе аз онҳо ботинан тарафдори ӯ баданд, хат навишт ва онҳоро умедвор сохт, ки ба зудӣ ман ҳамроҳи лашкари калоне меояму Муҳаммад ва ёрони ӯро мағлуб сохта аз Мадина хориҷ мекунам. Ҳоло барои ман шумо як марказе созед, то ин ки касе аз ман хате барад, ё касе барои ман хате нависад, ва чун оям, дар он ҷо (марказ) бошам. Мунофиқони тарафдори ӯ тақрибан 12-нафар, баъди омадани хати ӯ назди масҷиди Қубо зоҳиран сохтани масҷидро шурӯъ карданд. Пеш аз он ки Расулаллоҳ (с) ба ғазои Табук равона шавад, бинои онро ба охир расониданд. Мунофиқон барои бинои ин масҷидро сохтанашон сабабу далелҳои бисёро пешниҳод карданд. Чунончӣ онҳо мегуфтанд: “Мо ин масҷидро барои заифҳое, ки ба масҷиди Қубо рафта наметавонанд ва барои касоне, ки иллатдоранд, ё дар шаб роҳ рафта наметавонанд, сохтем.” Инчунин мунофиқон барои нишон додани дуруст будани корашон, назди Расулаллоҳ (с) омада илтимос карданд, ки дар масҷиди онҳо, ақаллан як намоз бошад ҳам, хонад. Локин Худованд Расули Худ (с)-ро аз дохил шудану намоз хондан дар он масҷид нигоҳ дошт. Расулаллоҳ (с) ба онҳо гуфт: «Ман ҳоло омодаи сафарам, локин вақти бозгашт, агар Худо хоҳад, медароям». Вақто ки Расулаллоҳ (с) аз Табук бозмегаштанд, ва то Мадина тақрибан як рӯз ё ним рӯз роҳ боқӣ монда буд, ки Ҷабраил (а) фуруд омада, хабари он масҷид, мақсади бинокунадагон ва бо амри кию бо кадом мақсад бино карда шуд, ҳамаро ба ӯ (с) хабар дод. Мақсад аз бинои чунин масҷид тафриқа байни мусалмонон буд.

Пеш аз он, ки Расулаллоҳ (с) дохили Мадина шаванд, фармуд он масҷиди зироро хароб кунанд ва боқиро оташ зананд. Саҳобогон чунин ҳам карданд. Худованд бо нозил кардани ояте аз оятҳои Худ онҳоро шармандаву расво кард. Чуноне ки Расулаллоҳ (с) алайҳи Абӯмири роҳиб дуо карда буд, дуои ӯ (с) иҷобат шуд. Мунофиқон ба мақсади худ нарасиданд, сардори онҳо Абӯмири роҳиб дар ҳолати ғарибӣ, бекасӣ, танҳой ва аз ватану хешу табор дур ҷон супурд.

Худованд дар ояти зер Расулаллоҳ (с) ва муъминонро, ки ба ӯ (с) тобеъанд, бо хитоб фармудааст, ...

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ

تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ ﴿١٠٨﴾

Лā тақум фӣҳи абадā. Ла масҷидун уссиса љала-т-тақвā
мин аввали явмин аҳаққу аъ тақума фӣҳ. Фӣҳи риҷāлу-й
юҳиббуна аъ ятаџаҳҳару. Валлоҳу юҳиббу-л-
мутџаҳҳирин. 108.

108. Ҳаргиз (барои намоз) дар он (масҷиди Зирор) маист.
Ҳаройина, сазовор он аст, ки дар он масҷиде (барои намоз)
истода шавӣ, ки аз аввали рӯз бар парҳезгорӣ асос бино ниҳода
шуд. Дар он масҷид мардонеанд, ки дӯст доранд ки (аз наҷосати
зоҳирӣ ва ботинӣ) пок бошанд. Ва Аллоҳ покварзандагонро дӯст
медорад.

Аллоҳтаъоло дар ин оят Расули Худо (с) ва тобеони ӯ (с)-ро бо таъкид наҳй карда фармудааст, ки ҳаргиз дар масҷиде, ки мунофиқон бо роҳбарии Абӯмири роҳиб бино кардаанд, ба ибодат қиём накунад ва дар он намоз нахонад, зеро аз рӯзи аввал бинои он ба мақсади куфру нифоқ ва барои тафрикаи мусалмонҳо ҳамчу камингоҳ (марказ) бино шудааст. Лоик нест, ки ту ва тобеони ту дар масҷиди Зирор намоз хонед. Балки дар масҷиде намоз хонед, ки бино ва таъсиси он аз нахустин рӯз бо тақво (тарс аз Худо), итоати Худо ва Расули ӯ (с) ва барои ҷамъ сохтани мусалмонҳо бино шудааст. Дар он мардуме ба ибодат машғуланд, ки покиза нигоҳ доштани худро дӯст медоранд. Худованд покизагонро дӯст медорад. Дар ҳадиси саҳеҳ аз Расулаллоҳ (с) омадааст, ки гуфтанд: «**Гузоридаи намоз дар масҷиди Қубо ҳаммонанди Ҳаҷҷи Умра аст**». Дар “Саҳеҳ” омадааст, ки Расулаллоҳ (с) масҷиди Қуборо савора ва пиёда зиёрат мекарданд. Вақто ки ояти мазкур нозил шуд, Расулаллоҳ (с) аз аҳли масҷиди Қубо пурсиданд: “**Шумо худро чӣ гуна пок месозед, ки Худованд шуморо сано гуфтааст?**” Эшон гуфтанд: “Эй Расули Худо! Мо, хоҳ зан ва хоҳ мард, чун аз қазои ҳоҷат берун шавем, Албатта, шармгоҳи худро бо об мешӯем.” Дар бораи баъди қазои ҳоҷат шармгоҳи худро бо об шустан ҳадисҳои бисёр мавҷуданд.

Дар ҳадиси ривояткардаи Имом Аҳмад омадааст, ки рӯзе Расулаллоҳ (с) дар намози субҳ сураи “Рум”-ро хонданд, вале дар қироат андаке ба иштибоҳ афтоданд, вақто ки аз намоз фориғ шуданд гуфтанд: **“Иллате, ки Қуръон бар мо пӯшида мешавад, он аст, ки касоне аз шумо ҳамроҳи мо намоз меҳонад, локин таҳорати худро комил насохтааст, пас касе аз шумо дар намоз ҳамроҳи мо ҳозир мешавад, бояд таҳорати худро некӯ бисозад”**.

Ояти зер фарқияти байни ду гурӯҳ, муъмину мунофиқро муқоиса кардааст.

أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ

أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا

يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾

А-фа ман ассаса бунйāнаҳу ʔалā тақвā миналлоҳи ва риʔвāнин хайрун амм ман ассаса бунйāнаҳу ʔалā шафā чуруфин ҳāриң фанҳāра биҳи фи нāри Ҷаҳаннам. Валлоҳу лā яҳдил қавма-ʔ-ʔолимин. 109.

109. Оё касе ки иморати худро ҳамроҳи тарс аз Аллоҳ ва хушнудии Ӯ асос ниҳод беҳтар аст ё он касе ки иморати худро (аз рӯйи риё ва уҷб) бар канораи замини селхӯрда асос ниҳод, ки бо мурури сел суст ва омодаи афтидан бошад, пас, он иморат бо соҳиби худ дар оташи Ҷаҳаннам бияфтад? Ва Аллоҳ гурӯҳи ситамгаронро ҷидоят намекунад.

Аллоҳтаъоло дар ин оят амали аҳли имону соҳиби ихлос, ки масҷиди Қуборо сохтанд ва кирдори мунофиқону гумроҳонро, ки масҷиди Зирорро сохтанд, муқоиса ва бо саволи инкорӣ бо ташбеҳ мисол оварда гуфтааст, ки оё касе, ки аз Худо тарсида, хушнудии Ӯро дар назар дошта, пойдевори иморати худро бино кардааст, беҳтар аст ва ё касе, ки бинои иморати худро дар замини сусту лаби ҷаре, ки селоб таги ӯро хароб карда, аллакай иморат ҳамроҳи соҳиби худ майли дар ҷар рафтан дорад? Бо ибораи дигар. Аҳли тақво барои ризои Аллоҳ масҷиди Қуборо бино карданд. Оё амали инҳо хуб аст ё амали аҳли куфру хиёнат ва нифоқ, ки ба амри

Абӯомири роҳиб ҷосусхонаеро сохтанд, то ба мусалмонҳо зараре расонанд? Чунин гурӯҳ золиманд. Ба зудӣ худашон ҳамроҳи биноашон дар оташи Ҷаҳаннам фурӯ хоҳанд рафт. Худованд гурӯҳи золимонро ҳидоят намекунад. Ҳоло низ баъзе аз мардум масҷидҳо месозанд, то гуноҳи худро рӯпӯш карда, мақсадҳои худро амалӣ созанд ва ба воситаи онҳо ба дину Ислом зарба расонанд. Оё ин масҷидҳоро масҷиди Зирор номидан мумкин аст ё не? Ҷавоби ин саволро ба хонанда ҳавола мекунем.

لَا يَزَالُ بُنْيَنُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ۗ وَاللَّهُ

عَلِيمٌ حَكِيمٌ

Лā язāлу бунйāнуҳуму-л-лазӣ банав рӯбатан̄ фӣ қулубиҳум иллā ағ тақаттāъа қулубуҳум. Валлоҳу Ёалӯмун Ҳакӯм. 110.

110. Иморат (масҷиди Зирор)-е ки онҳо сохта буданд, ҳамеша сабаби шак дар дилҳои онҳо бошад, магар ки дилҳои онҳо пора-пора шавад. Ва Аллоҳ доност (ва) соҳиби ҳикмати бузург аст.

Аллоҳтаъоло дар ҳаққи барпокунандагони масҷиди Зирор, дар ин оят чунин гуфтааст, ки дар дили бинокунандагони чунин масҷидҳо ҳамеша шакку шубҳа пайдост. Зеро бинокунандагон шахсони мунофиқ буданд. Баъди вайрон сохтани он ҳам куфру душманӣ ва кинаи худро алайҳи Ислому муслимин афзуданд. Бо ибораи дигар, бинокунандагони масҷиди Зирор, агарчи дар зоҳир худро иҷрокунандаи кори хуб меҳисобиданд, локин чун Расулуллоҳ (с) амр ба вайрон кардани он фармуд, баъди вайрон ва сӯхтани он дар дили бинокунандагони он ҳамеша алайҳи мусалмонон шакку шубҳа боқӣ монд. Расулуллоҳ (с) фармуданд, ки макони масҷиди Зирорро ҷойи партобаҳо кунанд. Чунин амр аламу ҳасрати онҳоро боз ҳам бештар намуд.

Дар охири ояти мазкур Аллоҳтаъолоҳ ду сифат аз сифатҳои Худро зикр кардааст, ки Аллоҳтаъоло олиму ҳаким аст. Оре! Ӯ таъоло ҳама чизро донандааст. Ҳар кореро бандагон ба кадом ният анҷом медиҳанд, медонад. Аз он ҷумла, мардум аз рӯйи тарс аз Худо масҷидеро бино мекунанд ё барои зарари мардум ҳамчу ҷосусхона онро бунёд мекунанд, ҳамаро медонад ва бо ҳар кадоми

ин ду тоифа мувофиқи амалҳояшон дар асоси ҳикмати Худ, ҷазо ё мукофот медиҳад.

Ояти зер таклифҳои ҳақиқати дини Исломо баён мекунад.

﴿ إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ
لَّهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ
حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ
فَأَسْتَبْشِرُوا بِيَعِّكُمْ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ ۚ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾

✽ Инналлоҳаштаро мина-л муъминина анфусаҳум ва амвāлахум би анна лаҳуму-л Ҷаннаҳ. Юқотилуна фӣ сабилилллаҳи фа яқтулуна ва юқталун. Ваъдан ъалайҳи ҳаққан фи-т-Тавроту ва-л Инҷили ва-л-Қур-āн. Ва ман авфā биъаҳдиҳи миналлоҳ. Фастабширу би байъикуму-л-лази бāяътум биҳ. Ва зāлика ҳува-л-фавзу-л-ъаъзим. 111.

111. Ҳамоно, Аллоҳ аз муъминон нафсҳояшонро ва молҳояшонро ба ивази он, ки барои онҳо Ҷаннат бошад, харидааст. Дар роҳи Аллоҳ ҷанг мекунанд, пас, (душманро) мекушанд ва (гоҳе) худ кушта мешаванд. Ваъдае ки бар Худо дар Таврот ва Инҷил ва Қуръон собит аст, рост аст. Ва кист вафокунандатар аз Аллоҳ ба аҳди хеш? Пас, ба хариду-фурӯши худ, ки бо Худо муомила кардед, хуш бошед. Ин гуна муомила (барои шумо) комёбии бузург аст.

Аллоҳтаъоло дар ин оят амали муҷоҳидони ростинро, ки ба баландтарин қўлаи аҷр мерасанд, бо мисолбандӣ, ба муносибати байни харидор ва фурӯшанда монанд сохта, гуфтааст, ки амали шахсоне, ки ҷону молҳои худро дар роҳи ризои Аллоҳ сарф мекунанд, ба байъу широк (харидан ва фурӯхтан) монанд буда, Худованд аз онҳо харидорӣ карда, дар иваз ба онҳо Ҷаннати ниҳоят арзишноки Худо арзонӣ доштааст. Яъне дорои ин мақоми олий муъминоне мешаванд, ки барои эъзози дини Аллоҳ ба

аҳдномаи худ вафо карда, барои боло бардоштани калимаи ӯ чиҳод кардаанд. Агар бар душмане зафар ёбанд, онҳоро аз пой мебароранд ё дар маъракаи чиҳод шарбати шаҳодатро нӯш мекунад. Пас ваъдаи мукофоти ин гуна амали олий, чуноне ки дар китобҳои муқаддасе чун Таврот, Инҷил ва Қуръон омадааст, ҳаққасту собит аст. Худованд ваъдаи Худо хилоф намекунад. Таъкидан Худованд гуфтааст, ки ҷуз Аллоҳ ягон зоте ҳаст, ки ба ваъдаи худ вафокунандатар бошад? Яъне (ин саволи инкорӣ ба маънои нафӣ буда, маънои онро дорад, ки) ягон зот аз Аллоҳ (чалла чалолуҳу) дида, ба ваъдаи худ вафокунандатар нест!

Дар охири ояти мазкур Аллоҳтаъоло ба шахсоне, ки ба ин мақомҳо расиданд, хабар додааст, ки хуш бод, барои шумо ин гуна хариду фурӯш, ки ин қадар фоида ва комёбии бузург барои шумо овард. Ана ин аст фавзу ба мақсади асосӣ расидан. Аз ин дида дигар мақсади олии нест. Сабаби нузули ояти мазкурро Муҳаммад ибни Каъби Қоразӣ аз Абдуллоҳ ибни Равоҳа ривоят кардаанд, ки ояти мазкур дар шаъни ҳафтод тан ансориҳое, ки бо Расулulloҳ (с) дар шабе, ки дар таърихи Ислом бо “Ақабату-л-Кубро” машхур аст, байъат карданд, нозил шудааст. Абдуллоҳ ибни Рувоҳа мегӯяд: “Яке аз он ҳафтод тан ман будам. Ба Расулulloҳ (с) гуфтам: “Ҳарчӣ меҳафед, барои Парвардигор ва барои худ шарт гузоред!” Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Барои Парвардигорам шарт мегузорам, ки ӯро ибодат кунед ва чизеро бо ӯ шарик наҳисобед ва барои худам шарт мегузорам, ки он чиро аз ҷонҳо ва молҳои худ боз медоред, аз ман низ ҳимоя мекунад!”**. Байъаткунандагон гуфтанд: «Агар чунин кунем, подоши мо чист?». Расули Аллоҳ фармуданд: **“Подоши шумо Биҳишт аст.”** Ансор гуфтанд: «Муомилаи мо бисёр суди хуб овард, ин гуна муомиларо асло на фасх (бекор) мекунем ва на толиби фасхи он мешавем». Ҳамоно буд, ки ояти мазкур нозил шуд.

التَّائِبُونَ الْعَبْدُونَ الْحَمِيدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ

السَّاجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ

وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ

**Ат - таъбуна - л - ѓабидуна - л - ѓамидуна - с сѓиҳуна-р-
рѓкиъуна-с-сѓчидуна-л-ѓмируна би-л маъруфи ва-н-
наҳуна ѓани-л-мункари ва-л ѓѓфиъуна ли ѓудудиллѓх. Ва
башшири-л муъминин. 112.**

**112. (Онҳо) тавбакунандагонанд, ибодаткунандагонанд,
саногӯяндагонанд, рӯзадоронанд, (дар роҳи Худо
сарфкунандагонанд) рукӯъкунандагонанд, сачдакунандагонанд,
амр ба маъруфкунандагон ва наҳй аз мункаркунандагонанд,
андозаҳоеро, ки Аллоҳ онҳоро таъин кардааст,
нигоҳдорандагонанд. Ва мужда деҳ муъминонро!**

Чуноне ки дар ояти қаблӣ сифати муъминҳо гузашт, ба шарте Аллоҳтаъоло аз муъминҳо худашонро ва молҳояшонро харидорӣ кардааст, ки онҳо дорои сифатҳои зайл бошанд.

1-ум. Аз корҳои фаҳш, чи гуфтани бошаду чи кардани ва аз ҳама гуноҳҳои худ аз ҷумлаи тавбакунандагон бошанд;

2-юм. Чи лафзи ва чи бадани дар ибодатҳои Парвардигор ҳамеша қоим бошанд ва ҳар кадомро сари вақт иҷро кунанд.

3-юм. Чи дар ранҷ ва чи дар роҳат ва чи дар сахтӣ ва чи дар осонӣ бо ҳамду шукрона Аллоҳтаъолоро сипосгузор бошанд.

4-ум. Яке аз беҳтарин амалҳо рӯзадорист, рӯзадор бошанд.

5-6-ум. Намозхони доимӣ, яъне рукӯъкунанда ва сачдакунанда бошанд.

7-8-ум. Бо ҳар навъе, ки бошад, ба халқи Худо ғоидаросон бошанд, онҳоро ба он чи, ки шариъат писандидааст, яъне, амр ба маъруф кунанд ва аз он чи, ки шариъат напсандидааст, наҳй кунанд ва ба роҳи рост ҳидоят кунанд.

9-ум: Шаҳси муъмин бояд ҳамеша пойбанди ҳудудҳое бошад, ки Аллоҳтаъоло дар Қуръон онҳоро муъайян кардааст. Яъне ҳар чизеро Аллоҳ ҳалол ҳукм кардааст, ҳалол ва чизеро ҳаром гуфтааст, ҳаром қабул кунад. Доим дар амал ба онҳо пойбанд буда, халқи Худоро насиҳат кунад.

Дар охир Худованд ҳабиби Худ (с)-ро амр кардааст, ки ба муъминон ин хабари хушро расон, ки касоне бо ин сифатҳои ёдшуда мавсуф бошанд, месазад ва шоиста аст, ки онҳоро муъмин гуфт. Оре! Тақозои имондорӣ ва некбахтӣ ҳам ҳамин аст, ки шахсе ҳудро мусалмон меҳисобад, бояд дорои ин 10 сифат бошад, ки дар раъси (сари) он ҳама имон меистад. Дар маънои калимаи «соиҳун» муфасссирон ихтилофи назар доранд. Аз он ҷумла, Суфёни Саврӣ ва Алӣ ибни Абиталҳа аз ибни Аббос (р) инчунин Ибни Ҷарир аз

Валид ибни Абдуллоҳ ва ӯ аз Оиша (р) ва дигарон калимаи «соихун»-ро, чуноне ки дар ҳадиси Расулуллоҳ (с) омадааст: **Ас-соихуна ҳуму-соимун** (саёҳаткунандагон рӯзадоронанд) ба рӯза доштан маънидод кардаанд. Саҳеҳтарини қавлҳо ҳамин аст. Аммо дар сухани Абӯдовуд аз ҳадиси ривояткардаи Абиамома омадааст, ки марде назди Расулуллоҳ (с) омада гуфт: “Ё Расулаллоҳ (с), маро иҷозат деҳ то ба саёҳат равам.” Расулуллоҳ (с) дар ҷавоб ба ӯ гуфт: **“Саёҳати уммати ман ҷиходи дар роҳи Худост.”** Баъзе олимон саёҳатро ба маънои сафаре, ки талаби илм карда мешавад ё ибрат гирифта мешавад гуфтанд. Баъзе ҳичратро гуфтаанд. Аммо амали касоне, ки дар кӯҳҳо ё мағораҳо ё ҷазираҳо дар ғайри ҳолати фитна танҳо нишаста ба ибодат машғул мешаванд, шаръан дуруст нест.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ

كَانُوا أَوْلَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾

**Мā kāна ли-н-Набиййи ва-л-лазӣна āманӯ ай ястағфиру́
лил мушрикӣна ва лав кāнӯ улӣ қурбā миӣ баъди мā
табайяна лаҳум аннаҳум асҳāбу-л-ҷаҳӣм. 113.**

**113. Барои Пайгамбар ва (барои) касоне, ки имон овардаанд,
сазovor нест барои мушрикони талаби мағфират кунанд,
агарчанде (онҳо) хешовандони наздик бошанд аз баъди он, ки
барои онҳо равшан шуд, ки бе шак, мушрикҳо асҳоби
Ҷаҳаннаманд.**

Аз оятҳои қаблӣ маълум шуд, ки муъмин касест, ки дар ивази Ҷаннат тамоми дороиҳои худро ба Аллоҳ мефурӯшад ва касе, ки душмани Худо бошад, зоҳирану ботинан ҳеҷ вақт муъминҳоро дӯст намедорад. Дар баёни сабаби нузули ин оят аз Имом Аҳмад чунин омадааст, ки чун Абӯтолиб амаки Расулуллоҳ (с) дар дами марг шуд, дар он ҳолат сарони мушрикони, Абӯҷаҳл ва Расулаллоҳ (с) низ ҳузур доштанд. Расулаллоҳ (с) мефармуд: **“Эй амаки ман! Бигӯ: “Ло илоҳи иллаллоҳ”, то назди Аллоҳ бо он бароят ҳуҷҷат оварда дуо карда тавонам.** Вале Абӯҷаҳл ва ибни Умайя ба ӯ гуфтанд: “Эй Абӯтолиб! Оё аз дини Абдумуталлиб (бобои Расулуллоҳ (с)) рӯй мегардонӣ?”

Хулоса, пайваста Расулулоҳ (с) ба амаки худ калимаи тайибаро талқин мекарданд, аммо Абӯҷаҳлу ибни Умайя бо исрор ўро ба нагуфтани он ҳаракат меоданд. Дар охир ў аз гуфтани калимаи «ло илоҳа илаллоҳ» рӯй гардонида гуфт: “Ман дар ойини Абдумуталиб ҳастам.” Чун Расулулоҳ (с) аз имон овардани амаки худ маҳзун шуд, гуфт: **“Ҳоло ки ту чунин ҳастӣ, то барои ту аз омӯрзиш хостанам наҳӣ нашавам, бароят омурзиш металабам.”** Ҳамоно буд, ки ояти мазкур нозил шуд. Аллоҳтаъоло дар он фармуд, ки аз даргоҳи Аллоҳтаъоло талаби омӯрзиши гуноҳ барои шахсони мушрик, ки аҳли Ҷаҳаннам буданашон аён шудааст, (бигзор хешону наздикон бошанд ҳам) ҷойиз нест. Маълум шуд, ки барои шахсоне, ки дар ҳолати кофирӣ вафот мекунанд, ҷаноза хондан мумкин нест. Зеро салоти ҷаноза ҳам талаби омӯрзиш барои майит аст. Бо ривояти Имом Аҳмад аз Ибни Одам аз Суфён ва дар охир аз ҳазрати Алӣ (к) омадааст, ки шунидам марде барои волидайн худ, ки мушрик буданд, аз даргоҳи Аллоҳ талаби омӯрзиш мекард. Ба ў гуфтам: «Оё барои волидайн худ, ки мушриканд, омӯрзиш талаби мекунӣ?» Он мард гуфт: «Оё Иброҳими Халилulloҳ барои волидайн худ аз Аллоҳ омӯрзиш гуноҳи онҳоро напурсида буд?» Чун ин суҳанро аз он мард шунидам, хидмати Расулаллоҳ (с) ҳозир шуда аз ў (с) пурсони ин масъала шудам, ҳамоно ояти зер нозил шуд.

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا

تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّهٌ حَلِيمٌ

**Ва ма конастиғфāру Иброҳима ли абиҳи иллā ʿам
мавъидати-в ваъадаҳā иййāху фа ламма табаййана
лахӯ аннаҳу ʿадувву-л лиллāҳи табарра-а минҳ. Инна
Иброҳима ла аввāхун ҳалим. 114.**

114. Ва набуд мағфират хостани Иброҳим барои падараш, магар аз рӯи ваъдае, ки онро ба падари худ ваъда карда буд. Пас, чун Иброҳимро зоҳир гаит, ки падари ў бе шак, душмани Худост, аз вай безор шуд. Ҳаройина, Иброҳим аввоҳ (зорикунанда) ва ҳалим (бар озорҳо сабркунанда) буд.

Чуноне ки дар ояти 46-уми сураи “Марям” ва ҳамчунин ояти 4-уми сураи “Мумтаҳина” мегузарад, Иброҳим(а) падар ва қавми худро дид, ки мушрику бутпарастанд, ба онҳо гуфт, ки то модоме ки шумо ғайри Аллоҳи ягонаро мепарастед, байни ман ва шумо абадӣ душманӣ боқӣ хоҳад монд. Аз он ҷумла, ба падари худ гуфт, ки эй падар, чаро ту чизеро мепарастӣ, ки ӯ на мешунавад ва на мебинад ва на туро беҳоҷат месозад? Эй падар, ту дар васвасаи шайтон мондаӣ, биё шайтонро ибодат накун, зеро шайтон махлуқест, ки нофармонии Худоро карда, барои инсон душмани ошкорост. Ин ва дигар насихатҳоро барои падари худ дарег надошт. Дар посух Озар ба Иброҳим (х) гуфт, ки эй Иброҳим, оё ту аз маъбудони ман рӯй гардонида онҳоро қабул надорӣ? Агар ту аз ин ин ақидае, ки дар ҳаққи бутҳои ман дорӣ, бознаистӣ, туро сангсор карда муддатҳои дароз тарки суҳбати ту хоҳам кард. Иброҳими (х) бо ҳалимие, ки дошт ба падари худ гуфт, ки салом бар ту эй падар! Саломат бош! Фаҳмидам, ки ту аз ин роҳи ботил баргаштани нестӣ. Ҳоло аз Аллоҳи меҳрубон ғайри талаби омӯзиши гуноҳҳои ту дигар чизе аз дастам намеояд.

Аллоҳтаъоло дар ин оят аз он ҳодиса ҳамчу таълиме барои шахсоне, ки падару модари мушрик доранд, хабар додааст, ки талаби омӯзиши Иброҳими (х) барои падари худ барои вафои он ваъда буд, на чизе дигар. Яъне барои падари худ пеш аз он, ки ба Иброҳими (х) ваҳйи илоҳӣ омада, хабараш дод, ки падарат аҳли Ҷаҳаннам асту кофир мемурад, истиғфор мегуфт. Вақто маълум гашт, ки падараш душмани Худост, аз ӯ безор гашт, дигар асло барои ӯ истиғфор нагуфт. Ӯ(а), ки бисёр шахси ҳалим буд, оҳ гӯён дар нолаву шевану зорӣ шуд.

Аввоҳ, сифати шахсест, ки чун хатоҳои худро ба ёд оварад, хоксорона дар оҳу нолаву зорӣ афтода мегӯяд: “Оҳ аз ин қадар гуноҳе, ки аз ман содир шуд. Оҳ аз ҷазое, ки ивази гуноҳҳо бо он рӯ ба рӯ мешавам” ва ғайра.

Ҳалим шахсера гӯянд, ки бо илму ҳикмат ва нармию осонӣ ба мисли Иброҳими (х) аз як ҳол ба ҳоли дигар интиқол мекунад ва ба изою аламе, ки аз тарафи халқ ба ӯ мерасад, бо бахшишу эҳсон, бо қавлу амал аз худ сабр нишон медиҳад. Чунин буд сифати Иброҳими (х), ки Аллоҳтаъоло дар роҳу равиши он абармарди бузург моро иршод фармуд.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا

يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

**Ва ма коналлоҳу ли юзилла қавма баъда аз ҳадаҳум
ҳатта юбаййна лаҳум-м ма яттақун. Инналлоҳа би
кулли шай-ин Ёалим. 115.**

**115. Ва (ҳаргиз) Аллоҳ чунон нест ин ки қавмеро, баъд аз он ки
ҳидоят карда бошад, онҳоро гумроҳ кунад, то замоне ки барои
онҳо он чизро баён кунад, ки бояд аз он парҳез намоянд.**

Албатта, Аллоҳ ба ҳар чиз хуб доност.

Аз ишоратҳои оятҳои қаблӣ дуруст набудани истиғфори муъминҳо барои мушрикони баён шуд. Ояти мазкур, таҳти иттибоб азоби гирифтори нашудани муъминонро, ки барои ҳешовандони худ, пеш аз манъи шудани истиғфори муъминон барои мушрикони, аз Худо талаби омӯзиши намуда буданд, баён намудааст. Инчунин ояти мазкур аз каримӣ ва адолати Аллоҳтаоло хабар додааст, ки Худованд бар он нест, ки гурӯҳро ҳидоят карда бошад баъди ҳидоят онҳоро гумроҳ созад. Яъне то ҳуҷҷат барои нодуруст будани қорре томи нағардад, ҳақ ошқор нашоада, амри Аллоҳ ба ҳаром будани қизе ҳоло маълум набошад ва мусалмоне даст ба он занад, ўро гумроҳ гуфта қазо дода намешавада. Бо иборати дигар, Худованд барои қасе ҳидоятро арзонӣ дошта ўро муваффақ гардонада, ў ба Аллоҳи яғона ва Расули Ў (с) имон оварда, пеш аз он ки барои манъи қорре амр нашуда бошад ва ў он амалро содир карда бошад, барои ин Худованд Ўро ба гумроҳӣ ҳукм намекунад. Мағар баъди наҳӣ қасе қори мунқарро қасдан қунад, ўро гумроҳ гуфтан мумкин. Оре! Гумроҳ қасест, ки дидаву доништа қори гуноҳро мекунад.

Хулоса, қасе барои ҳешованди мушрики худ пеш аз манъи истиғфори, истиғфори, гуфта бошад, қойи маломат нест. Дар қумлаи охир омадааст, ки албатта, Аллоҳтаоло бар ҳама қиз доност, қадом шаҳсе мӯқибӣ ҳидоят аст ё мӯқибӣ залолат (гумроҳӣ), хуб медонада. Тақозои ҳукми Ў таоъло он будааст, ки то қизе барои бандагон баён нашуда бошад, қасеро дар баробари он масъул намедонада.

إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ تُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ

دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾

Инналлоҳа лаҳу мулку-с-самāvāti ва-л-арз. Юҳйи ва юмйт. Ва мa лакум-м миn дуниллāхи ми-в валийи-в ва лā насīр.116.

116. Дар ҳақиқат, салтанати осмонҳо ва Замин аз онӣ Худо аст. Зинда мекунад ва мемиронад. Ва шуморо ғайр аз Аллоҳ ҳеҷ дӯсту ёваре нест.

Аллоҳтаъоло чунин Зотест, ки осмонҳо ва Замин ва ҳарчиро, ки дар онҳост, дар ихтиёр дорад. Низоми ҳаёт ва марг дар ихтиёри Ёст. Ёст, ки зинда мекунонад ва мемиронад. Аллоҳтаъоло ҳар ҳукмро барои бандағони Худ фиристад, он тахминӣ набуда, балки мувофиқи илми комили Худ мефиристад. Бояд бандагон бе ягон тарсу ҳарос аз душман, ҳукми Ёро пазиранд ва дар амал ҷорӣ кунанд. Худованд гуфт, ки набояд барои табори мушрики худ талаби истиғфор кард, дар ҳол худдорӣ воҷиб аст. Иҷрои дигар амру наҳйҳои Аллоҳ ба ҳамин монанд аст. Зеро ба ғайри Аллоҳ дӯсту такаҷоҳи мустаҳкаме барои бандагон нест. Ғайри Аллоҳ ёру ёвари ҳақиқие ҳам барои онҳо вуҷуд надорад. Месазад, ки Ёро дӯст гирифт, дар ҳама кор аз Ё ёрӣ дархост намуд ва барои ризои Ё аз хотири табори мушрики худ гузар кард. Аз Ибни Абихотам ва дар охир аз Ҳоким ибни Ҳозим ҳадисе ривоят шудааст, ки рӯзе Расулуллоҳ (с) байни асҳобашон буданд, чунин гуфтанд: «**Оё ончи Ман мешунавам, шумо ҳам мешунавед?**». Асҳоб гуфтанд, ки мо ҳеҷ чизро намешунавем. Расулуллоҳ (с) гуфтанд: «**Ман садои нолаи осмонро мешунавам ва набояд осмонро ба ин, ки нола мекунад, сарзаниш кард. Зеро ҷойи ваҷабе дар он ҳолӣ нест, магар фариштае ё дар сачда аст ва ё дар ибодате машғул рост истодааст**». Пас, инсон чаро аз ибодати Аллоҳ сар мепечад?

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ

أَتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ

تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُمْ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾

Лақа-т-табаллоҳу љала-н-набиййи ва-л-муҳаҷирина ва-л-ансори-л лазина-т-табаъуху фи саяти-л-ъусрати мим баъди ма кәда язигу қулубу фарқи-м минҳум сумма таба љалайҳим. Иннаҳу биҳим Рауфу-р-Раҳим.117.

117. Батаҳқиқ, Аллоҳ раҳмати Худо бар Пайгамбар ва муҳожирон ва ансор, ки дар соғатҳои душвор пайравӣ карданд, баъд аз он ки қариб буд дилҳои гурӯҳе аз онҳо (ба қачӣ) майл кунад, шомили ҳоли онҳо гардонид. Баъд аз он, тавбаи онҳоро қабул фармуд. Батаҳқиқ, Ӯ бар онҳо меҳрубону бахшоянда аст.

Сабаби нузули ояти мазкурро Муҷоҳид ва дигар муфасссирон ғазои Табук донистанд. Ақидаи саҳеҳ он аст, ки ҳеҷ муъмине нест, ки ба тавбаву истиғфор муҳтоҷ набошад. Ҳатто одати салафи солеҳин (саҳобагони муҳожирон ансор) он буд, ки на ин ки барои содир кардани гуноҳ, балки барои тарки кори авло ва афзал тавбаву истиғфор мекарданд. Ақидаи мо мусалмонон он аст, ки пайгамбарон аз содир кардани гуноҳ маъсум (дар ҳимояи Аллоҳ)-анд. Баъзан мешуд, ки бо иҷтиҳоди худ аз онҳо аз кори афзал поёнтар амале пайдо мешуд.

Ҳоло барои фаҳмидани ояти мазкур бармегардем ба мазмуни ояти 43- юми ҳамин сура. Вақто ки мунофиқон бо узрҳои бардурӯғ хостанд ҳамроҳи Расулulloҳ (с) ба ғазои Табук нараванд, Расулulloҳ (с) ба зоҳири ҳоли онҳо нигаристу ба онҳо иҷозаи нарафтан дод. Аллоҳтаъоло ба ӯ (с) гуфт: **«Аллоҳ аз ту авф кунад! Чаро онҳоро рухсат додӣ, нагузошти то ин ки барои ту онон ки рост гуфтанд, ошкор мешуданд ва дурӯғгӯёро медонистӣ?»**. Яъне дар он асно барои Расулulloҳ (с) афзал он будааст, ки (то шахсони дурӯғгӯй аз шахсони ростгӯй маълум нашаванд), барои нарафтани баъзе иҷоза намефармуданд. Ҳоло ояти мазкур айнан аз он ҳолат сухан карда гуфтааст, ки барои Пайгамбар (с) раҳмати Аллоҳтаъоло бешумор аст. Дар ғазои Табук дар ҳолатҳои душвори тоқатфарсо қариб буд, ки дилҳои баъзе аз муҳожирон ва ансори тобеъи Расулulloҳ (с) аз роҳи ҳақ ба лағжиш рӯ биёранд ва аз майдони ҷанг бозгарданд, локин раҳмати Аллоҳ

ба онҳо даррасид. Бо баракати дуои Расулуллоҳ (с) борон борид ва онҳо аз кардаи худ пушаймон шуда дар ҳол даст ба дуо ва тавба бардоштанд. Аллоҳтаъоло бо меҳрубонии Худ, ки нисбати онҳо рауфу раҳим буд, сидқи тавбаи онҳоро медонист, тавбаи онҳоро қабул фармуд ва аз он машаққати бар сарашон омада наҷоташон дод.

Мухтасари ривоятҳое, ки оид ба ғазои Табук, зимни ояти мазкур муфасссирон эзоҳ доданд, чунин аст: Одати Расулуллоҳ (с) чунин буд, ки ба кадом ғазое сафарбар мешуданд, ошкоро намегуфтанд, ки мо фалон вақт ба фалон ғазо меравем, балки ба дигар тараф равон мешуданд ва баъд ба тарафи мақсади худ роҳ пеш мегирифтанд. Локин дар ғазои Табук чунин накарданд, зеро роҳ дуру машаққатнок, ҳаво ниҳоят гарм, вақти пухта расидани меваҳо ва ғунучини онҳо буд. Инчунин мусулмонон бояд бо душмани пурқуввати сершумор рӯ ба рӯ мешуданд. Аз ин сабаб то ин ки мардум мувофиқ бо душвориҳо омода шаванд, Расулаллоҳ (с) ошкоро эълон кард, ки **мардум омода шавед, ба ғазои Табук, ба тарафи Шом меравем**. Мунофиқон ҳарчи карданду ҳарчи гуфтанд, зери эзоҳи оятҳои қаблӣ гузашт. Дар он асно найранги дигари мунофиқон он буд, ки дар ҳавлии Сувайлим ном яҳудӣ ҷамъ омада машварат ороистанд, то дар ин ғазо мардум ба Расулуллоҳ (с) тобеъ нашаванд. Чун Расулуллоҳ (с) аз ин ҳодиса бо хабар шуданд, гурӯҳи саҳобагонро бо сардории Талҳа ибни Убайдуллоҳ (р) фиристод, то хонаи Сувайлиро оташ зананд. Онҳо амри Расулуллоҳ (с)-ро иҷро намуданд. Баъдан Расулуллоҳ (с) бо кӯшиши том омодаи сафар шуда ба мардум фармуданд, ки ҳарчи зудтар чизҳои лозимашонро гиранду озими сафар шаванд. Шахсони бойро ҳавасманд гардонид, то хайру эҳсоне, ки дошта бошанд, биёранд ва ба муҷоҳидоне, ки маркаби савора надоранд, маркаб диҳанд. Аз ҳама пешқадамтарин аз шахсони бодавлат Усмон ибни Аффон (р) шуданд, ки тамоми дороии худро дар ин роҳ эҳсон карданд. Пайғамбар (с) ўро қадр карда, дуои неке дар ҳаққашон раво дида гуфтанд: **«Эй бор Худо, аз Усмон розӣ шав, ман аз ӯ розиям»**. Абдурраҳмон ибни Авф (р) бошад, чаҳор ҳазор динор тақдим карданд. Ҳар шахси мусалмони холис миқдоре аз дороии худ хайру эҳсон мекард ва Расулуллоҳ (с) дар ҳаққаш дуои нек мекарданд. Дар он вақт Абдурраҳмон ибни Каъб (р) ва Абдуллоҳ ибни Миғфал (р)-ро ибни Ямин (р) ва Умайр ибни Каъби ан-Назира (р) диданд, ки аз чашмонашон ашк мерезад. Аз онҳо

пурсиданд: Чаро шумо гиря мекунед? Онҳо дар ҷавоб гуфтанд: Мо ҳузури Расулulloҳ (с) будем, то моро маркабе диҳаду ҳамроҳи ӯ (с) ба ғазо равем. Расулulloҳ (с) ба мо гуфтанд: **Ман ҳам ҳоло маркабе надорам, ки ба шумо диҳам.** Мо бошем ҳеҷ чизе надорем, ки ба чиҳод равем, ин аст сабаби гиряи мо. Ибни Ямин (р) ва ҳамроҳаш шутуронеро, ки бо онҳо об мекашонданд ва чанде хурмо ба онҳо доданд ва онҳо тавонистанд, ки ҳамроҳи Расулulloҳ (с) ба чиҳод раванд.

Хулоса, Расулulloҳ (с) дар Саниййатулвидоъ гуфтани макон аскаргоҳи худро омода карданд. Тақрибан 30 (сӣ ҳазор) мусалмон ҷамъ шуд. Мунофиқон бо сардории Абдуллоҳ ибни Салул поёнтар аз он аскаргоҳ омода карданд. Вақто Расулulloҳ (с) ба нияти ғазои Табук Мадинаро тарк карданд, баъзе аз саҳобагон мисли Каъб ибни Молик, Умайр ибн Ваҳб ва дигарон бе ягон шаку шубҳа бо қиёси худ, ба ғазо нарафтанд.

Баъд аз чанде роҳ рафтан, мунофиқон бо сардори худ низ аз роҳ баргаштанд. Касе пас мемонд, мардум мегуфтанд: «Эй Расули Аллоҳ! Фалонӣ қафо монд». Расулulloҳ (с) дар ҷавоб ба онҳо мегуфт: **«Ба ӯ нарасед, агар дар вай ягон ҳубӣ бошад, Аллоҳ ӯро ба шумо мерасонад. Агар чунин набошад, Аллоҳ шуморо аз ӯ халос месозад».** Абӯзари Ғифорӣ (р) низ аз ҷумлаи қафомондагон буд, зеро шутураш дигар роҳ нарафт. Асҳоб гуфтанд: Эй Расули Аллоҳ! Абӯзар (р) қафо монд. Расулulloҳ (с) гуфтанд: **«Агар ягон ҳубӣ дар ӯ бошад, Худованд ӯро ба шумо мерасонад. Агар чунин набошад, шуморо Аллоҳ аз ӯ халос месозад».** Абӯзар (р) бошад дид, ки шутураш дигар роҳ намеравад, ашъашро аз уштур гирифт ба китфи худ ниҳоду ба тарафи лашкари Ислоҳ ҳаракат кард. Вақто ки Расулulloҳ (с) дар ҷое андаке истироҳат дошт, саҳобагон омадани касеро аз дур мушоҳида карда гуфтанд: «Эй Расули Аллоҳ, касе пиёдаю танҳо ба тарафи мо омада истодааст». Расулulloҳ (с) гуфтанд: **«Абӯзар бошад».** Асҳоб гуфтанд: «Дар ҳақиқат ӯ Абӯзар (р) аст, ки омада истодааст». Расулulloҳ (с) гуфтанд: **«Аллоҳ Абӯзарро раҳмат кунад, танҳо зиндагонӣ мекунад, танҳо меравад танҳо мемурад».**

Вақто ки Расулulloҳ (с) ҳангоми ҳавои гарм ба чиҳоди Табук равона шуданд, Умар ибни Хаттоб низ ҳамроҳи Расулulloҳ (с) буданд. Ибни Аббос (р) мегӯяд, ки ман аз машаққати сафар аз ӯ (р) пурсидам. Умар ибни Хаттоб (р) гуфтанд: Дар ҳақиқат ҳаво бисёр

гарм буд, ташнагӣ бар мо чунон ғалаба дошт, ки гумон мекардем, ки гарданҳои мо канда мешавад. Асҳоб об мекофтанд, ҳеҷ набуд, ки обро пайдо кунанд. Ташнагӣ то ҷое боло рафт, ки баъзе аз мардум шутури худро забҳ кард, он чи дар шиками он буд пахш намуда оби онро ошомиданд ва боқиро болои ҷигари худ гирифтанд. Гурӯҳе тасмим гирифт, ки аз сафар бозгарданд, локин лутфи илоҳӣ шомили ҳоли онҳо шуд, аз худ устуворӣ нишон доданд. Дар он асно Абӯбакр (р) ба Расулulloҳ (с) гуфтанд: Эй Расули Аллоҳ, Худовандро барои мо дуо кунед, то Худованд ин мушкилотро дур кунад. Расулulloҳ (с) гуфтанд: «**Ҳаминро меҳоҷед?**». Абӯбакр (р) гуфтанд: «Оре!» Расулulloҳ (с) дастонашонро бардошта дуо карданд: Ҳоло дастони мубораки худро поён накарда буданд, ки бориши борон оғоз шуд. Саҳобагон ҳар қадар зарф доштанд, аз об пур карданд ва ин нигаронӣ аз онҳо дур шуд. Баъзе асҳоб аз рӯйи таҷриба ба атроф нигаришанд. Онҳо мушоҳида карданд, ки ба ғайри макони лашкари Ислом дар дигар ҷой борон наборидааст. «Вақто ки саҳобагон барои ризои Аллоҳ чунин машаққатҳоро бардошт карданд. Аллоҳтаъоло дуои Расулulloҳ (с) ва дуои муҳоҷиру ансорро қабул фармуд ва бо ҳамин минвол Расулulloҳ (с), дар Табук аз 10 рӯз зиёдтар истоданд, локин бо душман рӯбарӯ нашуда ба Мадина баргаштанд.

Ояти зер қабул шудани тавбаи се нафарро эзоҳ додааст.

وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ

تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

Ва ӯала-ѣ-ѣалаѣѣати-л-лазина хуллифу ӯатта иза ѣоқат ӯалайҳиму-л-арѣу би ма раҳубат ва ѣоқат ӯалайҳим анфусухум ва ѣаннӯ ал-ла малчаа миналлоҳи илла илайҳи ѣумма таба ӯалайҳим ли ятубӯ. Инналлоҳа Ҳува-т-Таввабу-р-Раҳим. 118.

118. Ва ҳамчунин раҳмати Аллоҳ бар он се нафаре, ки бозпас дошташуда буданд, шомил шуд. То он ҷо ки бар онҳо Замин бо

вучуди фарохияш танг шуд ва бар онҳо ҷонҳояшон танг шуд ва яқин карданд, ки аз газаби Аллоҳ паноҳе нест, магар ба сӯйи Вай.

Пас, дари тавбаро, то ин ки онҳо тавба кунанд, ба рӯи онҳо кушод. Албатта, Аллоҳ Зоти тавбапазиру меҳрубон аст.

Зери мазмуни ин оят муфасссирон як қиссаи машҳур ва ибратбахшERO нақл кардаанд. Мурод аз он се нафаре, ки ояти мазкур ишора дорад, Каъб ибни Молик (р), Мирората ибни Рабиъ (р) ва Ҳилол ибни Умайя (р)-анд, ки дар эзоҳи оятҳои қаблӣ (мисли ояти 106-ум) каме ба ҳоли онҳо ошно шуда будем. Онҳо, чуноне ки гузашт, на мунофиқ буданд, ки бо узрҳои бардурӯғ ба ғазо ҳамроҳи Расулulloҳ (с) нараванд ва на маъзур ва на камбизоъат буданд, ки дар ин маърака иштирок карда натавонанд. Фишурдаи ин ҳодисаи ҳангоми ғазои Табук рӯйдодаро асокаши Каъб ибни Молик (р) чунин нақл кардааст: «Каъб ибни Молик (р) мегуфт, ки ман дар ҳамаи ғазохое, ки бо ҳамроҳии Расулаллоҳ (с) гузашт, иштирок кардам, ба ғайр аз ғазои Табук. Ман аз ҷумлаи шахсоне ҳастам, ки пеш аз ҳиҷрати Расулаллоҳ (с) ба Мадина дар байъати Ақабаи дувум, ки «Лайлатал ақаба» ном дорад, бо Расулаллоҳ (с) даст дода, байат карда будам.

Он байъат дар замони душворе воқеъ шуда буд. Ман хоҳиши иваз кардани он байъатро надоштам. Аммо чи шуд, ки аз ғазо қафо мондам, худам ҳайронам. Агар гӯям, ки шароит (иқтисодӣ) бароям муҳайё набуд, нашоёд. Ба Аллоҳ қасам, ки то он ғазо ман ягон маротиба (ақаллан) соҳиби ду маркаб набудам, локин он замон соҳиби ду шутур будам.

Тавре қаблан ишора шуд, одатан Расулulloҳ (с) ба ғазое рафтани мешуд, дар зоҳир ба дигар тараф равон мешуд ва баъд ба тарафи мақсади худ бармегашт. Локин дар ғазои Табук ин хел накард. Расулulloҳ (с) ошкоро гуфт, ки омода шавед, мо ба ғазои Табук меравем. Дар ҳақиқат роҳ дуру душман зиёд буд. Агар чанде рӯйхати мусалмонҳо гирифта нашуда бошад ҳам, локин онҳо хеле зиёд буданд.

Агар ваҳйе аз тарафи Аллоҳ намеомад, кӣ ҳаст ва кӣ нест, ҳеҷ кас намедонист. Вақти пухта расидани меваҳо буд. Табиъатан ҳар кас мехост дар ин ҳавои гарм лаби обу ҷойи ҳавояш муътадил нишаста роҳат дошта бошад. Вақто ки мусалмонҳо барои Табук худро омода месохтанд ман ҳам мехостам омода шавам, локин ба фикри он, ки ҳар вақто ки хоҳам, омода мешавам, чандон шитоб надоштам ва ба сустӣ роҳ додам. Ҳатто, вақте ки Расулulloҳ (с)

Мадинаро бо мақсади Табук ҳамроҳи размандагон тарк карданд, ба умеде, ки кае хоҳам ба онҳо мерасам, чун дигар мусалмонҳо ҳаракат накардам. Эй кош, дар тақдирам мебуд, ки аввалан ба онҳо мепайвастам. Чун дар он асно байни касоне, ки ба ғазо нарафтанд, мерафтам, худро дар сафи мунофиқон ё дар ҳисоби маъзурон мидидам. Ин сифатҳо, ки дар ман набуд, асабонӣ мешудам. Илова бар ин, чун лашкари Ислом ба Табук расиданд, ба ман хабар расид, ки Расулulloҳ (с) пурсиданд, ки Каъб ибни Молик (р) чӣ кор кард? Шахсе аз қабилаи бани Салама дар ҷавоб ба Расулulloҳ (с) гуфт: “Эй Расули Аллоҳ (с), гурураш даст надод, то ӯ ба мо бипайванданд.” Яке аз ҳозирин - Муъоз ибни Ҷабал (р) ба ӯ гуфт: “Дар шаъни Каъб сухани хубе гуфта натавонистӣ. Эй Расули Аллоҳ (с), мо ба ғайри хубӣ аз ӯ чизе дигарро намедонем.” Расулulloҳ (с) ҳеҷ чизе нагуфтанд.

Чун шунидам, ки Расулulloҳ (с) аз Табук бозгашт доранд, аламу ғаму андӯҳ маро ихота кард. Як фикр кардам, ки бо гуфтани суханҳои дурӯғ худро раҳо мекунам, локин фардо дурӯғи ман ошкор мешавад, баъд чӣ кор мекунам? Назди соҳибфаросатҳо мерафтам, маслиҳат мепурсидам, локин оромии худро намеёфтам.

Хулоса, Расулulloҳ (с) ба Мадина ташриф оварданд, мувофиқи одате, ки доштанд, дохили масҷид шуданду ду ракаъат намоз хонданд. Баъдан нишастанду ҳолу аҳволи мардумро пурсиданд. Касоне, ки ба ғазо нарафта буданд, (тақрибан ҳаштод нафар) меомаданду қасамҳо хӯрда, узрҳо гуфта худро сафед мекарданд. Расулulloҳ (с) ба зоҳирашон менигаристу байъати онҳоро қабул мефармуд, барои онҳо истиғфор ҳам мегуфт ва он чи дар ботин доштанд, ба Аллоҳ ҳавола мекард. Чун навбат ба ман расид, ба ӯ (с) салом додам, бо заҳрханда ба ман гуфт: «Ин ҷо биё!». Чун наздаш рафтам, ба ман гуфт: **“Ба ту чӣ шуд? Охир ту маркабе ҳам харида будӣ-ку?”** Ман гуфтам: “Эй Расули Аллоҳ! Ба Аллоҳ қасам, ки ман ин қобилиятро дорам, ба ғайри шумо дар муқобили касе аз аҳли дунё нишинаму дар ҳолати гуфтугӯ узрҳо гуфта, худро аз ғазаби ӯ наҷот диҳам, ҳозир ҳам метавонам, ки бо чунин суханҳо шуморо розӣ кунонида худро халос созам, локин фардо, албатта, маро Аллоҳ ба ғазаби худ гирифтормекунад. Агар дурустии суханро гӯям, шумо аз ман меранҷед. Ба Аллоҳ қасам, ки ман ҳеҷ узре надоштам.” Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Ана ин кас сухани рост гуфт. Хез, то**

омадани ҳукми Аллоҳ интизор шав!” Ман амри Расулуллоҳро ба ҷо оварда аз он ҷо рафтам. Аз қафои ман чанд марде аз қабилаи бани Салама бо шитоб ба ман расида гуфтанд: “Ба Аллоҳ қасам, пеш аз ин ягон гуноҳи туро мо намедонем, ту ҳам мисли бозмондагон узр мегуфтӣ, Расулуллоҳ (с) барои гуноҳҳои ту истиғфор мегуфтанд, кифоя буд-ку?”

“Ба Аллоҳ қасам, – меғӯяд – Каъб (р) - онҳо чун маро айбдор сохтанд, наздик буд, ки назди Расулуллоҳ (с) раваму худро дурӯғгӯй созам. Ба онҳо гуфтам: «Оё ягон шахс мисли ман сухан гуфт?» Онҳо гуфтанд: “Ҳа! Ду нафари дигар.” Аз онҳо пурсидам, ки онҳо кӣ буданд? Онҳо гуфтанд: “Мирора ибни Рабиъа (р) ва Ҳилол ибни Умайя-ал-Воқифӣ (р).” Вақто шунидам, ки мисли ман шудаанд, ба сухани онҳо надаромадаму аз роҳи худ барнагаштам. Хулоса, баъд аз ин Расулуллоҳ (с) мардумро аз сухан гуфтан бо мо манъ карданд.

Одамҳо аз мо яксӯ мешуданд, меҳостам аз рӯйи замин ба дигар ҷо равам, Замин дар назарам ноошно менамуд. Бо ҳамин ҳол чиҳил рӯз гузашт. Он ду нафар аз хонаҳояшон намебаромаданд. Ман нисбати онҳо хеле қувватнок будам, мерафтам ҳамроҳи мусалмонҳо намоз меҳондам, бозорро чарх мезадам. Аммо ҳеҷ кас бо мо сухан намекард. Чун намоз ба охир мерасид, ба Расулуллоҳ (с) салом медодам, менигаристам, ки оё лабҳои Расулуллоҳ (с) ҳаракат мекунанд ё не? Илоҷ мекардам ва ба Расулуллоҳ (с) наздик намоз меҳондам. Чун ба ӯ (с) менигаристам, Расулуллоҳ (с) чашмони худро аз ман ба дигар тараф мегурезонд. Дар ин байн рӯзе ба хонаи дӯсту амакбачаи худ Абӯқатода рафтам. Ба ӯ салом дода гуфтам: “Эй Абӯқатода, шумо сухани ҳақро гӯед! Аллоҳ ва Расули Ӯро (с) ман дӯст медорам, инро медонед?” Ӯ ҳеҷ сухане ба ман нагуфт. Боз сухани худро ба такрор гуфтам. Ӯ гуфт: «Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) медонанд». Ҳамзамон аз ду чашмони ман ашк ҷорӣ шуду ба қафо баргаштам. Рӯзе ба бозори Мадина рафтам, яке аз таъомфурӯшони он гуфт: “Қадам кас Каъб ибни Моликро ба ман нишон медиҳад?” Мардум бо ишора ба ӯ маро нишон доданд. Ӯ назди ман омад ва мактуберо, ки подшоҳи Ғассон барои ман навишта буд, ба ман дод. Ман навистану хонданро қаблан медонистам. Мактубро кушода хондам. Дар мактуб чунин навишта шуда буд: “Ба мо хабар расид, ки соҳиби шумо ба шумо ҷафо кардааст. Худованд шуморо дар диёре, ки хору зор ва зойеъ мешавад. намонад. Ба ҳузури мо

биёед, мо барои шумо шароитро муҳайё мекунем.” Чун то охир мактубро хондам, ба худ гуфтам, ин ҳам боз бало ва имтиҳони дигаре будааст. Онро бурда дар оташдон сӯзондам. Баъди гузаштани чил рӯзи он панҷоҳ рӯз ба назди ман вакили Расулуллоҳ (с) омада гуфт: “Расулуллоҳ (с) фармуданд, ки ҳоло шумо бояд бо ҳамсари худ ҳамхоба нашавад.” Ман гуфтам: “Ўро талоқ кунам? Ё чӣ кор кунам?” Ӯ гуфт: “На! Фақат яксӯ шаву халос.”

Бо ду шарики дигар ҳам чунин амр шуда буд. Ман ба зани худ гуфтам: “То ҳукми Аллоҳ барои ҳалли ин масъала маълум нашавад, ту ба хонаи хешовандони худ рав!” Ҳамсари Ҳилол ибни Умаййа (р), (яке аз шарикони ман) назди Расулуллоҳ (с) омада гуфт: “Эй Расули Аллоҳ! Ҳилол як марди пири солхӯрдааст, барои ӯ хизматгоре нест, ки хизмати ӯро кунад, иҷозат медиҳед ман хизмати ӯро кунам!” Расулуллоҳ (с) фармудаанд: “Ҳа! Локин бояд бо шумо наздикӣ накунад.” Зани Ҳилол гуфт: “Ба Аллоҳ қасам, ӯ кайҳо аз ин корҳо боз мондааст, локин аз рӯзи аввал то ҳол ӯ мегирияд.”

Каъб ибни Молик (р) сухани худро идома дода гуфт: “Баъзе аз наздикон ба ман гуфтанд: “Чуноне ки зани Ҳилол иҷоза пурсид, ту низ аз Расулуллоҳ (с) иҷоза пурс, то ҳамсарат ҳамроҳи ту бошад.” Ман ба онҳо гуфтам: “Ба Аллоҳ қасам, ман аз Расулуллоҳ (с) ин гуна саволро намекунам. Ман ҷавонам, мумкин боз аҳдшиканӣ шавад.” Бо ҳамин тариқ, боз даҳ рӯзи дигар гузашт. Муддати манъи сухани мардум бо мо ба панҷоҳ рӯз расид. Чун пагоҳ шуд, саҳар намози бомдодро дар болои яке аз хонаҳои худ хондам, ба зикри Аллоҳ машғул будам, қафаси синаам ба танг омад, Замин дар назарам танг намудор шуд, нохост аз болои кӯҳи Салъ шахсе нидо карда гуфт: “Эй Каъб ибни Молик! Шодбош барои шумо!” Чун ин садоро шунидам, тавбаамон қабул шуд, барои мо кушоише ҳам шуд,- гуфта шукронаи Худоро ба ҷо овардам ва сари худро ба сачда ниҳодам. Ва баъдтар дониستم, ки Расулуллоҳ (с) намози бомдодашонро хонда, ба аҳли масҷид эълон карданд, ки тавбаи он се нафарро Аллоҳтаъоло қабул фармуд.

Хулоса, бо ҳамин мардум барои мо хушхабар меоварданд. Яке аз онҳо аспсавор ва дигаре пиёда бо шитоб ба тарафи ман омаданд. Чун шахси пиёда дидааст, ки аспсавор пештар мерасад, болои кӯҳе шуда бо овози баланд хушхабарро пеш аз аспсавор ба ман расонид. Чун ба назди ман омад, либосҳои худро чун шодиёна ба ӯ пӯшонидам. Ба Аллоҳ қасам, ки дар он вақт дигар либосе

надоштам. Аз касе либосе қарз гирифтаму пӯшида бо шитоб ба назди Расулulloҳ (с) равона шудам. Гурӯҳ-гурӯҳ аз мардум тавбаатон қабул шуд, гуфта маро табрик мекарданд. Чун дохили масҷид шудам, дидам, ки Расулulloҳ (с) бо чанд нафаре аз саҳобагони худ нишастаанд. Яке аз онҳо Талҳа ибни Убайдуллоҳ (р) саросемавор омаду дасти маро гирифту ба ман табрик гуфт. Кори ӯ ҳеҷ аз ёдам намеравад. Чун ба Расулulloҳ (с) салом додам, аз хурсандӣ рӯяш медурахшид, ба ман гуфт: **“Шодбош ба рӯзе, ки (монанд аст ба рӯзе, ки) аз модар таваллуд шудӣ. Акнун ба чунин рӯзи хурсандӣ расидӣ!”**

Ман гуфтам: «Оё аз тарафи Шумо шуд ё аз тарафи Аллоҳтаъоло?» Расулulloҳ (с) гуфт: **“На! Аз тарафи Аллоҳтаъоло шуд.”** Вақто ки наздаш нишастам, гуфтам: “Эй Расули Аллоҳ, мехоҳам барои қабули тавбаам аз молҳои худ барои Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) садақа диҳам.” Расулulloҳ (с) гуфт: **“Баъзе моли худро барои худ боз дорӣ, беҳтар аст.”** Ман гуфтам: “Он чи аз ғазои Хайбар ба ман расидааст, барои худ боз медорам. Эй Расули Аллоҳ (с), рост гуфтанам маро наҷот дод. Қасам ба Аллоҳ, аз ин баъд ҳам ба умеде, ки Аллоҳ маро аз дурӯғ гуфтан муҳофизат кунад, дигар ҳеҷ сухани дурӯғе нагуфтам.” Ҳамонро Аллоҳтаъоло ояти мазкурро нозил фармуд.

Оре! Дар зери маънои ояти мазкур барои ибрат олам-олам маъноҳо нуҳуфтааст. Агар дар ин замон чун Каъб ибни Молик (р) аз ҳазорҳо як нафар ба чунин садоқату диёнат соҳиб мешуд, ин дунё дигаргун мегашт, локин афсӯс.

Ояти зер хитоб барои муъминон аст, то содиқ (ростгӯ) бошанд.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصّٰدِقِينَ

Йӓ айюҳа-л-лазӣна ӓману-т-тақуллоҳа ва куну маъа-с-содикӣн. 119.

119. Эй касоне, ки имон овардаед, аз Аллоҳ битарсед ва бо ростгӯён бошед.

Аз ояти қаблӣ маълум шуд, ки он се саҳобое, ки дар ғазои Табук бо Расулulloҳ аз рӯи сустӣ ҳамроҳ нашуданд, таҳти ваъид қарор гирифтанд. Локин онҳо бо иродаи Аллоҳтаъоло пушаймон шуда донистанд, ки ба ғайри тавбаву тазарруъ ва ба ғайри сухани

рост гуфтану ба даргоҳи Аллоҳтаоло бозгаштан чораи дигаре надоранд. Бо вучуди ин муддати панҷоҳ рӯз, (40-рӯз аз суҳбати ёрон ва даҳ рӯзи дигар аз суҳбати занони худ) маҳрум монданд ва дар охир Аллоҳтаоло тавбаашонро қабул фармуд ва аз ин вартаи ҳалокатбор раҳой ёфтанд. Ҳоло ояти мазкур, таҳсини кори он се саҳобӣ буда фармудааст, ки эй касоне, ки имон овардаед, дар ҷамии ҳол, хусусан дар вақти сухан гуфтан ва дар вақти анҷоми корҳои худ аз Худо битарсед, сухани рост гӯед ва ҳамроҳи ростгӯён бошед!

Оре! Ин се нафар бо баракати рост гуфтан баҳшида шуданд. Аммо мунофиқон бо дурӯғ гуфтан хавфи Худоро аз дили худ дур карданду сазовори оташи Дӯзах шуданд.

Тафсири маънои калимаи «содиқин»-ро дар сураи “Бақара”, ояти 177, сураи “Ҳучурот”, ояти 15 ва дар сураи “Ҳашр” ояти 8 мутолиа кардан мумкин.

Зимни маънои ояти мазкур муфасссир Ибни Касир ҳадисаеро аз Имом Аҳмад ва ӯ аз Ибни Масъуд (р) чунин ривоят кардаанд: Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Бар шумо лозим аст, ки сухани рост гӯед. Албатта, рост гуфтан инсонро ба некӯӣ раҳсипор мекунад. Накӯкорӣ инсонро ба Ҷаннат ҳидоят мекунад. Инсон метавонад ҳамеша ростгӯиро одат кунад ва барои худ сазовор донад, ки доимо ростгӯ бошад ва дар натиҷа, назди Худованд аз ҷумлаи ростгӯён номнавис шавад. Аз гуфтани сухани дурӯғ бипарҳезед, зеро дурӯғ гуфтан албатта, инсонро ба бадкорӣ ҳидоят мекунад. Бадкорӣ ӯро ба сӯйи Дӯзах раҳсипор месозад. Инсоне ҳаст, ки ҳамеша сухани дурӯғ мегӯяд ва дурӯғ гуфтанро барои худ то он ҷо (дараҷае) сазовор медонад, ки назди Аллоҳтаоло аз ҷумлаи дурӯғгӯён номнавис мешавад.”** Дар саҳеҳайн низ ин ҳадис зикр шудааст.

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ
رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْتَابُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ بِأَنَّهُمْ لَا
يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْئُونَ

مَوَظِعًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوِّ نِيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِ

عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾

Мā kāна ли аҳли-л Мадинаи ва ман ҳавлаҳум-м мина-л-аъроби аӣ ятахаллафуъ ъа-р-расулиллаҳи ва лā яргабуъ би аифусихим ъан-н-нафсих. Зāлика би аннаҳум лā юсибуҳум замау-в ва лā насабу-в ва лā махмасатуи фӯ сабилиллаҳи ва лā ятауна мавтиа-й яғизу-л-куффāра ва лā янāлуна мин ъадуввин-н-найлан илла кутиба лаҳум биҳи ъамалун солиҳ. Инналлоҳа лā юзиъу аҷра-л муҳсинин. 120.

120. Барои аҳли Мадина ва касоне ки атрофи онҳоянд аз бодиянишинон, сазовор нест, ки аз ҳамроҳии Расулуллоҳ бозмондагӣ кунанд ва на ин ки дар нафсҳои худ аз нафси Расулуллоҳ зиёда рағбат дошта бошанд. Ин барои он аст, ки дар ҳақиқат дар роҳи Аллоҳ ба онҳо на ташинагӣ ва на гуруснагӣ ва на ранҷе ва на поймол кардани ҷое ки кофиронро ба ҳашм орад ва на аз душмани Худо ба онҳо ҳеҷ дастоварде намерасад, магар ин ки барои онҳо амали нек навишта мешавад. Бе шак, Аллоҳ аҷри нақӯкоронро зоеъ намекунад.

Сарзаниши шахсоне, ки ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) дар ғазои Табук иштирок накарданд, дар оятҳои қаблӣ гузашт. Дар ояти таҳти назар Аллоҳтаъоло бори дигар онҳоро зери хитоб қарор дода фармудааст, ки барои мардуми Мадина ва ҳамчунин барои шахсоне, ки дар атрофи Мадина зиндагӣ доранд, яъне аъроб (бодиянишинон) сазовор нест ва ҳақ ҳам надоранд, ки чи дар ғазои Табук ва чи дар дигар корҳо, бидуни дастури Расулуллоҳ (с) бозпас монда, ҳамроҳи ӯ (с) нараванд. Ҳамчунин ҳақ надоранд, ки дини Аллоҳро дар хатар монда, ҳифзи ҷони худро бар ҳифзи ҷони Расулуллоҳ (с), ки ӯ (с) рамзи бақои миллати Ислом, роҳбари уммат, пайғамбари Аллоҳ аст, бартару муқаддам доранд. Балки фарз он аст, ки ба Расулуллоҳ (с) тобеъ шуда, ҳамроҳи ӯ (с) ранҷо ва машаққатҳоро бо ивази ҷони худ харидорӣ кунанд.

Аллоҳтаъоло дар давоми ин оят, дар ивази ин гуна мушкilot ишора ба подоши онҳо карда гуфтааст, ки муъминон бояд дар роҳи итоъати Расулуллоҳ (с) ба ҳар гуна ташнагӣ, ранҷу машаққат,

гуруснагӣ ва монанди ин сабр кунанд ё дар нуқтаи хатарноки майдон қарор гиранд, ки мӯчиби хашму нороҳатию куффор шавад ё душманро аз пой дароранд ё онҳоро асир гиранд ва ё шикаст диҳанду моли ғанимат ба даст оранд.

Хулоса, дар ивази ҳамаи чунин аъмол аҷру савобу подош дар номаи онҳо навишта мешавад. Худованд дар ҷумлаи охир, шахсонро, ки дорои чунин сифатанд, шахсони нақӯкор номида ваъда додааст, ки (Худованд) ҳеҷ вақт аҷри нақӯкоронро зоеӣ намегардонад. Оре! Аҷри амалҳои солеҳи худро, иншоаллоҳ, чунин шахсон як ба як аз Худованди бузург дарёфт хоҳанд кард. Ояти зер ин маъноро идома медиҳад.

وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا

كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

**Ва лā юнфиқуна нафақатай сағирата-в ва лā кабӯрата-в
ва лā яқтаъуна вāдиян иллā кутиба лаҳум ли
яҷзияҳумуллоҳу аҳсана мā кāну яъмалун. 121.**

**121. Ва ҳеҷ харҷи андаке ва бисёре (дар роҳи Худо) харҷ
намекунанд ва ҳеҷ майдонро тай намекунанд, магар барои онҳо
амали солеҳ навишта шавад, то дар муқобил Аллоҳ онҳоро аз он
ҷӣ, ки мекарданд, подоши некӯтар диҳад.**

Худованд дар ин оят барои муҷоҳидоне, ки сифаташон дар ояти қаблӣ гузашт, хабар медиҳад, ки агар онҳо дар роҳи ризои Аллоҳ, хоҳ кам хоҳ бисёр, садақе диҳанд ва вақто ки ба сӯи душман мераванд, ҳар дашту майдон, ҳар кӯҳу теппаеро гузаранд, ҳама ва ҳама дар номаи аъмоли онҳо чун савобу ҳасанот навишта мешавад. Яъне Худованд ба онҳо дар ивази амалҳои содиркардашон, некӯтарин подоши арзандаро насиб мебинад.

Вақто ки чунин аст, чаро онҳо Расулulloҳ (с)-ро дар ғазои Табук ё дигар амалҳои писандида тобеъ намешаванд? Бо ривояти Абдуллоҳ ибни Имом Аҳмад аз Абӯмусои ал-Фанавӣ ва дар охир аз Абдурраҳмон ибни Хубоби Саламӣ омадааст, ки пеш аз он ки Расулulloҳ (с) ба тарафи Табук сафарбар шаванд, мардумро дар хутбаи худ панд дода, барои муҷаҳҳаз сохтани сарбозон ба нафақа додан ташвиқ карданд. Яке аз саҳобагон Усмон ибни Аффон (р)

сесад уштур ва ҳазор динор садақа доду қойи аввалинро ба даст овард ва мавриди писанди Расулulloҳ (с) қарор гирифт. Дар шаъни ӯ (р) Расулulloҳ (с) гуфтани чунин суханро раво дидаанд: **“Аз имрӯз ва баъд бар ибни Аффон ҳеҷ амале зиён намерасонад.”** Шахсони имондор бо шунидани ин қадар тарғибот меҳоҳанд, ки ба ҷиҳоди муқаддас раванду ҳатто меҳоҳанд дар сафи аввал бошанд. Оё ин тарзи рафтор ба манфиъати ҷомеа ҷавобгӯ аст? Агар ҳама ба ҷиҳод раванд, дигар амалҳо, аз он ҷумла, ниғаҳбонии оилаҳои сарбозон, кишту кор ва ниғаҳ доштани шаҳру деҳот ва дигар корҳои лозимиро кӣ ҷобаҷо мегузорад? Худованд дар оятҳои баъдӣ ба ин саволҳо посух додааст.

﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ

طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ

تَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

❖ **Ва mā kāна-л муъминӯна ли янфирӯ кӑффаҳ. Фа лав лā нафара мин кулли фирқати-м минҳум т̣оифату-л ли ятафаққахӯ фи-д-дини ва ли юнзирӯ қавмаҳум изā раҷаъӯ илайҳим лаъаллаҳум яҳзарун. 122.**

122. Ва мумкин нест муъминонро, ки ҳама як ҷо (ба ғазо) бароянд. Пас, ҷаро берун нараванд аз ҳар гурӯҳ чанд каси аз онҳо, то дар дин донишманд шаванд ва то қавми худро чун ба сӯйи онҳо бозгарданд, бим кунанд, бошад ки онҳо битарсанд.

Аз мазмуни ояти 41 уми ҳамин сура ба таври умум маълум шуда буд, ки бояд ҳама, хоҳ сабукборанд ва хоҳ гаронбор, хоҳ савора ҳастанд ва хоҳ пиёда, хоҳ пир ҳастанд ва хоҳ ҷавон, хоҳ мучараданд ва хоҳ оиладор, хулоса ғайри касоне, ки дорои узранд, бояд ҳамагӣ ба молҳо ва қонҳои худ дар роҳи ризои Аллоҳ ҷиҳод кунанд. Ин чунин дар ояти 120-уми ҳамин сура касоне, ки аҳли Мадина буданд ё аърои атрофи Мадина ва ба ғазои Табук набаромаданд, зеро итоб қарор гирифтанд. Мазмуни ин оятҳо далолат бар он дорад, ки ҳама бояд ба ҷиҳод раванд.

Локин бо назардошти Ибни Касир ояти мазкур ҳукми умумияти рафтани ҳамаро барои ҷиҳод мансӯх (аз ҳукм манъ)

эълон намуда фармудааст, ки шоиста нест, ки ҳамаи муъминон роҳсипори ҷиҳод шаванд. Бояд гурӯҳе дар Мадина бимонанд, то назди Расулуллоҳ (с) таълим гиранд, донишманд шаванд, ба вақте ки ҷиҳодрафтагон ба сӯи Ватан ва қавми худ бозгаштанд, донишмандшудагон, ончи омӯхтанд, онҳоро таълим диҳанд ва бошад, ки онҳо аз ҷазои илоҳӣ битарсанд.

Бо эҳтимоли дигар маънои оят ин аст: «Чун Расулуллоҳ (с) озими мақсаде шуданд, ба истиснои баъзе касон дигар ҳама бояд ҳамроҳи Расулуллоҳ (с), албатта, раҳсипор шаванд ва дар ин байн аҳкоми дини худро оид ба ҷиҳод ва муомилаҳои ҷиҳод ва дигар масалаҳои заруриро, ки ба Расулуллоҳ (с) нозил мешуданд, аз Расулуллоҳ (с) таълим гиранд. Дар дин фақеҳу донишманд шаванд, вақто ки баргаштанд, аз он чи таълим гирифтанд, қавми хешро омӯзонанд, шояд, ки қавми онҳо аз ҷазои илоҳӣ битарсанд. Ба ҳар тақдир, бар асоси ҳукми ин оят ҷиҳод ва талаби илм фарзи кифоя аст. Агарчи аз маънои ояти мазкур маълум шавад, ки ба ҷиҳод баромадани ҳама лозим нест ва аз маънои дигар оятҳо акси он зоҳир шавад ҳам, локин инҳо бо ҳам зид нестанд. Мақоми нузули ҳар кадоми ин оятҳо бояд ба эътибор гирифт. Масалан, роҳбари исломӣ ба вазъият нигоҳ карда гӯяд, ки рафтани ҳама лозим нест, дар чунин сурат аз ҳар гурӯҳ тоифае аз онҳо ба ҷиҳод равад, кифоя аст. Аммо дар сурате, ки худ Расулуллоҳ (с) омодаи ҷиҳод шаванду раванд, чуноне ки гузашт, ба ғайри касони ношоям дигар ҳама бояд ба ҷиҳод сафарбар шаванд. Дар сурати ҳуҷум ва ҳамлаи душман низ ҳукм ҳамин аст.

Агар ҳамроҳи лашкари ислом Расулуллоҳ (с) ҳамроҳӣ кунад, номи онро ғазва (ғазо) агар касеро сардори онҳо сохта ба ҷиҳод сафарбар кунад, номи онро сария (дастаҳои ҷангӣ) гуфта мешавад. Ҳоло ояти зер алайҳи кадом гурӯҳ бояд ҷиҳод кард, баён мекунад.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا

فِيكُمْ غُلَّةً وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

**Йа айюҳа-л-лазина āману қотилу-л-лазина ялунакум-м
мина-л-куффари ва-л-яҷиду фӣкум гилъаҳ. Ваъламӯ
анналлоҳа маъа-л-муттақин. 123.**

123. Эй касоне ки имон овардаед, бо онҳое, ки назди шумоянд аз куффор, чанг кунед! Ва бояд онҳо аз шумо дуруштиро биёбанд ва бидонед, ки батаҳқиқ, Аллоҳ ҳамроҳи парҳезгорон аст!

Аллоҳтаъоло дар ин оят ба муъминон амр кардааст, ки агар шароити мавҷуда бо душман бархӯрдро тақозо кунад ва мусалмонҳо ҷиҳодно шурӯъ кунанд, дар аввал бояд бо душманоне, ки ҳамсарҳаду наздики онҳост, бархӯрд кунанд ва то таслим шудани онҳо, чи бо силоҳ ва чи бо сухан, алайҳи онҳо дуруштиро шиори худ қарор диҳанд.

Дар ҷумлаи охир Худованд гуфтааст, ки бидонед, Аллоҳтаъоло бо ёрии Худ ҳамроҳи тақводорон аст. Оре! Шиори шахси муъмин он аст, ки бо бародарони динии худ нармрафтор буда, бо душмани Аллоҳ ва душмани Расули ӯ (с) дуруштгуфторию саҳтгирӣ нишон медиҳад, то душман аз нармии ӯ сӯйистиғода накунад. Ақидаи саҳеҳ он аст, ки ҳар касе аз Худо метарсад, аз куффор наметарсад. Агар ба таърихи мусалмонони се асри аввал назар андозем, маълум мешавад, ки тарси Худо дар дили онҳо буд. Ба андозаи тарси Худо бар кофирон ғалаба доштанд. Ҳоло чӣ? Ояти 54-уми сураи “Моида” ва ояти 29-уми сураи “Фатҳ” ва ояти 83-уми ҳамин сура маънои ҷумлаи ояти таҳти назарро таъкид мекунанд.

Назаре ба саргузашти мусалмонони асрҳои аввали пайдоиши Ислом.

Тибқи маънои ояти мазкур Расулуллоҳ (с) дар оғоз бо амри Аллоҳтаъоло алайҳи қарибтарини мушрикони баъд дуртари аз онҳо мубориза бурданд. Бо ҳамин тариқ, ҳамаи ноҳияҳои ҷазираи Арабро аз бутпарастӣ ба яктопарастӣ бозгардониданд ва мардум гурӯҳ-гурӯҳ ба дини Ислом дохил шуданд. Чун хатари душман дар ҷазираи Араб фурӯ нишаст, Расулуллоҳ (с) омода шуданд, то ба кофирони аҳли китоб мубориза кунанд. Дар он асно, ҷуноне ки дар мазмуни оятҳои қаблӣ гузашт, Расулуллоҳ (с) бо гурӯҳе аз онҳо, ки ба ҷазираи Араб наздик буд, соли нухуми ҳиҷрӣ ғазои Табукро оғоз карданд.

Баъди гузаштани Расулуллоҳ (с), саҳобагон вазир, дӯст ва яке аз аввалин мусулмонони содиқ Абӯбакри Сиддиқ (р)-ро халифа (ҷонишин)-и Расулуллоҳ (с), амири муъминон интихоб намуданд. Дар давраи халифагии Абӯбакри Сиддиқ (р) бо васвасаи мунофиқон қариб буд, ки аксари мардум аз Ислом рӯ гардонанд. Ҳазрати Абӯбакри Сиддиқ (р) тибқи нишондоди Қуръон ва

Расулulloҳ (с) амал намуда, бо ёрии саҳобагон ҳамаи мардумро, ба истиснои баъзе ноҳалафон, ба роҳи рости диндорӣ баргардонданд.

Баъд аз Абӯбакри Сиддиқ (р) халифагӣ ба ҳазрати Умар ибни Хаттоб (р) гузашт. Дар давраи халифагии Умар (р) байни мусулмонҳо ва румиҳои насронӣ, байни мусулмонҳо ва форсҳои оташпараст даргириҳои шадид рӯй дод. Дар он даргириҳо мусулмонон ғолиб омаданд ва мардуми сарзаминҳои шарқу ғарби ҷазираи Араб Исломо пазируфтанд.

Ин фатҳу зафарҳо ва зиёдшавии адади мусулмонҳо дар замони халифагии Усмон (р) ва Алӣ (р) идома ёфтанд. Корнамоиҳои мусулмонон дар давраи халифаҳои рошидин дар китобҳои таърих ба тафсил зикр шудаанд. Оре! Ҷиҳод бо душманон дар қарнҳои сегонаи аввали Илом, ки беҳтарини мусалмонҳо дар он мезистанд, бо ҳамин минвол буд ва пайваста фатҳу зафар ҷараён дошт.

Мутассифона, баъди гузашти он давра фитнаҳо сар бароварданд, ихтилофот дар миёни шоҳон ва амирони мамлакатҳои Иломӣ сар боло кард, ҷиҳод бо душманҳо хомӯш шуд. Душманон бо ҳар баҳона тамаъи диёри онҳо карда, то тавонистанд сарзаминҳои онҳоро ишғол карданд ва чунон мардуми мусалмонро дар ҳолати мустазъафӣ қарор доданд, ки ҳоло аксари онҳо аз ҷиҳод кардан як сӯ истад, аз гуфтани калимаи ҷиҳод хавф мебаранд.

Оятҳои баъди аҳволи мунофиқонро ошкор месозад.

وَإِذَا مَا أَنْزَلَتْ سُورَةً فَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا

فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾

Ва изā мā унзилат сӯратун фа минҳум-м ма-й яқулу айюкум зāдатҳу ҳāзиҳӣ имāнā. Фа амма-л-лазӣна āманӯ фа зāдатҳум имāна-в ва ҳум ястабширун. 124.

124. Ва чун сураеро нозил карда шавад, пас, баъзе аз мунофиқон касе ҳаст, ки мегӯяд: «Дар ҳаққи кадом яке аз шумо ин сура имонро афзун кардааст?». Аммо ононе, ки имон овардаанд, ба таҳқиқ, ин сура барои онҳо имонро зиёда намудааст ва онҳо шодмон мешаванд.

Аллоҳтаъоло бо услуби ин сура дар ин оят аз ҳоли мунофиқон чунин хабар додааст, ки чун сурае аз сураҳои Қуръон нозил мешуд, мунофиқон ин ҳодисаи бузург ва мусалмонони соддаро мавриди масҳара қарор дода, баъзе аз онҳо бо ҳам чашмак мезаданд ва бо ҳамдигар меғуфтанд, ки хайр ин сура ҳам нозил шуд, локин имони кадоми аз шуморо афзуд? Во аҷабо, аз ҳоли мунофиқон, онҳо худро дар зоҳир мусалмон нишон медоданд, локин ҳодисаҳои пайдо мешуд, ки тақозои имон ва Исломо мебошад, ки ва чӣ будани худро ошкор месохтанд. Дар ивази он ки чун ояте ё сурае аз Қуръони маҷид фуруд ояд, дар он ҳолат онҳо аз он таъсир бардошта, худро бисозанд, баръакс онро ё мусалмонони оддиро истехзо мекарданд. Давоми оят рад алайҳи онҳо буда, дар он Аллоҳтаъоло хабар додааст, ки агарчи фуруд омадани сураеро мунофиқон масҳара кунанд ҳам, локин дар баробари он мавъизаҳо ва иршодате, ки он сура дорад, имони касоне, ки ба ягонагии Аллоҳ ва ба китоби осмонӣ будани Қуръон тасдиқдоранд, қатъан зиёда мешуд ва бо туфайли афзоиши имон онҳо аз он сура суде мебардоштанд, хушҳоли дунё ва охират ҳам мешуданд. Аммо мунофиқон, чуноне ки ояти зер ишора кардааст, аз нозил шудани сураҳо дигар хел таъсир мебардоштанд.

وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا

وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾

**Ва амма-л-лазӣна фӣ қулубиҳим-м маразун фа зāдатҳум
риҷсан илā риҷсиҳим ва мātӯ ва ҳум кāфирӯн. 125.**

**125. Ва аммо ононе, ки дар дилҳояшон марази нифоқ аст, зиёда
месозад палидиро болои палидиашон ва мурданд дар ҳоле ки онҳо
кофир буданд.**

Чуноне ки аз мазмуни оятҳои қаблӣ маълум шуд, мунофиқоне, ки дар асри нузули сураҳои қуръонӣ ҳамроҳи мусалмонон буданд, ба қуллаи баландтарини бадбахтӣ расида буданд. Ҳоло дар ояти мазкур Худованд хабар додааст, ки дар дилҳои онҳо мараз (касал) аст ва барои ифодаи сифати бади онҳо калимаи риҷс (палидӣ) истифода шудааст, ин ба маънои он аст, ки чун сурае нозил мешуд, на ин ки онҳо панд мегирифтанду

худро ислоҳ месохтанд, балки баръакс дар нифоқ фурутар мерафтанд ва бо ҳам алайҳи муслимин суханҳои пинҳонии фитнаоварро бисёртар мегуфтанд.

Ояти мазкур баҳои онҳоро маълум карда гуфтааст, ки касоне, ки дар дилҳояшон бемории нифоқ буд, бо нозил шудани сурае болои фикри палиди онҳо боз палидии дигаре меафзуд. Яъне нифоқи дигаре болои нифоқашон зам мешуд ва бо ҳамин тартиб то дами марг дар ҳолати куфру беимонӣ устувор монда, наъзубиллоҳ, аз олам мегузаштанд.

Худовандо, ба Худат, аз чунин қалбҳои беморӣ аз куфру нифоқ зангзада паноҳ мебарем.

Худовандо, мо хоҳони онем, ки дилҳои моро чун дилҳои мусалмонони садри Ислом бе олоиш гардон, то аз шунидани оятҳои қуръонӣ ва фаҳмидани маъноҳои онҳо шодмонӣ дар чехраамон намоён шавад. Омин! Сарзаниши мунофиқон дар оятҳои баъдӣ идома дорад.

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا

يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذْكُرُونَ ﴿١٢٦﴾

А-ва лā яравна аннаҳум юфтанӯна фӣ кулли ъāми-м марратан ав марратайни сӯмма лā ятубӯна ва лā ҳум яззаккарӯн. 126.

126. Оё намебинанд мунофиқон, ки албатта, дар ҳар сол як маротиба ё ду маротиба озмуда мешаванд? Боз ҳам онҳо тавба намеkunанд ва панд намегиранд.

Тааҷҷуб аз ҳоли мунофиқон. Ҳеҷ соле нест ки барои ибрат гирифтанд, то ин ки аз нифоқу гуноҳ даст кашанд, ҳадди ақал як ё ду маротиба ба фитна (озмоиш)-е чун: қаҳтӣ, беморӣ, мусибат ва дигар норасогиҳо гирифтор нашаванд. Чаро ба ин озмоишҳо эътибор намедиҳанд? Чаро аз гуноҳони худ тавба намеkunанд ва аз он балоҳои бар сарашон омада панд намегиранду дар ислоҳи худ намекушанд?

وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرَيْنَا مِنْ أَحَدٍ

ثُمَّ أَنْصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهِ قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ

**Ва изā мā унзилат суратун-н-наџара баъзӯҳум илā
баъзӣн ҳал ярокум-м мин аҳадин сӯммайсарафӯ.
Сарафаллоҳу қулубаҳум би аннаҳум қавму-л лā
яфқаҳун. 127.**

*127. Ва чун сураеро нозил карда шавад, баъзеи аз онҳо ба сӯйи
баъзе назар мекунанд ва мегӯянд: «Оё касе шуморо мебинад»?
Пас, (бар нифоқи худ) бозмегарданд. Аллоҳ дилҳои онҳоро бо ин
сабаб бозгардонидаст, ки онҳо гурӯҳе ҳастанд, ки намедонанд.*

Ояти мазкур қиёфаи инкоромези мунофиқонро бо услуби аҷойиби худ баён карда гуфтааст, ки агар мунофиқон дар маҷлисе бошанд ва сурае аз сураҳои Қуръон нозил шавад, ки бо худ тақлифҳои хося дошта бошад, онҳо чунон рафтор мекарданд, ки гӯё ба онҳо мусибате расидааст. Дарҳол нисбати сураи нозилшуда бо назари таҳқир ва дили нахоҳам, бо чашмак задан ё бо дигар восита нигарониҳои худро ба ҳамдигар зоҳир мекарданд ва дар тараддуи аз маҷлиси нузули ваҳйи илоҳӣ хориҷ шудан гашта ба ҳамдигар мегуфтанд, ки оё аз муъминон касе шуморо дида истодааст? Агар набинад, биед аз ин гуна нишаст тезтар ба дар равам ва ба ҷое бояд равам ки фориғбол бошем ва ба таъну тамасхури муъминҳо машғул шуда бар онҳо бихандем.

Хулоса, бо чунин ишораҳо агарчи дар ҳузури Расулulloҳ (с) бошанд ҳам, махфиёна иттифоқ мекарданд аз он маҷлисе, ки муқтазои ҳидояти имон аст, ба маҷлисгоҳе, ки ҳосили он куфру нифоқ аст, боз гаштани мешуданд. Дар ҳақиқат нияти худро амалӣ ҳам месохтанд. Зеро онҳо гурӯҳи бефаҳм буда, аз чунин маҷлисҳои фоидаовар, фоидаи худро надониста, ҳақро нафаҳмида, бе ягон фикру андеша бармегаштанд. Аллоҳтаъоло ҳам дилҳои онҳоро аз фаҳмидани маънои оятҳои қуръонӣ, ки мояи рушду ҳидояти онҳо буд, чунон баргардонид, ки то мурданашон дар нифоқи худ боқӣ монда, дигар ҳидоят наёфтанд. Ду ояти охири ин сура, ки дар Мадина нозил шудааст, аз муносибате, ки байни Расулulloҳ (с) ва қавми ӯ (с) мавҷуд буд, суҳан мекунанд.

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ

عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ

**Лақад ҷаакум расулу-м мин аифусикум ъазизун ъалайҳи
ма ъаниттум ҳарисун ъалайкум би-л-муъминина
Рауфу-р Раҳим. 128.**

128. Батаҳқиқ, Расул аз худи шумо ба шумо омадааст, ранҷҳои шумо бар вай хеле душвор аст, барои ҳидояти шумо ҳарис аст ва нисбати муъминон меҳрубону раҳим аст.

Аллоҳтаъоло дар ин оят рӯйи суханро ба таври умум, ба мардум гардонида, якчанд сифатҳои Расулulloҳ (с)-ро баён намуда ба онҳо хитоб кардааст, ки ай мардум, ин Пайғамбар (с)-е, ки ҳоло байни шумост, аз дигар ҷой наомадааст ё аз осмон нафаромадааст, балки яке аз афроди шумост, ки байни шумо зиндагонӣ дошт ва ўро ба хубӣ мешиносед. Ин шарафу обрӯйи шумост, бояд шумо шоду хурсанд шуда ба чунин Пайғамбар (с) пайравӣ ва аз ў (с) итоъат кунед. Зеро ў (с) барои шумо доимо сабуки ва осониро хоҳон аст. Асло ў (с) намехоҳад, ки шумо дар машаққатҳо ва дар нороҳатиҳо бошед. Ў (с) нисбат ба ҳар гуна зиёну зараре, ки ба шумо мерасад, бетафовут набуда, ба шиддат барои шумо ранҷ мекашад. Ў (с) ташнаи он аст, ки шумо саодатманди дунё ва охират бошед. Ў (с), барои муъминон чунон раҳмхору чунон меҳрубон аст, ки мисли ў (с) дар дунё касе нест, ки чунин сифат дошта бошад. Пас, шуморо чӣ шуд, ки ҳамроҳи ў (с) ба ҷиҳод намехезед ва ба ў (с) ҳамроҳ намешавед? Ҳар гуна дастури тоқатфарсоеро диҳад ҳам (чун гузаштан аз саҳроҳои тӯлонӣ дар фасли тобистон ва ҳавои сӯзон бо гуруснагӣ ва ташнагӣ, чунон ки ин воқеа дар ғазои Табук рух дод), ин ҳама барои он аст, ки то шумо аз чанголи зулму ситам ва гуноҳ наҷот ёбед. Аз рӯйи назари тартиби нузули оятҳои қуръонӣ, назди Убай ибни Каъб (р) ояти мазкур аз ҷумлаи оятҳои охирон нозилшудаи Қуръон аст. Мазмуни ояти 164, сураи “Оли Имрон” ва оятҳои 215-216 ва 217-и сураи “Шуъаро” мазмуни ояти мазкурро таъкид мекунам ва ҳар кадом дар ҷойи худ, иншоаллоҳ, эзоҳ мешаванд.

Ояти охири ин сура хитоб ба Пайғамбар (с) аст.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ

الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

**Фа иъ таваллав фа кул ҳасбияллоҳу лā илāҳа иллā Ҳува
ъалайҳи таваккалту ва Ҳува Раббу-л-Ъарши-л-
ъаъим.129.**

**129. Пас, агар аз имон рӯй гардонанд, пас бигӯ: «Аллоҳ маро
басанда аст, нест шахсе сазовори ибодат магар Ў. Бар Ў
таваккул кардам, Вай Худованди Арши бузург аст.**

Аллоҳтаъоло дар охирин ояти сураи “Тавба” Ҳабиби Худ (с)-ро хитоб намуда фармудааст, ки эй Пайғамбари Мо (с), аз саркашиҳо ва дилсардиҳои мардум нигарон мабош! Агар шахсони ба сӯйи дин даъватшаванда аз ин дини ҳақ рӯй гардонида, онро қабул нақунанд, ба онҳо бигӯ, ки Аллоҳ барои ман басанда аст. Агар ҳамаи шумо рӯй гардонед ҳам, ягон зарра зиёне нест. Рафту шумо рӯй гардонидед, аз байни осмону Замини он Худое, ки ҳеҷ маъбуди барҳаққе ҷуз Ў нест, ба қучо фирор карда метавонед? Ман ҳамаи қорҳоямро ба чунин Зот воғузор карда, таваккал кардам, ки Ў Парвардигори Арши бузург аст.

Поёни сураи Тавба.

Поёни ҷилди 2. Ва лиллоҳил ҳамд.